

Σχολή Θετικών Επιστημών & Τεχνολογίας
Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός Πόλεων και Κτιρίων MSc

Διπλωματική Εργασία

Ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων Αρχαίας Κορίνθου,
Ακροκορίνθου και Λεχαίου και δημιουργία αρχαιολογικού -
περιβαλλοντικού πάρκου

Μαγδαληνή Δημητροπούλου

Επιβλέπων καθηγητής: Μάριος Αναγνώστου

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2018

© Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2018

Η παρούσα Εργασία καθώς και τα αποτελέσματα αυτής, αποτελούν συνιδιοκτησία του ΕΑΠ και του φοιτητή, ο καθένας από τους οποίους έχει το δικαίωμα ανεξάρτητης χρήσης, αναπαραγωγής και αναδιανομής τους (στο σύνολο ή τμηματικά) για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, σε κάθε περίπτωση αναφέροντας τον τίτλο και το συγγραφέα της Εργασίας καθώς και το όνομα του ΕΑΠ όπου εκπονήθηκε.

Ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων Αρχαίας Κορίνθου,
Ακροκορίνθου και Λεχαίου και δημιουργία αρχαιολογικού -
περιβαλλοντικού πάρκου

Μαγδαληνή Δημητροπούλου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Μάριος Αναγνώστου

Περιβαλλοντολόγος Μηχανικός

Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών ΕΜΠ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Φερενίκη Βαταβάλη

Αρχιτέκτων Μηχανικός

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2018

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως αντικείμενο την ανάδειξη της ιστορίας και του τοπίου της έκτασης που αποτελεί τον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Κορίνθου, μέσω της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων και της δημιουργίας αρχαιολογικού και οικολογικού πάρκου. Η περιοχή περιλαμβάνει τρεις σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους: τον Ακροκόρινθο, την Αρχαία Κόρινθο και το αρχαίο λιμάνι Λεχαιού, πλήθος διάσπαρτων μνημείων και δύο αξιόλογα οικοσυστήματα: τον υδροβιότοπο που έχει αναπτυχθεί στο αρχαίο λιμάνι και τον λόφο του Ακροκορίνθου, το οποίο είναι ενταγμένο στο δίκτυο Natura 2000.

Αρχικά, γίνεται αναφορά στις βασικές έννοιες και στο θεσμικό πλαίσιο που σχετίζεται την προστασία των μνημείων και του φυσικού περιβάλλοντος. Έπειτα παρατίθενται οι θεωρητικές αρχές του σχεδιασμού για την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων με περιβαλλοντικά κριτήρια και παρουσιάζονται παραδείγματα σχεδιασμού που σχετίζονται με το αντικείμενο της εργασίας, σε ελληνικό και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Στην συνέχεια γίνεται παρουσίαση της περιοχής μελέτης και περιγραφή των κύριων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων. Η τεκμηρίωση της περιοχής γίνεται έπειτα από διερεύνηση της σχετικής βιβλιογραφίας, την συλλογή των απαραίτητων πηγών, όπως κλιματικά δεδομένα, χάρτες, σχέδια και φωτογραφίες, και την πραγματοποίηση επιτόπιων επισκέψεων με στόχο την καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης και των εντοπισμό των προβλημάτων στους υπό μελέτη χώρους.

Τέλος, παρουσιάζονται οι γενικές αρχές σχεδιασμού και διατυπώνονται συγκεκριμένες σχεδιαστικές προτάσεις για την ενοποίηση και ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων και των αξιόλογων οικοσυστημάτων της περιοχής και τη δημιουργία αρχαιολογικού – περιβαλλοντικού πάρκου.

Λέξεις – Κλειδιά

ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων, αρχαιολογικό – περιβαλλοντικό πάρκο, περιβαλλοντικός σχεδιασμός

Abstract

The aim of this thesis is to highlight the history and landscape of the area that is the wider archaeological site of ancient Corinth, through the unification of the archaeological sites and the creation of an archaeological and environmental park. The area includes three important archaeological sites; Acrocorinth, Ancient Corinth and the ancient port of Lechaion, a multitude of scattered monuments and two remarkable ecosystems; the wetland developed in the ancient harbor and the hill of Acrocorinth, which is part of the Natura 2000 network.

Initially, reference is made to the basic concepts and the institutional framework related to the protection of monuments and the natural environment. Then, the theoretical planning principles for the promotion of archaeological sites with environmental criteria and examples of design related to the subject are presented.

Afterwards, the study area and the main archaeological sites and monuments are presented. The documentation of the area is carried out after exploring the relevant bibliography, collecting the necessary resources; climatic data, maps, drawings and photographs, and making field visits to capture the current situation and to identify the problems in the study areas.

Finally, the general principles of planning are presented, as long as specific design proposals for the unification and promotion of the archaeological sites and valuable ecosystems of the area and the creation of an archaeological – environmental park.

Keywords

unification of archaeological sites, archaeological – environmental park, environmental planning

Περιεχόμενα

Περίληψη	iv
Abstract	v
Περιεχόμενα	vi
Κατάλογος Εικόνων	ix
Κατάλογος Πινάκων / Διαγραμμάτων	xiii
Συνομογραφίες & Ακρωνύμια	xiv
A. Αρχαιολογικοί χώροι και τοπίο	1
1. Βασικές έννοιες	1
1.1 Πολιτιστική κληρονομιά	1
1.2 Τοπίο	2
2. Διεθνές και εθνικό θεσμικό πλαίσιο	4
2.1 Διεθνές θεσμικό πλαίσιο για την πολιτιστική κληρονομιά	4
2.2 Διεθνές θεσμικό πλαίσιο για το περιβάλλον	7
2.3 Εθνικό θεσμικό πλαίσιο	8
3. Σχεδιασμός για την ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων	10
3.1 Ζητήματα ένταξης και διαχείρισης αρχαιολογικών χώρων	10
3.2 Επεμβάσεις, κατασκευές και υλικά	14
3.3 Βλάστηση	18
4. Παραδείγματα από τον διεθνή και ελληνικό χώρο	24
4.1 Ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων Αθήνας	24
4.2 Οικολογικό – Αρχαιολογικό πάρκο Γιούχτα	30
4.3 Αρχαιολογικό πάρκο στο Xanten (Archäologischer Park Xanten)	35
5. Συμπεράσματα	42
B. Μελέτη περίπτωσης	44
1. Γενικά στοιχεία	44
1.1 Χωροθέτηση	45
1.2 Γεωλογία και σεισμικότητα	46
1.3 Κλιματικά δεδομένα	46
1.4 Οικοσυστήματα	49

1.5 Χρήσεις γης	54
1.6 Συγκοινωνιακό δίκτυο	55
2. Περιγραφή χώρων παρέμβασης.....	56
2.1 Αρχαία Κόρινθος	56
2.1.1 Θέση.....	56
2.1.2 Ιστορικά στοιχεία.....	56
2.1.3 Περιγραφή	60
2.1.4 Μνημεία εντός του οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου.....	62
2.1.5 Μνημεία εκτός του οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου	66
2.1.6 Ο αρχαιολογικός χώρος και τα μνημεία σήμερα.....	73
2.2 Ακροκόρινθος	78
2.2.1 Θέση.....	78
2.2.2 Ιστορικά στοιχεία.....	79
2.2.3 Περιγραφή	82
2.2.4 Μνημεία.....	85
2.2.5 Ο αρχαιολογικός χώρος σήμερα.....	90
2.3 Λέχαιο.....	93
2.3.1 Θέση.....	93
2.3.2 Ιστορικά στοιχεία.....	93
2.3.3 Περιγραφή	94
2.3.4 Μνημεία.....	96
2.3.5 Ο αρχαιολογικός χώρος σήμερα.....	98
3. Αξιολόγηση περιβαλλοντικών συνθηκών	101
3.1 Αρχαιολογικοί χώροι	101
3.2 Οδικό δίκτυο	102
4. Συμπεράσματα	103
Γ. Πρόταση δημιουργίας αρχαιολογικού – οικολογικού πάρκου.....	106
1. Περιεχόμενο και αρχές σχεδιασμού	106
2. Κεντρικοί άξονες και προτάσεις σχεδιασμού.....	108
3. Ανάλυση προτεινόμενων επεμβάσεων σχεδιασμού	109
3.1 Ανάδειξη και προστασία αρχαιολογικών χώρων και οικοσυστημάτων	109

3.1.1	Διευθέτηση χρήσεων γης.....	109
3.1.2	Ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων και μνημείων	110
3.1.3	Προστασία και ανάδειξη αξιόλογων οικοσυστημάτων	113
3.1.4	Εξοπλισμός	114
3.1.5	Φωτισμός	117
3.1.6	Σήμανση και ενημερωτικό υλικό.....	118
3.1.7	Περίφραξη	118
3.1.8	Φορέας διαχείρισης του αρχαιολογικού και οικολογικού πάρκου	119
3.2	Αύξηση επισκεψιμότητας και ενίσχυση βιώσιμης κινητικότητας.....	120
3.2.1	Συνδέσεις στο εσωτερικό του πάρκου	120
3.2.2	Διασύνδεση με την πόλη της Κορίνθου και τον προαστιακό σιδηρόδρομο	122
3.2.3	Διαμόρφωση χώρων στάθμευσης.....	123
3.2.4	Ενίσχυση βιώσιμης κινητικότητας	123
3.2.5	Προσβασιμότητα ΑμεΑ.....	124
3.3	Βελτίωση μικροκλίματος και εξοικονόμηση ενέργειας	126
3.3.1	Υλικά	126
3.3.2	Φυτεύσεις.....	131
3.3.3	Βιοκλιματική αναβάθμιση κτιρίων.....	141
4.	Συμπεράσματα	142
	Βιβλιογραφία	145
	Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία	145
	Ξενόγλωσση βιβλιογραφία.....	149
	Διαδικτυακές πηγές.....	151
	Θεσμικό πλαίσιο	151
	Παράρτημα Α: Σχέδια	153
	Κατάλογος Σχεδίων.....	153

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1	Ο προϊστορικός οικισμός της Αγίας Ειρήνης στην Κέα	12
Εικόνα 2	Βιοκλιματικό στέγαστρο στον αρχαιολογικό χώρο Ακρωτηρίου Θήρας	13
Εικόνα 3	Διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου στη Θόλο της Ερέτριας	14
Εικόνα 4	Ράμπα για την πρόσβαση ΑμεΑ στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	15
Εικόνα 5	Λεπτομέρεια από την πλακόστρωση του δρόμου του Φιλοπάππου	16
Εικόνα 6	Αυτοφυής βλάστηση στο κάστρο Ναυπάκτου	19
Εικόνα 7	Πικροδάφνες ως στοιχείο καλλωπισμού στον αρχαιολογικό χώρο Αρχαίας Κορίνθου	20
Εικόνα 8	Διαχωρισμός μουσείου και μνημείων με τη χρήση βλάστησης	21
Εικόνα 9	Η περιοχή παρέμβασης της ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων Αθήνας	25
Εικόνα 10	Σκίτσο προτεινόμενης διαμόρφωσης στην περιοχή του Ηρώδειου	27
Εικόνα 11	Σχέδιο του Μεγάλου Περίπατου	28
Εικόνα 12	Σκίτσο της προτεινόμενης ανάπλασης στην οδό Διονυσίου Αρεοπαγίτου	28
Εικόνα 13	Το όρνιο (<i>Gyps fulvus</i>)	31
Εικόνα 14	Αεροφωτογραφία της μινωικής νεκρόπολης	32
Εικόνα 15	Μονοπάτι στο Φαράγγι Αγίας Ειρήνης	33
Εικόνα 16	Ποδηλατική διαδρομή	34
Εικόνα 17	Αναπαράσταση της CUT κατά το 2 ^ο αι. μ.Χ.	35
Εικόνα 18	Χάρτης του αρχαιολογικού πάρκου	36
Εικόνα 19	Τμήμα του ανακατασκευασμένου τείχους και πύργος	37
Εικόνα 20	Το αμφιθέατρο	38
Εικόνα 21	Το ιερό του λιμανιού	39
Εικόνα 22	Κοχλίας του Αρχιμήδη στον υδάτινο παιδότοπο	40
Εικόνα 23	Ο παιδότοπος σε μορφή ρωμαϊκής πόλης	40
Εικόνα 24	Τοπογραφικό της Αρχαίας Κορίνθου	44
Εικόνα 25	Χάρτης περιοχής μελέτης	45
Εικόνα 26	Το έλος στη θέση του αρχαίου λιμανιού Λεχαίου	52
Εικόνα 27	Χασμοφυτική βλάστηση στον Ακροκόρινθο	53
Εικόνα 28	Αποψη του κέντρου της Αρχαίας Κορίνθου	54

Εικόνα 29 Προϊστορικές θέσεις κοντά στην Κόρινθο.....	57
Εικόνα 30 Γραφική αποκατάσταση του κέντρου της ρωμαϊκής Κορίνθου	61
Εικόνα 31 Το παζάρι της Αρχαίας Κορίνθου, Otto von Stackelberg (1831)	62
Εικόνα 32 Ο ναός του Απόλλωνα στα τέλη του 19 ^{ου} αι., Amand von Schweiger- Lerchenfeld (1887).....	63
Εικόνα 33 Η Κρήνη Γλάυκη και στο βάθος ο ναός του Απόλλωνα	64
Εικόνα 34 Αεροφωτογραφία του Ναού Ε (Οκταβίας)	65
Εικόνα 35 Γραφική αποκατάσταση της Πειρήνης Κρήνης κατά την ύστερη ρωμαϊκή περίοδο	66
Εικόνα 36 Αεροφωτογραφία του ρωμαϊκού Ωδείου	67
Εικόνα 37 Λείψανα του αρχαίου Θεάτρου.....	68
Εικόνα 38 Το Ξενία κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του και σήμερα	69
Εικόνα 39 Το Ασκληπιείο	70
Εικόνα 40 Αεροφωτογραφία του αμφιθεάτρου.....	71
Εικόνα 41 Παλαιοχριστιανική Βασιλική Κρανείου	72
Εικόνα 42 Οι ναοί στο Ιερό Δήμητρας και Κόρης.....	73
Εικόνα 43 Ο πεζόδρομος που συνδέει τον αρχαιολογικό χώρο με το κέντρο του οικισμού ..	74
Εικόνα 44 Ο χώρος στάθμευσης στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου	74
Εικόνα 45 Αίθριο στο αρχαιολογικό μουσείου Κορίνθου	75
Εικόνα 46 Χώροι κίνησης από σταθεροποιημένο κεραμικό δάπεδο	76
Εικόνα 47 Κλίμακες επί της οδού Λεχαίου.....	76
Εικόνα 48 Ενημερωτική πινακίδα για τον ναό του Απόλλωνα.....	77
Εικόνα 49 Φύτευση και υπαίθρια καθιστικά.....	77
Εικόνα 50 Το αρχαίο Θέατρο κρυμμένο στην αυτοφυή βλάστηση	78
Εικόνα 51 Άποψη του Κορινθιακού Κόλπου από τον Ακροκόρινθο, Christopher Wordsworth (1882)	79
Εικόνα 52 Το κάστρο Πεντεσκούφι	81
Εικόνα 53 Χάρτης του Ακροκορίνθου	83
Εικόνα 54 Τρισδιάστατη γραφική αποκατάσταση των γραμμών οχύρωσης ΙΙ και ΙΙΙ	84
Εικόνα 55 Τρισδιάστατη γραφική αποκατάσταση της πύλης G3 κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο	84

Εικόνα 56 Ο ναός Αγίου Δημητρίου	86
Εικόνα 57 Το τέμενος.....	86
Εικόνα 58 Το πλάτωμα που αποτέλεσε κέντρο του οικισμού.....	87
Εικόνα 59 Κάτοψη του Ιερού της Αφροδίτης και των μεταγενέστερων κατασκευών.....	88
Εικόνα 60 Ο φράγκικος πύργος.....	89
Εικόνα 61 Σχέδια της Κρήνης Άνω Πειρήνη	90
Εικόνα 62 Ο χώρος στάθμευσης	91
Εικόνα 63 Η μεταλλική γέφυρα πάνω από την τάφρο	92
Εικόνα 64 Το φυλάκιο στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου.....	92
Εικόνα 65 Δέντρο και υπαίθριο καθιστικό στο πλάτωμα	93
Εικόνα 66 Χάρτης του αρχαίου Λιμανιού Λεχαιού	95
Εικόνα 67 Αποψη των λειψάνων του δυτικού μούλου	96
Εικόνα 68 Αεροφωτογραφία της παλαιοχριστιανικής Βασιλικής.....	97
Εικόνα 69 Η κύρια είσοδος επί της Π.Ε.Ο Κορίνθου - Πατρών	99
Εικόνα 70 Η είσοδος της παλαιοχριστιανικής Βασιλικής.....	99
Εικόνα 71 Αυτοφυής βλάστηση στο έλος του αρχαίου λιμανιού	100
Εικόνα 72 Δέντρα στο φυλάκιο της Βασιλικής.....	101
Εικόνα 73 Snorkeling στο Brijuni National Park της Κροατίας	112
Εικόνα 74 Ξύλινα καθιστικά	115
Εικόνα 75 Προτεινόμενα ξύλινα στέγαστρα και καθιστικά.....	115
Εικόνα 76 Σύστημα κάδων απορριμμάτων, ανακύκλωσης και κομποστοποίησης.....	116
Εικόνα 77 Σταθμός κοινόχρηστων ποδηλάτων στον Δήμο Ακτίου - Βόνιτσας.....	117
Εικόνα 78 Προτεινόμενη μορφή περίφραξης.....	119
Εικόνα 79 Προτεινόμενη ανάπλαση της οδού που συνδέει την Αρχαία Κόρινθο με τον Ακροκόρινθο	121
Εικόνα 80 Πεζόδρομος – ποδηλατόδρομος στο εσωτερικό του αρχαιολογικού πάρκου	122
Εικόνα 81 Προτεινόμενη ανάπλαση οδών	123
Εικόνα 82 Αναβατόριο κλίμακας στην Ακρόπολη	125
Εικόνα 83 Παράδειγμα ανάγλυφης ενημερωτικής πινακίδας	126
Εικόνα 84 Εφαρμογή σταθεροποιημένου κεραμικού δαπέδου στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας	128

Εικόνα 85 Κυβόλιθοι τοποθετημένοι εν ξηρώ	129
Εικόνα 86 Αριά.....	134
Εικόνα 87 Κουτσουπιά.....	135
Εικόνα 88 Κυπαρίσσια	136
Εικόνα 89 Άνθη κιστού	137
Εικόνα 90 Καρποί και φύλλωμα λιγούστρου.....	137
Εικόνα 91 Άνθη του φυτού ρείκι.....	138
Εικόνα 92 Σπάρτο.....	139
Εικόνα 93 Φλαμουριά	140
Εικόνα 94 Φράξος	141

Κατάλογος Πινάκων / Διαγραμμάτων

Πίνακας 1 Ετήσια μέση μηνιαία διεύθυνση και ένταση ανέμων (kt).....	49
Πίνακας 2 Κυριότερα είδη χλωρίδας στην περιοχή μελέτης	51
Πίνακας 3 Ποσοστό επιφάνειας υλικών επί συνολικής επιφάνειας οδών	131
Διάγραμμα 1 Ετήσιο διάγραμμα της ελάχιστης (μπλε), μέσης (πράσινο) και μέγιστης (κόκκινο) μηνιαίας θερμοκρασίας (°C).....	41
Διάγραμμα 2 Ετήσια μέση μηνιαία σχετική υγρασία (%)	42
Διάγραμμα 3 Ετήσια μέση μηνιαία βροχόπτωση (mm).....	42
Διάγραμμα 4 Ετήσια μέση μηνιαία ένταση ανέμων (kt).....	43

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

EBA	Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων
EOT	Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού
ΕΠΚΑ	Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων
ΕΦΑΚΟΡ	Εφορεία Αρχαιοτήτων Κορινθίας
ASCSA	The American School of Classical Studies at Athens
ICOMOS	The International Council on Monuments and Sites
IMO	The International Museums Office
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

A. Αρχαιολογικοί χώροι και τοπίο

1. Βασικές έννοιες

1.1 Πολιτιστική κληρονομιά

Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί ένα σχετικά καινούργιο όρο που αναφέρεται σε μία πρακτική που εμφανίστηκε και αναπτύχθηκε στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αι. Σύμφωνα με τη “Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας και Πολιτιστικής Κληρονομιάς” (UNESCO 1972) στην πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνονται ‘μνημεία: αρχιτεκτονικά έργα, σημαντικά έργα γλυπτικής και ζωγραφικής, έργα ή κατασκευές αρχαιολογικού χαρακτήρα, επιγραφές, σπήλαια και σύνολα έργων παγκόσμιας αξίας από την άποψη της ιστορίας, της τέχνης ή της επιστήμης; σύνολα οικοδομημάτων: ομάδες κτιρίων μεμονωμένων ή ενοτήτων (οικισμών) τα οποία, λόγω της αρχιτεκτονικής τους, της ομοιογένειας τους ή της θέσης τους, έχουν παγκόσμια αξία από άποψη της ιστορίας, της τέχνης ή της επιστήμης; τοπία: έργα του ανθρώπου ή συνδυασμός έργων του ανθρώπου και της φύσης, καθώς και εκτάσεις περιλαμβανομένων και των αρχαιολογικών χώρων, οι οποίες έχουν παγκόσμια αξία από άποψη ιστορική, αισθητική, εθνολογική και ανθρωπολογική’. Αντίστοιχα ως φυσική κληρονομιά θεωρούνται ‘φυσικά μνημεία αποτελούμενα από φυσικούς ή βιολογικούς σχηματισμούς ή από ομάδες τέτοιων σχηματισμών παγκόσμιας αξίας από άποψη αισθητική ή επιστημονική; γεωλογικοί και φυσιογραφικοί σχηματισμοί και ακριβώς καθορισμένες εκτάσεις που αποτελούν την κατοικία απειλούμενων ζωικών και φυτικών ειδών, παγκόσμιας αξίας από άποψη επιστήμης ή ανάγκης διατήρησης; φυσικά τοπία ή ακριβώς καθορισμένες εκτάσεις παγκόσμιας αξίας από άποψη επιστήμης, ανάγκης διατήρησης ή φυσικού κάλλους’.

Με τον όρο μνημεία νοούνται οι χώροι και τα αντικείμενα που προϋπάρχουν ή κατασκευάζονται εκ νέου και τα οποία προάγουν την ανθρώπινη μνήμη (Μητούλα 1999). Ένας πιο εξειδικευμένος ορισμός δίνεται από τη Σύμβαση της Γρανάδας (Council of Europe 1985), όπου μνημείο θεωρείται ‘κάθε κατασκευή ιδιαίτερα σημαντική λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού ή τεχνικού ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένων των εγκαταστάσεων ή διακοσμητικών στοιχείων, που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους’. Στα μνημεία επομένως μπορούν να

συμπεριληφθούν κτίρια ή σύνολα κτιρίων, αρχαιολογικοί χώροι, έργα τέχνης ή λόγου, κειμήλια, ακόμα και μνημεία της φύσης.

Σύμφωνα με το ν. 3028/2002 “Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς” ως *αρχαιολογικοί χώροι* θεωρούνται ‘*εκτάσεις στην ξηρά ή στη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς, οι οποίες περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται αρχαία μνημεία ή αποτέλεσαν ή υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν από τους αρχαιότετους χρόνους έως και το 1830 μνημειακά, οικιστικά ή ταφικά σύνολα*’. Βάσει της νομοθεσίας στους αρχαιολογικούς χώρους περιλαμβάνεται και ο περιβάλλον χώρος των μνημείων.

Ως *αρχαιολογικά πάρκα* νοούνται τα υπαίθρια μουσεία, δηλαδή ανοικτές εκτάσεις που περιλαμβάνουν ένα σύνολο μνημείων ή έχουν ως επίκεντρο έναν αξιόλογο αρχαιολογικό χώρο (McManus 1999, Στεφανάκης 2010). Αποτελούν ένα σημαντικό μέσο ανάδειξης των μνημείων καθώς και του τοπίου στο οποίο είναι ενταγμένα, με πλήθος δραστηριοτήτων ψυχαγωγικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα που δημιουργούν ένα χώρο ελκυστικό στους επισκέπτες. Τα *αρχαιολογικά – περιβαλλοντικά πάρκα* δημιουργούνται σε περιοχές με πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα και τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Αποτελούν οριοθετημένες εκτάσεις μεγάλου μεγέθους που περιλαμβάνουν μνημεία διάφορων ιστορικών περιόδων και αξιόλογα οικοσυστήματα.

1.2 Τοπίο

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο που υπεγράφη στη Φλωρεντία το 2000, το *τοπίο* ορίζεται ως ‘*μια περιοχή, όπως γίνεται αντιληπτή από τους ανθρώπους, του οποίου ο χαρακτήρας είναι αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης φυσικών και/ή ανθρωπογενών παραγόντων*’. Ο παραπάνω ορισμός περιλαμβάνει τις δύο κυρίαρχες τάσεις που συναντώνται στη βιβλιογραφία σχετικά με την σύνθετη έννοια του τοπίου, που έχει δεχθεί διαφορετικές ερμηνείες από τους ερευνητές, βάσει του επιστημονικού αντικειμένου τους και των κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών που επικρατούσαν κάθε εποχή (Τρατσέλα 2013). Επιστημονικές κοινότητες με διαφορετικό αντικείμενο, δηλαδή γεωγράφοι, περιβαλλοντολόγοι, αρχαιολόγοι, ιστορικοί, καλλιτέχνες κτλ., εκφράζουν

διαφορετικές και συχνά αντίθετες απόψεις σχετικά με την έννοια του τοπίου (Κοζυράκη 2006).

Η πρώτη τάση, που αποτελεί αποτέλεσμα της επιστήμης της γεωγραφίας, εκλαμβάνει το τοπίο ως τεχνικό όρο, δηλαδή ως ένα τμήμα της επιφάνειας της γης με συγκεκριμένα μετρήσιμα χαρακτηριστικά (Βαβαρουνάκης 2012). Σε ένα ορισμένο γεωγραφικό χώρο ένα πλήθος φυσικών και ανθρωπογενών παραμέτρων (γεωμορφολογικοί, γεωλογικοί, βιολογικοί, πολιτιστικοί, ιστορικοί κτλ.) επιδρούν συνεχώς μεταξύ τους, διαμορφώνοντας ένα ενιαίο και μοναδικό σύνολο (Κοζυράκη 2006). Η συγκεκριμένη επιστημονική θεώρηση συχνά οδηγεί στην ταύτιση του τοπίου με το *περιβάλλον*. Το περιβάλλον όμως είναι ένα τμήμα της πραγματικότητας που απλά υπάρχει, σε αντίθεση με το τοπίο που αποτελεί αποτέλεσμα της ανθρώπινης ερμηνείας πάνω στο περιβάλλον (Tuani 1979). Υπάρχει επομένως μια εγγενής σχέση μεταξύ του ανθρώπου και του τοπίου, μια άποψη που ταυτίζεται με τη δεύτερη τάση της επιστημονικής βιβλιογραφίας, η οποία ερμηνεύει το τοπίο ως αποτέλεσμα της πρόσληψης του περιβάλλοντος μέσω των ανθρώπινων αισθήσεων. Σύμφωνα με ορισμένους ερευνητές το τοπίο αποτελεί παράγωγο μόνο της οπτικής εμπειρίας των ατόμων, λειτουργεί δηλαδή ως σκηνικό ή ένα έργο τέχνης (Βαβουρανάκης 2012; Κοζυράκη 2006). Άλλοι ερευνητές αντίθετα θεωρούν ότι οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται το τοπίο μέσω όλων των αισθήσεών τους και ερμηνεύουν τα φυσικά και ανθρωπογενή χαρακτηριστικά του μέσα από τις δραστηριότητές τους. Η αντίληψη του τοπίου εξαρτάται από τις κοινωνικές συνθήκες, το πολιτισμικό επίπεδο των λαών και την συναισθηματική σχέση των ανθρώπων με κάθε τόπο (Κοζυράκη 2006).

Ο όρος *πολιτιστικό τοπίο* παρουσιάστηκε πρώτη φορά από τον γεωγράφο C. Sauer (1925, σ. 46), σύμφωνα με τον οποίο '[τ]ο πολιτιστικό τοπίο διαμορφώνεται από ένα φυσικό τοπίο από μία πολιτιστική ομάδα. Ο πολιτισμός είναι το αίτιο, η φύση το μέσον και το πολιτιστικό τοπίο το αποτέλεσμα'. Με την έννοια αυτή γίνεται προσπάθεια να οριστεί ένας διαφορετικός τρόπος αντίληψης του χώρου, όπου κυριαρχεί η αλληλεπίδραση του ανθρώπου και των φυσικών στοιχείων και το τοπίο μετατρέπεται σε φορέα εκδήλωσης πολιτισμού (Τρατσέλα 2013). Τα περισσότερα τοπία μπορούν να χαρακτηριστούν πολιτιστικά, καθώς αποκτούν συμβολική και ιδεολογική σημασία μέσα από τις ανθρώπινες δράσεις και μνήμες (Κοζυράκη 2006). Αντίθετα, τα *φυσικά τοπία* δεν μπορούν

πλέον να εντοπιστούν σε πολλά μέρη του κόσμου, αφού προϋποθέτουν την ύπαρξη φυσικών στοιχείων που δεν έχουν δεχθεί την επέμβαση του ανθρώπου (Sauer 1925).

2. Διεθνές και εθνικό θεσμικό πλαίσιο

2.1 Διεθνές θεσμικό πλαίσιο για την πολιτιστική κληρονομιά

Οι κοινωνίες στις διάφορες ιστορικές περιόδους είχαν διαφορετικές πεποιθήσεις σχετικά με την ανάγκη διατήρησης και προστασίας των πολιτιστικών αξιών του παρελθόντος. Η σύγχρονη θεώρηση σχετικά με την συντήρηση και αξιοποίηση της κληρονομιάς παρελθόντων ετών έχει τις ρίζες της στις ιδέες που αναπτύχθηκαν στην Ευρώπη το 19^ο αι., στα πλαίσια του ιστορικού και ρομαντικού εκλεκτικισμού, όμως ήταν κατά τη διάρκεια του 20^ο αι. που γενικεύτηκε η αντίληψη για την ανάγκη θεσμικής προστασίας της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Οι ιδέες αυτές αποτέλεσαν τη βάση για τη δημιουργία της Χάρτας για την “Αποκατάσταση των Ιστορικών Μνημείων” (IMO 1931), γνωστής ως *Χάρτα των Αθηνών*, που αποτελεί το πρώτο διεθνές πλαίσιο αξιών για την προστασία των μνημείων. Η Χάρτα υιοθετήθηκε στην Αθήνα το 1931 κατά το *1^ο Διεθνές Συνέδριο Αρχιτεκτόνων και Τεχνικών των Ιστορικών Μνημείων*. Το περιεχόμενό της συνοψίζεται στα εξής σημεία:

- Διαπιστώνεται η τάση εγκατάλειψης των επεμβάσεων στα μνημεία και γίνεται αναφορά στην ανάγκη συνεργασίας μεταξύ των κρατών,
- Το γενικό συμφέρον έχει προτεραιότητα έναντι του ιδιωτικού,
- Η αρχική χρήση του μνημείου πρέπει να διατηρείται, ενώ ενδεχόμενη νέα χρήση θα πρέπει να σέβεται το χαρακτήρα του μνημείου,
- Πρέπει να υπάρχει σεβασμός του περιβάλλοντος των μνημείων, με μελέτη της φύτευσης και προστασία από τις οχλούσες δραστηριότητες,
- Η χρήση νέων υλικών είναι αποδεκτή σε σημεία που δεν αλλοιώνουν την εικόνα των μνημείων,

- Στις αναστηλώσεις πρέπει να γίνεται χρήση των αυθεντικών αρχιτεκτονικών μελών και περιορισμένη χρήση νέων υλικών που πρέπει να διαφοροποιούνται από τα αυθεντικά,
- Κρίνεται απαραίτητη η διεπιστημονική συνεργασία και η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των χωρών,
- Τονίζεται η ανάγκη ευαισθητοποίησης και διαπαιδαγώγησης του λαού,
- Προτείνεται η δημιουργία κρατικών αρχείων και η δημοσίευση άρθρων.

Οι καταστροφές που προκλήθηκαν στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και η ταχεία ανοικοδόμηση των πόλεων έστρεψαν ξανά την προσοχή στην ανάγκη προστασίας του μνημειακού πλούτου. Την εποχή αυτή ιδρύονται διεθνείς και ευρωπαϊκοί φορείς, όπως η UNESCO και το Συμβούλιο της Ευρώπης, που συμβάλλουν στη διαμόρφωση κοινής διακρατικής πολιτικής για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς (Μητούλα 1999).

Το Μάιο του 1964 πραγματοποιήθηκε στη Βενετία το 2^ο Διεθνές Συνέδριο Αρχιτεκτόνων και Τεχνικών των Ιστορικών Μνημείων, στα πλαίσια του οποίου διατυπώθηκε η Χάρτα της Βενετίας για την “Αποκατάσταση και Συντήρηση Μνημείων και Μνημειακών Συνόλων” (ICOMOS 1964). Η σημαντικότερη συμβολή της Χάρτας της Βενετίας στη διαμόρφωση των σύγχρονων αξιών αποτελεί η διεύρυνση της έννοιας του ιστορικού μνημείου, από το μεμονωμένο κτίριο στα αστικά ή αγροτικά τοπία, που ισχύει όχι μόνο για τις μεγάλες δημιουργίες αλλά και για τα μικρά έργα που με την πάροδο του χρόνου έχουν αποκτήσει πολιτιστική αξία. Οι βασικότερες αρχές που προκύπτουν από τη Χάρτα είναι:

- Η χρήση ενός μνημείου είναι απαραίτητη για την συντήρησή του, δεν πρέπει όμως να αλλάζει τη διάρθρωση ή τη διακόσμηση των κτιρίων,
- Κατά τη συντήρηση του μνημείου πρέπει να διατηρείται ο περιβάλλον χώρος του στην κλίμακά του,
- Αποκλείεται η απόσπαση γλυπτικών ή διακοσμητικών στοιχείων από το μνημείο,

- Προτιμάται η χρήση παραδοσιακών τεχνικών που έχουν δοκιμαστεί στο χρόνο,
- Οι μεταγενέστερες ιστορικές φάσεις πρέπει να γίνονται σεβαστές,
- Οι νέες επεμβάσεις πρέπει να ενσωματώνονται αρμονικά στο σύνολο και να διακρίνονται από τα αυθεντικά στοιχεία,
- Οι επεμβάσεις πρέπει να γίνονται με σεβασμό στην ισορροπία της σύνθεσης και στον περιβάλλοντα χώρο,
- Απαιτείται η συστηματική τεκμηρίωση των εργασιών συντήρησης, αποκατάστασης και ανασκαφής.

Η δεκαετία του 1970 αποτελεί ορόσημο για την προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, με την υιοθέτηση πολλών σημαντικών Συμβάσεων με δεσμευτικό χαρακτήρα για τα συμβαλλόμενα κράτη.

Το 1972 η UNESCO υιοθέτησε στο Παρίσι τη “*Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς*”, η οποία κυρώθηκε στην Ελλάδα με το ν. 1126/1981 (ΦΕΚ 32/Α/10.02.1981). Η Σύμβαση εισήγαγε την έννοια της κοινής παγκόσμιας κληρονομιάς και της διεθνούς συνεργασίας για την προστασία της. Στη Σύμβαση δίνονται οι ορισμοί για την πολιτιστική κληρονομιά, που περιλαμβάνει μνημεία, σύνολα οικοδομημάτων και τοπία, και για την φυσική κληρονομιά, στην οποία περιέχονται φυσικά μνημεία, γεωλογικοί και φυσιογραφικοί σχηματισμοί και φυσικά τοπία. Η διεθνής συνεργασία μεταξύ των κρατών εξασφαλίζεται με την ίδρυση διακυβερνητικής επιτροπής, την *Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς*, η οποία συντάσσει τους καταλόγους *Παγκόσμιας Κληρονομιάς* και *Παγκόσμιας Κληρονομιάς σε Κίνδυνο*. Επίσης, καθιερώνεται το *Ταμείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς*, που εξασφαλίζει πόρους από τις συνδρομές των συμβαλλόμενων μερών ή από δωρεές οργανισμών και φορέων.

Το 1975, που είχε κηρυχθεί ευρωπαϊκό έτος για την αρχιτεκτονική κληρονομιά από το Συμβούλιο της Ευρώπης, πραγματοποιείται στο Άμστερνταμ το *Συνέδριο για την Ευρωπαϊκή Αρχιτεκτονική Κληρονομιά*. Η Διακήρυξη του Άμστερνταμ διευρύνει το πεδίο προστασίας από τα μεμονωμένα κτίρια και το περιβάλλον τους σε πόλεις και οικισμούς

που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ιστορικό και πολιτιστικό ενδιαφέρον. Επίσης, εισάγει την έννοια της ολοκληρωμένης προστασίας που περιλαμβάνει όλα τα κτίρια που διαθέτουν πολιτιστική αξία, χωρίς να αποκλείει τη σύγχρονη αρχιτεκτονική που θα αποτελέσει την πολιτιστική κληρονομιά του μέλλοντος. Η ολοκληρωμένη προστασία πρέπει να εντάσσεται στον πολεοδομικό και χωροταξικό σχεδιασμό, καθώς συμβάλλει στη διατήρηση της ιστορικής συνέχειας ενός τόπου, αποτελεί παράγοντα διαμόρφωσης της ταυτότητας των κατοίκων, συντελεί στην εξοικονόμηση πόρων και στη διαχείριση των αποβλήτων.

Η Σύμβαση της Γρανάδας “για την Προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της Ευρώπης” υπογράφηκε στις 3 Οκτωβρίου 1985 από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Η Σύμβαση δεσμεύει τα κράτη για την καθιέρωση νομικού πλαισίου προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και έχει κυρωθεί στην Ελλάδα με το ν. 2039/1992 (ΦΕΚ 61/Α/13.04.1992). Η Σύμβαση της Γρανάδας υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα μέρη στην υιοθέτηση της ολοκληρωμένης προστασίας, αρχή που είχε αρχικά διατυπωθεί στη Διακήρυξη του Άμστερνταμ. Στο πλαίσιο της ολοκληρωμένης προστασίας τα κράτη θα πρέπει να εντάξουν την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στον πολεοδομικό και χωροταξικό σχεδιασμό, να εκπονούν προγράμματα αναστήλωσης των μνημείων, να προωθούν την αρχιτεκτονική κληρονομιά ως στοιχείο της πολιτικής τους, να ενισχύουν την επανάχρηση των μνημείων και να ενθαρρύνουν την εφαρμογή παραδοσιακών τεχνικών και υλικών. Στα άρθρα 7 και 12 γίνεται αναφορά στις επεμβάσεις του περιβάλλοντος χώρου των μνημείων, που πρέπει να συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητάς του και να διασφαλίζουν ότι δε θα αλλοιώνουν την εικόνα του μνημείου.

2.2 Διεθνές θεσμικό πλαίσιο για το περιβάλλον

Η “Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο” ή Σύμβαση της Φλωρεντίας υπογράφηκε στην ομώνυμη πόλη το 2000, στα πλαίσια του *Ευρωπαϊκού Συνεδρίου για το Τοπίο* που διεξήχθη από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ στην Ελλάδα με ν. 3827/2010 (ΦΕΚ 30/Α/25.02.2010). Η Σύμβαση της Φλωρεντίας αποτελεί το πρώτο κείμενο διεθνούς δικαίου που αποδίδει νομική υπόσταση στο τοπίο, με βασική καινοτομία την αποκοπή της έννοιας του τοπίου από την αυστηρά αισθητική αξία που του αποδιδόταν

έως τότε και την καθιέρωσή του ως στοιχείου της καθημερινής ζωής των ατόμων και των κοινωνιών (Μαριά 2000). Πρόκειται για ένα νομικό κείμενο με δεσμευτικό χαρακτήρα που περιέχει γενικές διατάξεις και μέτρα με στρατηγικό χαρακτήρα, με στόχο τη θέσπιση ενιαίας πολιτικής που βασίζεται στην προστασία, στη διαχείριση και στο σχεδιασμό των τοπίων και την προαγωγή της διεθνούς συνεργασίας στον συγκεκριμένο τομέα. Όμως, ενώ η Σύμβαση της Φλωρεντίας προσφέρει ένα ευέλικτο θεσμικό πλαίσιο για την ενσωμάτωση του τοπίου στις πολιτικές των κρατών – μελών, η αδυναμία σύνδεσης του τοπίου με τις αναπτυξιακές και οικονομικές αντιλήψεις που επικρατούν σήμερα στην ευρωπαϊκή πολιτική έχουν οδηγήσει στην μειωμένη ένταξη της έννοιας του τοπίου στα προγράμματα χωρικού σχεδιασμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Παπαγιάννης 2014).

Το δίκτυο *Natura 2000* αποτελεί ένα ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο περιοχών που περιλαμβάνει σημαντικούς φυσικούς οικοτόπους και οικοτόπους ειδών, με στόχο τη διατήρηση και προστασία της βιοποικιλότητας που εντοπίζεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Συστήθηκε το 1992 με την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων “για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας”. Το δίκτυο περιλαμβάνει δύο κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών: (α) τις *Ειδικές Ζώνες Διατήρησης – ΕΖΔ (Special Areas of Conservation – SAC)* που χαρακτηρίζονται από τα κράτη μέλη βάσει της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ και (β) τις *Ζώνες Ειδικής Προστασίας – ΖΕΠ (Special Protection Areas – SPA)* για την ορνιθοπανίδα, όπως ορίζονται από την Οδηγία 2009/147/ΕΚ “για τη διατήρηση των άγριων πτηνών”. Στην Ελλάδα εντοπίζονται σήμερα 239 ΕΖΔ και 202 ΖΕΠ, με τις δύο κατηγορίες να παρουσιάζουν συχνά επικαλύψεις ως προς τις εκτάσεις τους.

2.3 Εθνικό θεσμικό πλαίσιο

Το άρθρο 24 του Συντάγματος της Ελλάδας αποτελεί το θεμέλιο λίθο του εθνικού θεσμικού πλαισίου σχετικά με την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Με την παρ. 1 του άρθρου 24 η περιβαλλοντική προστασία κατοχυρώνεται ως δικαίωμα όλων των πολιτών και ως υποχρέωση του κράτους, το οποίο θα πρέπει να λαμβάνει όλα τα απαραίτητα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αειφορίας. Στην ίδια παράγραφο θεσπίζεται ιδιαίτερο καθεστώς αυξημένης

προστασίας για τα δάση και τις δασικές εκτάσεις, ενώ με το άρθρο 117 παρ. 3 και 4 καθιερώνεται η απαγόρευση μεταβολής του δασικού χαρακτήρα των εκτάσεων, ακόμα και σε περιπτώσεις καταστροφής τους ή αναγκαστικής απαλλοτριώσής τους υπέρ του ελληνικού δημοσίου.

Ο ν. 1650/1986 “Για την προστασία του περιβάλλοντος” (ΦΕΚ 160/Α/16.10.1986) αποτελεί το κύριο νομικό εργαλείο για την εφαρμογή του άρθρου 24 του Συντάγματος σχετικά με την υποχρέωση του κράτους για την προστασία του περιβάλλοντος. Με το νόμο καθορίζονται οι κατευθυντήριοι άξονες για την προστασία του περιβάλλοντος από τη ρύπανση της ατμόσφαιρας, του εδάφους και των υδάτων, την ηχορύπανση, τα στερεά απόβλητα και τη ραδιενέργεια, που μπορεί να προκληθούν από νέα ή υφιστάμενα έργα και δραστηριότητες. Επίσης, όρισε πέντε κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών: (α) τις περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης, (β) τις περιοχές προστασίας της φύσης, (γ) τα εθνικά πάρκα, (δ) τους προστατευόμενους φυσικούς σχηματισμούς, τα προστατευόμενα τοπία και στοιχεία του τοπίου και (ε) τις περιοχές οικοανάπτυξης, καθώς και τις ζώνες ειδικών περιβαλλοντικών ενισχύσεων και τις ζώνες ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων.

Ο ν. 3028/2002 “Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς” (ΦΕΚ 153/Α/28.06.2002) έχει ως αντικείμενο την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας στα πλαίσια των διατάξεων του άρθρου 24 του Συντάγματος. Ο νόμος εκσυγχρόνισε το πρότερο νομικό καθεστώς με τη διεύρυνση της έννοιας της πολιτιστικής κληρονομιάς, που παλαιότερα ταυτιζόταν σε μεγάλο βαθμό με τις αρχαιότητες, και τη μετατόπιση του αντικείμενου της προστασίας από την προσπάθεια ρύθμισης του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των αρχαιοτήτων στην πολιτιστική αξία των μνημείων (Καζανάς 2010). Ως προς τα ακίνητα μνημεία προβλέπονται οι επιτρεπόμενες επεμβάσεις στα μνημεία και στον περιβάλλοντα χώρο τους, η οριοθέτηση των αρχαιολογικών χώρων και ο καθορισμός ζωνών προστασίας με ειδικούς όρους δόμησης, χρήσεις γης και επιτρεπόμενες δραστηριότητες. Ειδικές διατάξεις του νόμου ασχολούνται με την κυριότητα και διακίνηση των κινητών μνημείων, την αρχαιοκαπηλία, την αρχαιολογική έρευνα, τις εργασίες προστασίας των μνημείων και τη λειτουργία των μουσείων.

3. Σχεδιασμός για την ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων

3.1 Ζητήματα ένταξης και διαχείρισης αρχαιολογικών χώρων

Οι διεργασίες που συντελέστηκαν τον 20^ο αι. και αποτυπώθηκαν στα διεθνή και εθνικά θεσμικά κείμενα οδήγησαν σε μια σύγχρονη αντίληψη σχετικά με την αναγκαιότητα της προστασίας της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς. Όμως στην Ελλάδα, όπου το αίσθημα της ιδιοκτησίας είναι ιδιαίτερα ισχυρό, οι πολίτες συχνά έρχονται σε αντιπαράθεση με τις αρχές ως προς τα ζητήματα διαχείρισης του πλούσιου πολιτιστικού αποθέματός της. Η γραφειοκρατία που χαρακτηρίζει τον δημόσιο τομέα και το αίτημα της δίκαιης αποζημίωσης των ιδιοκτητών αποτελούν τα δύο κυριότερα προβλήματα που προκύπτουν κατά την απαιτούμενη απαλλοτρίωση εκτάσεων που πρέπει να αποδοθούν για την προστασία των μνημείων (Μπεριάτος 2002). Ταυτόχρονα, η έλλειψη ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού μπορεί συχνά να οδηγήσει σε αντιδράσεις όταν επιβάλλονται προστατευτικές ρυθμίσεις για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, με το πρόσχημα ότι οι ρυθμίσεις θα παρεμποδίσουν την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Στο σύγχρονο οικιστικό περιβάλλον οι αρχαιολογικοί χώροι συχνά αντιμετωπίζονται ως υπολείμματα μιας παλαιότερης εποχής, που διεκδικούν το ζωτικό χώρο των πόλεων και της υπαίθρου και αποτελούν εμπόδιο στην ανάπτυξή τους. Ειδικότερα στις πόλεις, όπου κύριο ζητούμενο αποτελεί η εμπορευματοποίηση του χώρου και η συνεχής επέκταση και πυκνωση του πολεοδομικού ιστού, η διατήρηση των αρχαιολογικών χώρων συνεπάγεται στέρξη γης που θα μπορούσε να αποδοθεί σε άλλες χρήσεις (Γκανιάτσας 2007). Όμως, ενώ η πυκνή δόμηση των πόλεων συμβάλλει στην εξυπηρέτηση των αναγκών των κατοίκων της, ταυτόχρονα αλλοιώνει τον χαρακτήρα και τη φυσιογνωμία του αστικού τοπίου και υποβαθμίζει την ποιότητα ζωής των κατοίκων.

Σε αντίθεση με την κοινή αντίληψη, η κατάλληλη αξιοποίηση του πολιτισμικού αποθέματος μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης και μέσο ενίσχυσης της τοπικής οικονομίας με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Ιδιαίτερη προσοχή όμως πρέπει να δοθεί στον στρατηγικό σχεδιασμό και στις εφαρμοζόμενες πολιτικές, ώστε να αποφευχθεί η υπέρμετρη αύξηση των τουριστικών χρήσεων, όπως ξενοδοχειακές μονάδες και τουριστικά καταστήματα, που πιθανόν να λειτουργούν εις βάρος του αστικού ιστού

και του πολιτιστικού και φυσικού τοπίου (Μητούλα κ.ά. 2001). Ταυτόχρονα, οι αρχαιολογικοί χώροι, όπου συχνά διατηρείται η πολιτιστική με τη φυσική κληρονομιά ενός τόπου, αποτελούν ανοικτούς χώρους που προσφέρουν ευκαιρίες επαφής με τη φύση και ανάπαυσης από την ένταση που επικρατεί στον σύγχρονο τρόπο ζωής (Ξεπαπαδάκου 2012). Η αξιοποίηση τους μπορεί να συμβάλλει στην αναβάθμιση μιας επιβαρυνμένης από τις ανθρώπινες δραστηριότητες περιοχής και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της (Μητούλα κ.ά. 2001). Η επιλογή των κατάλληλων υλικών, η φύτευση, η διαχείριση των απορριμμάτων, η επανάχρηση κτιρίων αποτελούν επεμβάσεις που συνεισφέρουν στη βελτίωση των περιβαλλοντικών συνθηκών και πρέπει να αξιολογούνται κατά τον σχεδιασμό.

Η σύγχρονη θεώρηση σχετικά με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως προκύπτει από την ερμηνεία των θεσμικών κειμένων, προτάσσει την ανάγκη ολοκληρωμένης διαχείρισης των αρχαιολογικών χώρων. Σύμφωνα με την συγκεκριμένη θεώρηση, τα μνημεία δεν αποτελούν αυτόνομα στοιχεία, αλλά συνιστούν το νοηματικό φορέα ενός ευρύτερου πολιτισμικού περιβάλλοντος που πρέπει να προστατεύεται (Γκανιάτσας 2007). Όμως, συχνά οι κανονισμοί για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς που απορρέουν από το ισχύον θεσμικό πλαίσιο οδηγούν σε αυστηρή οριοθέτηση των αρχαιολογικών θέσεων και σε ελεγχόμενη είσοδο, με αποτέλεσμα τη δημιουργία χώρων απομονωμένων και περικλειστών που λειτουργούν αποσπασματικά σε σχέση με το περιβάλλον τους και άλλα πιθανά μνημεία της περιοχής (Γιαννάκης, Νικηφορίδης, Πετρίδου & Ταράνη 2004; Τρατσέλα 2013). Ταυτόχρονα, ο ελλιπής σχεδιασμός και η άναρχη δόμηση που επικρατούν σήμερα οδηγούν στον κατακερματισμό των αρχαιολογικών χώρων, που εμφανίζονται ασύνδετοι στον σύγχρονο αστικό ιστό και στην ύπαιθρο. Επομένως, ένα από τα ζητήματα που καλείται να επιλύσει η διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων αποτελεί η ένταξή τους στο σύγχρονο αστικό και αγροτικό τοπίο, όχι μόνο ως τόπους παροδικής επίσκεψης, αλλά και ως χώρους αναφοράς στην καθημερινή ζωή των κατοίκων. Η βιωσιμότητά τους προϋποθέτει τη δημιουργία χώρων που είναι ελκυστικοί στο κοινό και μπορούν να εξασφαλίσουν την ενημέρωση, εκπαίδευση και αναψυχή των επισκεπτών (Τρατσέλα 2013). Η πρωταρχική λειτουργία των μνημείων ως φορείς διατήρησης της μνήμης και της ιστορικής πορείας ενός τόπου

συμβάλλει στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και στη δημιουργία αισθήματος συνέχειας στους πολίτες.

Σήμερα διακρίνονται τρεις κύριες προσεγγίσεις ως προς την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων:

- Ο απόλυτος σεβασμός του ιστορικού χώρου,
- Η ελεύθερη και δημιουργική προσέγγιση στον σχεδιασμό,
- Η εφαρμογή ήπιων και αφανών επεμβάσεων.

Σύμφωνα με την πρώτη σχεδιαστική προσέγγιση ο αρχαιολογικός χώρος αντιμετωπίζεται ως τόπος ρομαντικών ερειπίων και οι περιορισμένες επεμβάσεις συχνά χαρακτηρίζονται από μια τάση μιμητισμού σε επίπεδο μορφών και δομικών υλικών. Ο σημαντικότερος κίνδυνος της συγκεκριμένης θεώρησης συνίσταται στην μετατροπή του χώρου σε γραφικό τοπίο, με δυναμική που περιορίζεται στην υφιστάμενη αποσπασματική εικόνα του και η οποία δυσχεραίνει τη δυνατότητα ερμηνείας του σε ένα σύγχρονο πλαίσιο από τους επισκέπτες (βλ. *εικόνα 1*) (Γκανιάτσας 2007, Τρατσέλα 2013).

Εικόνα 1 Ο προϊστορικός οικισμός της Αγίας Ειρήνης στην Κέα
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Η αντίληψη της ελεύθερης και δημιουργικής προσέγγισης στον σχεδιασμό χαρακτηρίζεται από τη χρήση σύγχρονων και καινοτόμων κατασκευών, μορφών και υλικών. Οι επεμβάσεις δηλαδή στους αρχαιολογικούς χώρους αντικατοπτρίζουν την αισθητική και τις αξίες της σημερινής εποχής (βλ. εικόνα 2). Σε ορισμένες όμως περιπτώσεις, η ελεύθερη προσέγγιση συνιστά απλά την αφετηρία για την έκφραση μιας ανεξάρτητης αρχιτεκτονικής ιδέας, η οποία λειτουργεί ανταγωνιστικά ως προς τα μνημεία τα οποία πρέπει να αναδειξεί (ό.π.). Με τον τρόπο αυτό ο αρχαιολογικός χώρος υποβαθμίζεται και υποσκιάζεται από κατασκευές που δημιουργούν την εντύπωση της αυτονομίας και φαίνονται ξένες ως προς τον χαρακτήρα του χώρου.

Εικόνα 2 Βιοκλιματικό στέγαστρο στον αρχαιολογικό χώρο Ακρωτηρίου Θήρας
Πηγή: World Architecture (<https://worldarchitecture.org>)

Η τελευταία προσέγγιση, η οποία προκύπτει από τις αρχές των Διεθνών Χαρτών και εφαρμόζεται σήμερα σε μεγάλο βαθμό στην Ελλάδα, αποτελεί μια μέση λύση ανάμεσα στις δύο πρώτες σχεδιαστικές αντιλήψεις (Λάββας 1998; Κοζυράκη 2006; Τρατσέλα 2013). Κύριο χαρακτηριστικό της αποτελεί η εφαρμογή ήπιων και αφανών επεμβάσεων που έχουν ως κύριο στόχο τη σαφή διάκριση του σύγχρονου από το παλιό (βλ. εικόνα 3). Η συγκεκριμένη προσέγγιση θεωρείται ότι δε λειτουργεί ανταγωνιστικά ως προς τα μνημεία και τη φυσιογνωμία του τοπίου, αντίθετα συμβάλλει στην ανάδειξη και στη διατήρηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του αρχαιολογικού χώρου.

Εικόνα 3 Διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου στη Θόλο της Ερέτριας
Πηγή: Καλές πρακτικές του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης στην Ελλάδα (<http://www.hellaskps.gr>)

3.2 Επεμβάσεις, κατασκευές και υλικά

Οι επεμβάσεις στους αρχαιολογικούς χώρους έχουν ως στόχο τη βελτίωση της επισκεψιμότητας με τη δημιουργία χώρων σαφώς οριοθετημένων, φυλασσόμενων και με τις κατάλληλες υποδομές. Οι συνηθέστερες επεμβάσεις που εκτελούνται από την Αρχαιολογική Υπηρεσία είναι η οριοθέτηση του χώρου, η οργάνωση των θέσεων προσπέλασης, η χάραξη μονοπατιών, η διαμόρφωση χώρων στάσης και πρασίνου, η κατασκευή μουσειακών χώρων και υποδομών εξυπηρέτησης του κοινού, η τοποθέτηση προστατευτικών στεγάστρων στα αρχαιολογικά κατάλοιπα και η δημιουργία θέσεων στάθμευσης οχημάτων (Γιαννάκης κ.ά. 2004). Η αύξηση της επισκεψιμότητας των αρχαιολογικών χώρων ενώ είναι επιθυμητή μπορεί να προκαλέσει, κυρίως την τουριστική περίοδο, σημαντικές φθορές στα μνημεία. Για την άρση των αρνητικών επιπτώσεων από την προσέλευση μεγάλου αριθμού επισκεπτών προτείνεται μια σειρά εξειδικευμένων επεμβάσεων, όπως η κατασκευή εναέριων διαδρόμων κίνησης των επισκεπτών πάνω από ευαίσθητα δάπεδα, η τοποθέτηση προστατευτικών κιγκλιδωμάτων σε επισκέψιμα υπόγεια τμήματα μνημείων, η επιχωμάτωση και η δισδιάστατη αναπαράσταση στο έδαφος των μνημείων που έχουν υποστεί σημαντικές φθορές. Σημαντικά μέτρα προς αυτή την

κατεύθυνση αποτελούν ο έλεγχος της στάθμευσης τη τουριστική περίοδο, η διεύρυνση των οριοθετημένων ζωνών με τη δημιουργία μεγαλύτερων πεζόδρομων και η χωροθέτηση των θέσεων στάσης σε διάφορα σημεία του περιβάλλοντα χώρου και σε απόσταση από τα μνημεία ώστε να αποφεύγεται ο συνωστισμός (Χαίρη – Παπαγιαννάκου 1995).

Ένα σημαντικό ζήτημα αποτελεί η διαμόρφωση των αρχαιολογικών χώρων για την ισότιμη πρόσβαση όλων των πολιτών. Καθώς στους συγκεκριμένους χώρους προέχει η προστασία των μνημείων και το ανάγλυφο του εδάφους είναι δεδομένο, η πρόσβαση των ΑμεΑ και γενικά των εμποδιζόμενων ατόμων είναι τις περισσότερες φορές δυσχερής. Κατά τον σχεδιασμό των χώρων θα πρέπει να προβλεφθούν οι κατάλληλοι διάδρομοι κίνησης με ικανό πλάτος για την κίνηση των αμαξιδίων και σήμανση για τα τυφλά άτομα, η χρήση ανελκυστήρων, αναβατορίων και ραμπών (βλ. εικόνα 4), ή σε περίπτωση που αυτό δεν είναι εφικτό να επιλεγούν σημεία με καλή θέα προς τον αρχαιολογικό χώρο. Οι ενημερωτικές πινακίδες πρέπει να είναι κατασκευασμένες από μη ανακλαστικό υλικό, με μεγάλα γράμματα, να συνοδεύονται από γραφή Braille και να είναι τοποθετημένες σε χαμηλή στάθμη (Πολυχρονίου 2014).

Εικόνα 4 Ράμπα για την πρόσβαση ΑμεΑ στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο
Πηγή: Πολυχρονίου 2014

Κύριο μέλημα στην επιλογή των υλικών που εφαρμόζονται συνήθως από την Αρχαιολογική Υπηρεσία αποτελεί η εναρμόνιση με τις βασικές αρχές που προκύπτουν από τις διεθνείς Χάρτες, δηλαδή υλικά που είναι αναστρέψιμα, συμβατά με τα μνημεία και τον περιβάλλοντα χώρο τους και διακρίνονται οπτικά από τα αυθεντικά στοιχεία του χώρου. Τα υλικά που προτείνονται είναι κυρίως οι λίθοι, ειδικής υφής, σχήματος και χρώματος, βράχοι που μπορεί να έχουν συλλεχθεί σε κοντινή απόσταση από το μνημείο και ένθετα μέλη που έχουν βρεθεί στο χώρο (βλ. εικόνα 5). Για τις ξύλινες κατασκευές συστήνεται η ειδική ξυλεία σε ακατέργαστη μορφή και σπανιότερα η κατάλληλα επεξεργασμένη ξυλεία (Πικιώνης 2000). Η χρήση γυάλινων επιφανειών προτιμάται για τη δημιουργία εναέριων διαδρόμων κυκλοφορίας ή δαπέδων που προστατεύουν και εξασφαλίζουν την οπτική επαφή με τις αρχαιότητες (Κοζυράκη 2006).

Εικόνα 5 Λεπτομέρεια από την πλακόστρωση του δρόμου του Φιλοπάππου
Πηγή: Μουσείο Μπενάκη (<https://www.benaki.gr>)

Τα υλικά επίστρωσης και δόμησης αποτελούν έναν πολύ καθοριστικό παράγοντα στην διαμόρφωση των συνθηκών θερμικής και οπτικής άνεσης στους υπαίθριους χώρους, συμπεριλαμβανομένων των αρχαιολογικών χώρων. Κατά τη διάρκεια της θερμής περιόδου οι εξωτερικές επιφάνειες παραμένουν εκτεθειμένες στην ηλιακή ακτινοβολία για

μεγάλες χρονικές περιόδους, με αποτέλεσμα την αύξηση της επιφανειακής θερμοκρασίας και τον κίνδυνο υπερθέρμανσης. Οι ιδιότητες των υλικών που επηρεάζουν τη θερμοκρασία των εξωτερικών επιφανειών είναι η ανακλαστικότητα (albedo), ο συντελεστής θερμικής εκπομπής και η θερμοχωρητικότητα. Η ιδιότητα που καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τις επιφανειακές θερμοκρασίες κατά τη διάρκεια της ημέρας είναι η ανακλαστικότητα, δηλαδή η ικανότητα ανάκλασης της ηλιακής ακτινοβολίας. Τα υλικά με ανοικτές αποχρώσεις εμφανίζουν υψηλότερη ανακλαστικότητα σε σχέση με τα σκουρόχρωμα, όμως η εκτεταμένη χρήση τους μπορεί να προκαλέσει προβλήματα θάμβωσης και να περιορίσει την οπτική άνεση των χρηστών (Χατζηδημητρίου 2012). Προτείνεται η χρήση ψυχρών υλικών, τα οποία παρουσιάζουν υψηλή ανακλαστικότητα στην ηλιακή ακτινοβολία και υψηλό συντελεστή εκπομπής υπέρυθρης ακτινοβολίας, ανεξάρτητα από το χρώμα της επιφάνειας. Η τοποθέτηση των ψυχρών υλικών σε χώρους που είναι εκτεθειμένοι στην ηλιακή ακτινοβολία μπορεί να συμβάλλει στη μείωση της επιφανειακής θερμοκρασίας, έως και 12°C σε σχέση με τα κοινά υλικά (ΥΠΕΚΑ & ΚΑΠΕ 2011).

Η θερμοχωρητικότητα, δηλαδή η ικανότητα για αποθήκευση της θερμότητας, συμβάλλει στην εξισορρόπηση των θερμοκρασιακών μεταβολών κατά τη διάρκεια του έτους, καθώς τα υλικά απορροφούν την θερμότητα κατά τη διάρκεια της ημέρας και την αποδίδουν σταδιακά στο περιβάλλον. Τα συνήθη οικοδομικά υλικά, όπως το σκυρόδεμα, οι οπτόπλινθοι, οι λίθοι και η άσφαλτος εμφανίζουν υψηλή θερμοχωρητικότητα. Η υψηλή θερμοχωρητικότητα των κατασκευών και των επιστρώσεων, σε συνδυασμό με τη μειωμένη θέαση του ουράνιο θόλου, έχει ως αποτέλεσμα για το φαινόμενο της αστικής θερμικής νησίδας που επικρατεί στις σύγχρονες πόλεις (Χατζηδημητρίου 2012).

Οι υδατοπερατές επιφάνειες και τα πορώδη υλικά επίστρωσης επιτρέπουν την εισροή των υδάτων στο έδαφος και μέσω του εξατμιστικού δροσισμού συμβάλλουν στη βελτίωση της θερμοκρασίας του περιβάλλοντος. Άλλα σημαντικά πλεονεκτήματα αποτελούν η επίτευξη ασφαλέστερων οδοστρωμάτων, η μείωση του κόστους κατασκευής του δικτύου όμβριων λόγω παραλαβής μικρότερων φορτίων και ο καθαρισμός των υδάτων λόγω διήθησης (Πρεφτίση 2010). Αντίθετα η εκτενής χρήση σκληρών επιφανειών αυξάνει την

επιφανειακή απορροή των όμβριων υδάτων, εμποδίζοντας τον εμπλουτισμό του υδροφόρου ορίζοντα και αυξάνοντας τον κίνδυνο πλημμύρας.

Καταλήγοντας, εκτός της αισθητικής τους και της συμβατότητάς του με το τοπίο, τα υλικά που χρησιμοποιούνται πρέπει να ακολουθούν τις παρακάτω περιβαλλοντικές αρχές (ΥΠΕΚΑ & ΚΑΠΕ 2011):

- Να δημιουργούν ευνοϊκότερες συνθήκες μικροκλίματος,
- Να μην εξαντλούν τους διαθέσιμους φυσικούς πόρους,
- Να έχουν χαμηλή εμπεριεχόμενη ενέργεια,
- Να έχουν μεγάλη διάρκεια ζωής,
- Να είναι ανακυκλώσιμα ή να μπορούν εύκολα να επαναχρησιμοποιηθούν,
- Να μην προκαλούν προβλήματα υγείας στους ανθρώπους και στην πανίδα της περιοχής.

3.3 Βλάστηση

Η βλάστηση που εντοπίζεται στους αρχαιολογικούς χώρους μπορεί να διαχωριστεί σε δύο κύριες κατηγορίες, στην αυτοφυή βλάστηση και στις προγραμματισμένες φυτεύσεις.

Η προστασία των αρχαιολογικών χώρων από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, μέσω της οριοθέτησης ζωνών προστασίας, της απαλλοτρίωσης εκτεταμένων εκτάσεων και της θεσμοθέτησης συγκεκριμένων χρήσεων γης που επιβάλλονται από την αρχαιολογική νομοθεσία συμβάλλουν στην ανάπτυξη της αυτοφυούς βλάστησης (βλ. εικόνα 6) (Ζάχος 1998; Κοζυράκη 2006). Η αυτοφυής βλάστηση συχνά αντιμετωπίζεται από την Αρχαιολογική Υπηρεσία ως εστία προβλημάτων, καθώς δημιουργεί αίσθημα εγκατάλειψης του χώρου, δυσχεραίνει την προσπέλαση των επισκεπτών και των εργαζομένων, αποτελεί κίνδυνο για την ασφάλεια των πολιτών με την απόκρυψη ετοιμόρροπων τοίχων και την παρουσία ερπετών, εγκυμονεί κινδύνους κατάρρευσης ή

καταστροφής των μνημείων και συνιστά πιθανή εστία πυρκαγιών κατά τους θερινούς μήνες (Ζάχος 1998; Κοζυράκη 2006).

Εικόνα 6 Αυτοφυής βλάστηση στο κάστρο Ναυπάκτου
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Διακρίνονται δύο κύριοι μέθοδοι αντιμετώπισης της αυτοφυούς βλάστησης από την Αρχαιολογική Υπηρεσία (Ζάχος 1998). Η πρώτη μέθοδος, που εφαρμοζόταν σε μεγάλη κλίμακα παλαιότερα, είχε ως στόχο την ολική εξαφάνιση της βλάστησης με τη χρήση ζιζανιοκτόνων. Τα ζιζανιοκτόνα είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικά, όμως η αλόγιστη και εκτεταμένη χρήση τους εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους για τα μνημεία και μπορεί να επιφέρει μη αναστρέψιμες αλλαγές στον περιβάλλοντα χώρο των μνημείων, που σύμφωνα με τις διεθνείς συμβάσεις αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα των μνημείων (Μπακιριτζή 2007). Η μέθοδος που προτείνεται από τους ερευνητές και επικρατεί σήμερα είναι η αποψίλωση με χειρωνακτικά ή μηχανικά μέσα. Πρόκειται για μια αρκετά αποτελεσματική μέθοδο που είναι φιλική προς το περιβάλλον και τα μνημεία, παρουσιάζει όμως ιδιαίτερα αυξημένο κόστος.

Σε αντιδιαστολή με την επικρατούσα αντιμετώπιση της αυτοφυούς βλάστησης ως εστία προβλημάτων, οι σύγχρονοι ερευνητές προωθούν την ενίσχυση και προστασία της στους αρχαιολογικούς χώρους. Ο περιβάλλον χώρος των μνημείων, ως χώρος ενδιαλημάτων της ενδημικής χλωρίδας και πανίδας, που συχνά περιλαμβάνει σπάνια και

προστατευόμενα είδη, αποτελεί σημαντικό καταφύγιο για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας μέσα στις σύγχρονες πόλεις, στην ύπαιθρο και σε αγροτικές περιοχές με εντατικές καλλιέργειες (Κατσογιάννη 2011; Κοζυράκη 2006). Η ενίσχυση του υπάρχοντος πρασίνου μπορεί να επιτευχθεί με την εκπόνηση σχεδίου προστασίας και διαχείρισης που πρέπει να περιλαμβάνει μελέτη της πυροπροστασίας και των απαιτούμενων αρδεύσεων, το σχεδιασμό νέων φυτεύσεων και την εφαρμογή καλλιεργητικών επεμβάσεων (Κατσογιάννη 2011).

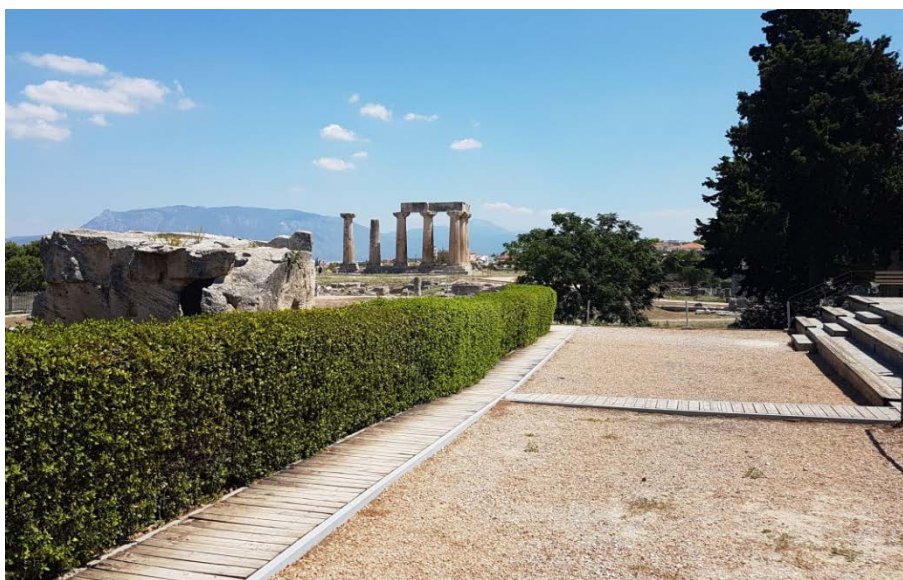
Οι προγραμματισμένες φυτεύσεις υλοποιούνται σε επισκέψιμους και οργανωμένους αρχαιολογικούς χώρους (βλ. *εικόνα 7*). Συχνά πραγματοποιούνται χωρίς να έχει προηγηθεί η εκπόνηση ειδικής φυτοτεχνικής μελέτης, που πρέπει να περιλαμβάνει την συνεργασία διαφορετικών ειδικοτήτων, και έχουν καθαρά καλλωπιστικό σκοπό. Οι φυτεύσεις όμως, εκτός της αισθητικής, μπορούν να εξυπηρετήσουν λειτουργικές, κοινωνικές – εκπαιδευτικές, οικονομικές, αρχαιολογικές – ιστορικές και κυρίως περιβαλλοντικές παραμέτρους (Μπακιρτζή 2007).

Εικόνα 7 Πικροδάφνες ως στοιχείο καλλωπισμού στον αρχαιολογικό χώρο Αρχαίας Κορίνθου
Πηγή: ό.π.

Η αισθητική παράμετρος της βλάστησης βασίζεται στην αντίληψη του τοπίου από τις ανθρώπινες αισθήσεις και σχετίζεται με τις φυσικές ιδιότητες του χρώματος, του σχήματος, της γραμμής και της υφής των επιλεγέντων φυτών. Τα καλλωπιστικά φυτά συνήθως τοποθετούνται στους χώρους υποδοχής και σε μικρή απόσταση από κτίρια και εγκαταστάσεις που εξυπηρετούν το κοινό (Κοζυράκη 2006).

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η χρηστική αξία των φυτών, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν αντί για τα παραδοσιακά δομικά υλικά για την οριοθέτηση του χώρου, τον καθορισμό των σημείων στάσης, τη διαχείριση της κίνησης των επισκεπτών και την απόκρυψη μη συμβατών ή αντιαισθητικών στοιχείων (βλ. εικόνα 8).

Εικόνα 8 Διαχωρισμός μουσείου και μνημείων με τη χρήση βλάστησης
Πηγή: ό.π.

Στην κοινωνική παράμετρο περιλαμβάνεται η δημιουργία χώρων αναψυχής που προσφέρονται για την εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των κατοίκων της περιοχής σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον και τη βιοποικιλότητα. Η οικονομική παράμετρος της φύτευσης συνίσταται στην αύξηση της επισκεψιμότητας των αρχαιολογικών χώρων που συμβάλλει στην ενίσχυση των εθνικών πόρων και της τοπικής οικονομίας (Αφεντούλη 2012, Μπακιρτζή 2007), καθώς και η συνεισφορά του πρασίνου στην εξοικονόμηση της ενέργειας που απαιτείται για τη θέρμανση και τη ψύξη των όμορων κτιρίων.

Η αρχαιολογική – ιστορική παράμετρος αποτελεί μία σύγχρονη τάση στις φυτεύσεις όπου η επιλογή των κατάλληλων φυτών γίνεται ύστερα από μελέτη πρωτογενών γραπτών πηγών, που περιλαμβάνουν αρχαία συγγράμματα, αναφορές της ελληνικής μυθολογίας ή μαρτυρίες Ελλήνων και ξένων περιηγητών (Ζάχος 1998; Μπακιρτζή 2007). Η βλάστηση μπορεί ακόμη και να αποκτήσει συμβολική σημασία όταν χρησιμοποιηθούν φυτά που σχετίζονται με ένα συγκεκριμένο μνημείο ή τη λατρεία μιας θεότητας. Παράδειγμα αποτελεί η χρήση της λυγαριάς που ταυτίζεται με τη λατρεία της Ήρας ή των κυπαρισσιών σε τόπους που σχετίζονται με πένθος (Λυριτζής, Βικάτου & Καρέτσος 2010).

Η κυριότερη όμως παράμετρος των φυτεύσεων αποτελεί η βελτίωση των μικροκλιματικών συνθηκών των αρχαιολογικών χώρων, οι οποίοι δέχονται το μεγαλύτερο μέρος των επισκεπτών κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού που επικρατεί η έντονη ηλιοφάνεια, οι υψηλές θερμοκρασίες και η μειωμένη σχετική υγρασία. Επίσης, αρκετοί αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία βρίσκονται σε αστικές και βιομηχανικές περιοχές ή δίπλα σε μεγάλες οδικές αρτηρίες με αποτέλεσμα να επιβαρύνονται από θορύβους και την ατμοσφαιρική ρύπανση. Η περιβαλλοντική αξία των φυτεύσεων συνίσταται σε:

- **Έλεγχος της ηλιακής ακτινοβολίας:** Η βλάστηση λειτουργεί ως μέσο ελέγχου της ηλιακής ακτινοβολίας, καθώς το φύλλωμα απορροφά το 50% της ορατής και υπέρυθρης ακτινοβολίας, αντανακλά το 30% και εκπέμπει μόνο το 20% (ΥΠΕΚΑ & ΚΑΠΕ 2011). Ιδιαίτερα αποτελεσματική είναι η χρήση φυλλοβόλων δέντρων που επιτρέπουν τον ηλιασμό τη χειμερινή περίοδο και προσφέρουν την απαραίτητη σκίαση τους θερινούς μήνες.
- **Έλεγχος της θερμοκρασίας:** Σημαντική είναι η συνεισφορά της φύτευσης κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, καθώς μέσω του μηχανισμού της εξατμισοδιαπνοής αυξάνεται η σχετική υγρασία κάτω από το φύλλωμα των δέντρων και μειώνεται η θερμοκρασία του αέρα (ΥΠΕΚΑ & ΚΑΠΕ 2011).
- **Έλεγχος της ανεμορροής:** Κωνοφόρα αειθαλή δέντρα και θάμνοι λειτουργούν ως στοιχεία ανεμοπροστασίας κατά τη διάρκεια της χειμερινής περιόδου, ενώ τους θερινούς μήνες η φύτευση μπορεί να αυξήσει το δροσισμό με τον έλεγχο και τη ρύθμιση της κατεύθυνσης των ανέμων (ΥΠΕΚΑ & ΚΑΠΕ 2011).

- **Βελτίωση της οπτικής άνεσης:** Το πράσινο συμβάλλει στη βελτίωση των συνθηκών οπτικής άνεσης μέσω της μείωσης της θάμβωσης που προκαλείται από την αντανάκλαση της ηλιακής ακτινοβολίας που προσπίπτει στο έδαφος και στις περιβάλλουσες επιφάνειες (Αφεντούλη 2012).
- **Μείωση του θορύβου:** Η χρήση συστάδων φυτών με πυκνό φύλλωμα μπορεί να λειτουργήσει ως στοιχείο ηχοπροστασίας και να βελτιώσει τις συνθήκες της ηχητικής άνεσης. Σύμφωνα με μετρήσεις ένα τετραγωνικό μέτρο επιφάνειας καλυμμένης με δέντρα αποφέρει μείωση των επιπέδων θορύβου κατά 0,17 dB (Κασσιός & Περπερίδου 2005).
- **Βελτίωση της ποιότητας του αέρα:** Η ποιότητα του αέρα βελτιώνεται μέσω της δέσμευσης διοξειδίου του άνθρακα και της απελευθέρωσης οξυγόνου στην ατμόσφαιρα που πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια της φωτοσύνθεσης. Το πράσινο περιορίζει την ατμοσφαιρική ρύπανση, καθώς φιλτράρει τον αέρα από την σκόνη, τα αιωρούμενα μικροσωματίδια και τους αέριους ρύπους όπως τα οξείδια του αζώτου, του άνθρακα και του θείου (Κασσιός & Περπερίδου 2005). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ένα στρέμμα βλάστησης μπορεί να συγκρατήσει έως και 220 kg μονοξειδίου του άνθρακα το χρόνο (Αφεντούλη 2012).
- **Εμπλουτισμό του υδροφόρου ορίζοντα:** Το πράσινο μειώνει την επιφανειακή απορροή των όμβριων υδάτων και εξασφαλίζει την ενίσχυση του υδροφόρου ορίζοντα και την αποφυγή των πλημμυρικών φαινομένων (Ελευθεριάδης & Ματζίρης 2013).
- **Συγκράτηση των εδαφών:** Η βλάστηση συγκρατεί τα εδάφη και τα καθιστά συνεκτικά, με αποτέλεσμα την αποτροπή των κατολισθήσεων και των διαβρώσεων (Αφεντούλη 2012, Ελευθεριάδης & Ματζίρης 2013).
- **Προστασία και ενίσχυση της βιοποικιλότητας:** Η φύτευση μπορεί να λειτουργήσει ως καταφύγιο και ενδιαίτημα ειδών της πανίδας μιας περιοχής. Ειδικότερα σε διαταραγμένες αστικές ή αγροτικές περιοχές το πράσινο στους αρχαιολογικούς χώρους μπορεί να συμβάλλει στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, καθώς στο εσωτερικό τους ελαχιστοποιείται η βόσκηση, οι κίνδυνοι πυρκαγιάς και άλλων μεγάλης κλίμακας επιδράσεων (Μπακιτρίτζη 2007).

Οι βασικές αρχές που σχετίζονται με τον σχεδιασμό της φύτευσης στους αρχαιολογικούς χώρους συνοψίζονται στα παρακάτω σημεία (Κοζυράκη 2006):

- Χρήση ενδημικών φυτικών ειδών ανάλογα με την ποικιλότητα, την ελκυστικότητα, τη διαθεσιμότητα και τα φυσικά χαρακτηριστικά τους,
- Ενίσχυση της φυσικής αναγέννησης των επιθυμητών ειδών της αυτοφυούς βλάστησης,
- Κριτική σκέψη πριν την εγκατάσταση φυτών που ευδοκίμουν κατά την αρχαιότητα στην περιοχή αλλά που πιθανόν σήμερα να μην είναι συμβατά,
- Χρήση ειδών που είναι ανθεκτικά στις πυρκαγιές,
- Επιλογή φυτών που δεν είναι ιδιαίτερα δαπανηρά στην εγκατάσταση και συντήρησή τους.

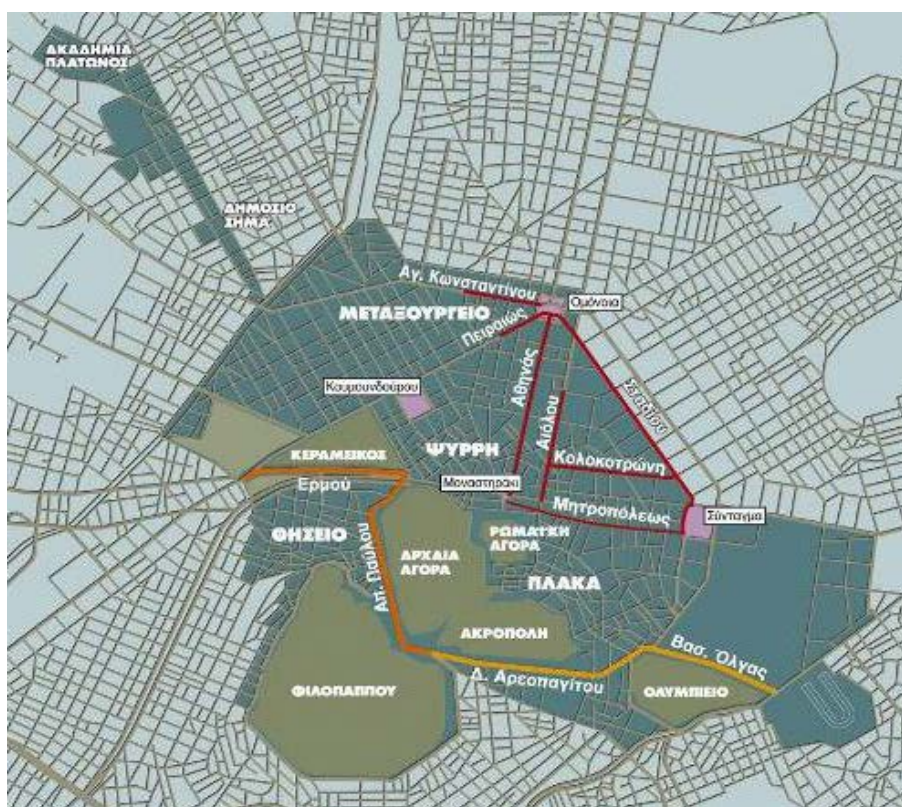
4. Παραδείγματα από τον διεθνή και ελληνικό χώρο

4.1 Ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων Αθήνας

Η ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας αποτέλεσε το σημαντικότερο πρόγραμμα πολεοδομικών παρεμβάσεων για την αναβάθμιση του ιστορικού κέντρου της ελληνικής πρωτεύουσας. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε υπό την αιγίδα των Υπουργείων Πολιτισμού και ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. κατά το χρονικό διάστημα 1997 – 2014. Το 1997 ιδρύθηκε η ανώνυμη εταιρεία “Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας”, η οποία αποτέλεσε το κύριο επιτελικό όργανο για τον συντονισμό και την επίβλεψη των προβλεπόμενων εργασιών.

Η αρχική προσπάθεια για την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων και τη δημιουργία αρχαιολογικού πάρκου ανάγεται στον 19^ο αι., στο πρώτο πολεοδομικό σχέδιο της πόλεως των Αθηνών που εκπονήθηκε από τους Σταμάτη Κλεάνθη και Eduard Schaubert το 1833. Κατά τη διάρκεια του 20^{ού} αι., εν μέσω συνεχών τροποποιήσεων και αντιπαραθέσεων, επιδιώχθηκε η εφαρμογή της ιδέας της ενοποίησης. Η πρώτη επίσημη ένταξη της ιδέας σε προγραμματικό πλαίσιο υλοποιήθηκε το 1985 στο Ρυθμιστικό Σχέδιο

της Αθήνας, όπου προβλεπόταν η δημιουργία αρχαιολογικού πάρκου και η ενοποίηση ορίστηκε ως ένας από τους βασικούς άξονες για την αναβάθμιση του αστικού ιστού. Το 1988, υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού, εκπονείται η μελέτη ενός στρατηγικού σχεδίου (Master Plan) που αποτελούνταν από έξι επιμέρους μελέτες μεγάλης κλίμακας για τους κύριους αρχαιολογικούς χώρους της πόλης (Κοζυράκη 2006). Η μελέτη κατέληξε στη δημιουργία ενός αρχαιολογικού πάρκου στο κέντρο της Αθήνας, μήκους 4 χιλιομέτρων και έκτασης 7.000 στρεμμάτων. Το σχέδιο περιλαμβάνει το σύνολο των αρχαιολογικών χώρων και των μεμονωμένων μνημείων, όλων των ιστορικών περιόδων, που εντοπίζονται διάσπαρτα στο ιστορικό κέντρο και το εμπορικό τρίγωνο της Αθήνας (βλ. εικόνα 9).

Εικόνα 9 Η περιοχή παρέμβασης της ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων Αθήνας
Πηγή: Γαλάνη 2011

Στόχος του προγράμματος αποτέλεσε η σύνδεση των κατακερματισμένων αρχαιολογικών χώρων σε ένα ενιαίο και λειτουργικό σύνολο, η ένταξή τους στον σύγχρονο πολεοδομικό ιστό και η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής στην πόλη, όπου

κυριαρχεί η ατμοσφαιρική ρύπανση, η κυκλοφοριακή συμφόρηση και η έλλειψη χώρων πρασίνου. Η ζώνη ενοποίησης αποτελεί τμήμα ενός ευρύτερου δικτύου που έχει ως επίκεντρο τους αρχαιολογικούς χώρους, αλλά περιλαμβάνει και τους σημαντικότερους χώρους πρασίνου, χώρους πολιτιστικών δραστηριοτήτων και αναψυχής και κοινωφελείς εγκαταστάσεις (Γαλάνη 1999). Το δίκτυο σχετίζεται άμεσα με τις κεντρικές λειτουργίες της πόλης, ώστε η διέλευση μέσα από τη ζώνη ενοποίησης να αποτελέσει καθημερινή συνήθεια των κατοίκων της πρωτεύουσας.

Στο πλαίσιο του προγράμματος πραγματοποιήθηκε ένας μεγάλος αριθμός παρεμβάσεων που περιλαμβάνουν ένα εκτεταμένο δίκτυο πεζοδρόμων (βλ. εικόνα 10), αναπλάσεις κοινόχρηστων χώρων, συντηρήσεις και αναδείξεις μνημείων και διαμορφώσεις αρχαιολογικών χώρων. Τα κυριότερα έργα που υλοποιήθηκαν είναι:

- Η δημιουργία του Μεγάλου Περίπατου με την πεζοδρόμηση των οδών Διονυσίου Αρεοπαγίτου, Αποστόλου Παύλου και τμήματος της Ερμού,
- Η ανάπλαση κεντρικών πλατειών της πόλης: Σύνταγμα, Ομόνοια, Μοναστηράκι και Κουμουνδούρου,
- Η ανάπλαση οδών στο εμπορικό τρίγωνο της Αθήνας με εργασίες διαπλάτυνσης των πεζοδρομίων, αντικατάστασης του οδοστρώματος και του αστικού εξοπλισμού,
- Η ανάδειξη έξι αρχαιολογικών χώρων: Ολυμπείο, Βόρεια και Νότια Κλιτύς Ακρόπολης, λόφος Φιλοπάππου, Ρωμαϊκή Βιβλιοθήκη και Βιβλιοθήκη Αδριανού, Αρχαία Αγορά και Κεραμεικός,
- Η αισθητική ανάδειξη των όψεων των κτιρίων στο ιστορικό κέντρο.

Εικόνα 10 Σκίτσο προτεινόμενης διαμόρφωσης στην περιοχή του Ηρώδειου
Πηγή: ό.π.

Συνδεδετικό στοιχείο του προγράμματος ενοποίησης είναι ο Μεγάλος Περίπατος, δηλαδή η διαμόρφωση ενός κεντρικού άξονα 4 χλμ. για την κίνηση των πεζών και ο ανασχεδιασμός των ελευθέρων και κοινόχρηστων χώρων που αρθρώνονται περιμετρικά του (βλ. εικόνα 11). Ο άξονας συνδέει τους σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους της πρωτεύουσας: το Ολυμπείο, την Ακρόπολη, τον λόφο Φιλοπάππου, την Πνύκα, το λόφο των Νυμφών, την Αρχαία Αγορά και τον Κεραμεικό, δημιουργώντας ένα υπερτοπικό πόλο αναψυχής στο κέντρο της πόλης (Γαλάνη 1999, Κοζυράκη 2006). Ο Μεγάλος Περίπατος προβλεπόταν να περιλαμβάνει τις οδούς Βασιλίσσης Όλγας, Διονυσίου Αρεοπαγίτου (βλ. εικόνα 12), Αποστόλου Παύλου και το τμήμα της Ερμού που εφάπτεται στον Κεραμεικό, όμως η πεζοδρόμηση της Βασιλίσσης Όλγας δεν έχει υλοποιηθεί μέχρι σήμερα.

Οι εργασίες διαμόρφωσης των αρχαιολογικών χώρων συνίστανται την δημιουργία χώρων κίνησης συμβατών με την αρχαία τοπογραφία, την υλοποίηση εργασιών αναστήλωσης και συντήρησης των μνημείων, την αναβάθμιση των υποδομών για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών με την τοποθέτηση καθιστικών, ενημερωτικών πινακίδων, σήμανσης και περίφραξης, και τη βελτίωση του μηχανολογικού εξοπλισμού.

Εικόνα 11 Σχέδιο του Μεγάλου Περιπάτου
Πηγή: Δομές (<http://domesindex.com>)

Εικόνα 12 Σκίτσο της προτεινόμενης ανάπλασης στην οδό Διονυσίου Αρεοπαγίτου
Πηγή: ό.π.

Το πρόγραμμα ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας υπήρξε ένα μεgalόπνοο σχέδιο πολεοδομικής παρέμβασης στο ιστορικό κέντρο και το εμπορικό τρίγωνο της Αθήνας, το οποίο όμως δεν κατόρθωσε να υλοποιηθεί σε όλη του την έκταση. Το κύριο στοιχείο της ενοποίησης, ο Μεγάλος Περιπάτος, έτυχε της θερμής υποδοχής των

κατοίκων, παρά τις πρώτες αρνητικές αντιδράσεις. Οι οδοί Διονυσίου Αρεοπαγίτου και Αποστόλου Παύλου, πριν την πεζοδρόμησή τους, αποτελούσαν ένα στοιχείο κατακερματισμού και υποβάθμισης των μνημείων της πόλης. Η ολοκλήρωση των έργων εξασφάλισε έναν άνετο και ευχάριστο χώρο περιήγησης στο κέντρο της Αθήνας, πλαισιωμένο με ποικιλία φυτεύσεων και με εύκολη πρόσβαση στους κύριους αρχαιολογικούς χώρους. Η διαμόρφωση του χώρου είναι λιτή, χωρίς ιδιαίτερα διακοσμητικά στοιχεία ή εναλλαγές υλικών, ώστε οι επισκέπτες να μπορούν να αφοσιωθούν στην παρατήρηση των μνημείων. Η βατή επιφάνεια του πεζόδρομου επιστρώθηκε με κυβόλιθο, υλικό συμβατό με τους υπόλευκους και γαιώδεις χρωματισμούς του αρχαιολογικού τοπίου, με αντιολισθηρότητα, αυξημένη αντοχή στην ατμοσφαιρική ρύπανση και εύκολα αναστρέψιμο, ώστε η επίστρωση να μπορεί εύκολα να αποξηλωθεί στην περίπτωση μελλοντικών ανασκαφών (Δομές <http://domesindex.com>).

Ιδιαίτερα θετική κρίνεται η προοπτική σύνδεσης της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων με τις προγραμματιζόμενες παρεμβάσεις σε περιοχές ειδικού ενδιαφέροντος, όπως η ανάπλαση της περιοχής του Ελαιώνα, η ενοποίηση των χώρων πρασίνου και πολιτιστικών λειτουργιών του Ζαπτείου, του Λυκαβηττού και του Γουδή, η δημιουργία οικολογικής διαδρομής στον Νέο Κόσμο και τη Νέα Σμύρνη και η ανάπλαση της οδού Πειραιώς (Κοζυράκη 2006).

Το κυριότερο πρόβλημα του προγράμματος αποτελεί η ανεπιτυχής ολοκλήρωση των μελετών, με χαρακτηριστικότερα παραδείγματα την πεζοδρόμηση της οδού Βασιλίσσης Όλγας και την προβλεπόμενη διαμόρφωση στη διασταύρωση των οδών Διονυσίου Αρεοπαγίτου και Παρθενώνος, όπου εντοπίζονται λείψανα της οικίας Πρόκλου. Τα σημαντικότερα μειονεκτήματα μπορούν να συνοψιστούν ως εξής (ό.π.):

- Έλλειψη συνδετικής μελέτης – πλαισίου που θα καθόριζε τις βασικές αρχές και κατευθύνσεις σχεδιασμού στο σύνολο του έργου.
- Υλοποίηση μικρού μέρους των προβλεπόμενων εργασιών ανάδειξης των αρχαιολογικών χώρων, λόγω της έλλειψης χρηματοδότησης και της αρνητικής γνωμοδότησης του ΚΑΣ.

- Εξάπλωση καταστημάτων αναψυχής, ειδικότερα στην περιοχή του Θησειού, εις βάρος των ήπιων χρήσεων.
- Έλλειψη δράσεων ευαισθητοποίησης του κοινού σε σχέση με το πολιτισμικό τοπίο.

4.2 Οικολογικό – Αρχαιολογικό πάρκο Γιούχτα

Το οικολογικό – αρχαιολογικό πάρκο Γιούχτα περιλαμβάνει το ομώνυμο όρος και τα φαράγγια Αγίας Ειρήνης, Κουνάβων και Καρτερού. Λόγω των ιδιαίτερων μορφολογικών χαρακτηριστικών, των αξιόλογων περιβαλλοντικών στοιχείων και των σημαντικών αρχαιολογικών θέσεων, η περιοχή εντάχθηκε σε πιλοτικό πρόγραμμα του Επιχειρησιακού Προγράμματος Περιβάλλον 1994 – 1999. Στα πλαίσια του προγράμματος εκπονήθηκε η μελέτη για την “Προστασία, διαχείριση και ανάδειξη του Γιούχτα και ένταξή του στο οικολογικό – αρχαιολογικό πάρκο Γιούχτα”, η οποία όμως δεν υλοποιήθηκε ολοκληρωτικά λόγω έλλειψης χρηματοδότησης.

Ο ορεινός όγκος Γιούχτας δεσπόζει στο αγροτικό τοπίο νοτιανατολικά της πόλης του Ηρακλείου. Έχει συνολική έκταση τέσσερα στρέμματα και επίμηκες σχήμα με διεύθυνση κατά τον άξονα βορράς – νότος. Πρόκειται για έναν ασβεστολιθικό βράχο, με υψόμετρο 811 μ., που χαρακτηρίζεται από απότομες πλαγιές που αποτελούν ένα από τα κυριότερα καταφύγια του όρνιου (*Gyps fulvus*), που αποτελεί προστατευόμενο είδος (βλ. εικόνα 13). Στα δυτικά πρηνή εμφανίζονται μοναδικοί γεωλογικοί σχηματισμοί και οι κλίσεις προσεγγίζουν το 100%, ενώ στην ανατολική πλευρά κυμαίνονται από 40 έως 60%. Αποτελεί ένα σημαντικό βιότοπο με σημαντική παρουσία κρητικών και ελληνικών ενδημικών ειδών χλωρίδας, με κυρίαρχη την μακία και φρυγανική βλάστηση.

Εικόνα 13 Το όρνιο (*Gyps fulvus*)
Πηγή: Αναπτυξιακή Ηρακλείου (<http://www.anher.gr>)

Στους βορειανατολικούς πρόποδες του όρους σχηματίζεται το στενό φαράγγι της Αγίας Ειρήνης με πλούσια υδρόφιλη βλάστηση, το οποίο μετά από διαδρομή έξι χλμ. καταλήγει στην Κνωσό. Η περιοχή του όρους Γιούχτα και του φαραγγιού της Αγίας Ειρήνης είναι ενταγμένη στις προστατευόμενες περιοχές του δικτύου Natura 2000 και Corine και έχει χαρακτηριστεί ως Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (Φιλότης <https://filotis.itia.ntua.gr>). Τα φαράγγια του Καρτερού και Κουνάβων αποτελούν τμήμα ενός ευρύτερου γεωλογικού συμπλέγματος που διαμορφώνεται ανατολικά του Γιούχτα.

Σε απόσταση τριών χιλιομέτρων ανατολικά του όρους εντοπίζεται η κωμόπολη των Αρχανών, η οποία βρίσκεται στη θέση του ομώνυμου πρωτομινωικού οικισμού. Σύμφωνα με αρχαιολογικές ενδείξεις, οι πρώτες ανθρώπινες δραστηριότητες στην ευρύτερη περιοχή ανάγονται στην ύστερη νεολιθική περίοδο. Με την εισαγωγή του χαλκού στον ελλαδικό χώρο και την έναρξη των εμπορικών επαφών με τις Κυκλάδες και την Αίγυπτο ξεκινά η περίοδος ακμής της μινωικής Κρήτης, η οποία κορυφώνεται κατά την υστερομινωική περίοδο. Σημαντικές αρχαιολογικές θέσεις αποτελούν τα λείψανα του ανακτόρου που εντοπίζονται στην σύγχρονη κωμόπολη, η νεκρόπολη στον λόφο Φουρνί (βλ. εικόνα 14) και η έπαυλη στο Βαθύπετρο (Οδυσσεύς <http://odysseus.culture.gr>). Η λατρευτική δραστηριότητα εντοπίζεται διαχρονικά στο όρος Γιούχτα, που κατά την αρχαιότητα

θεωρούνταν τόπος ταφής του Δία, λόγω της δυτικής κορυφογραμμής του που δημιουργεί την εικόνα ενός ξαπλωμένου κεφαλιού.

Εικόνα 14 Αεροφωτογραφία της μυκηναϊκής νεκρόπολης
Πηγή: Οδυσσεύς (<http://odysseus.culture.gr>)

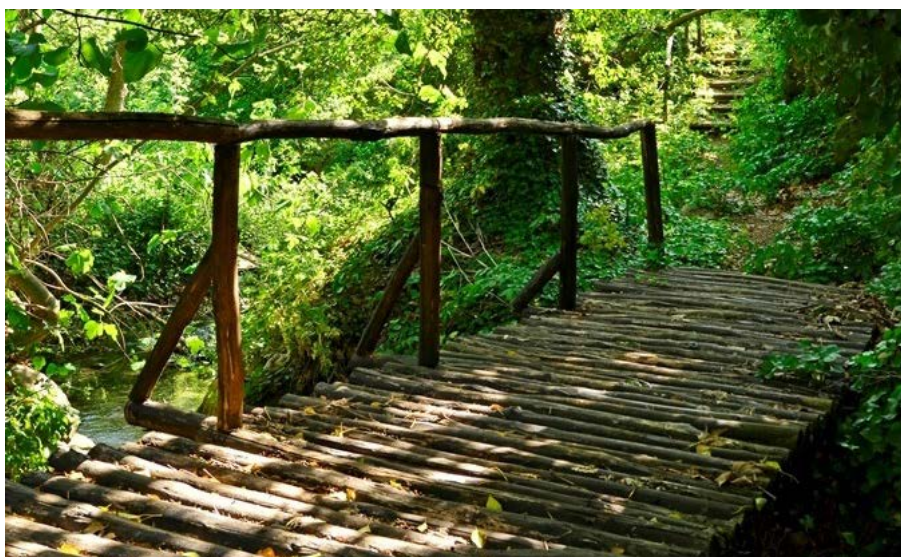
Ο διπλός χαρακτήρας της περιοχής, ως τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και αρχαιολογικός χώρος, οδήγησαν στην υλοποίηση του προγράμματος δημιουργίας του οικολογικού – αρχαιολογικού πάρκου. Οι κύριοι στόχοι του προγράμματος αποτέλεσαν (Κοζυράκη 2006):

- Η προστασία και διατήρηση της χλωρίδας, της πανίδας και της γενετικής ποικιλότητας,
- Η διατήρηση και ανάδειξη των αρχαιολογικών και ιστορικών θέσεων,
- Η διαμόρφωση του όρους Γιούχτα για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών,
- Η περιβαλλοντική εκπαίδευση των πολιτών,
- Η καθιέρωση συστήματος διοίκησης και διαχείρισης,
- Η βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και η ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας.

Η μελέτη για την ένταξη της περιοχής στο οικολογικό – αρχαιολογικό πάρκο περιλαμβάνει μια σειρά παρεμβάσεων για την προστασία της πανίδας και χλωρίδας, την

ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων και την εξυπηρέτηση των επισκεπτών. Τα προτεινόμενα μέτρα για την προστασία και ανάδειξη της γλωρίδας και πανίδας προβλέπουν την τοποθέτηση ταϊστρών και ποτίστρων για την διατήρηση του πληθυσμού των όρνιων, την κατασκευή ξύλινων παρατηρητηρίων για τα πουλιά, τη δημιουργία στην κορυφή του όρους βοτανικού κήπου με ενδημικά φυτά, την ενίσχυση της βλάστησης και την απαγόρευση της βόσκησης. Οι παρεμβάσεις για την προστασία και ανάδειξη των αρχαιολογικών θέσεων περιλαμβάνουν την απομάκρυνση των ασύμβατων χρήσεων, τη διαμόρφωση του περιβάλλοντα χώρου, την κατασκευή υποδομών μικρής κλίμακας για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών, την τοποθέτηση ενημερωτικών πινακίδων, τον φωτισμό των μνημείων και τη φύτευση των χώρων στάθμευσης.

Η κίνηση στο εσωτερικό του πάρκου γίνεται μέσω δικτύου μονοπατιών και ποδηλατικών διαδρομών που συνδέουν τα κυριότερα μνημεία, συμβάλλουν στην ήπια αναψυχή των επισκεπτών και δεν διαταράσσουν το ευαίσθητο οικολογικό τοπίο (βλ. εικόνες 15, 16). Το δίκτυο περιλαμβάνει τρεις εναλλακτικές διαδρομές που προσφέρουν τη δυνατότητα ομαλής ανάβασης, ορειβασίας ή αλπινισμού. Χώροι στάσης με καθιστικά κατασκευασμένα από ξερολιθιά διαμορφώθηκαν στις τέσσερις αρχαιολογικές θέσεις που συνδέονται από την κεντρική διαδρομή. Κατά μήκος των μονοπατιών και στους χώρους στάσης τοποθετήθηκαν πινακίδες με εκπαιδευτικό, ενημερωτικό ή λειτουργικό χαρακτήρα.

Εικόνα 15 Μονοπάτι στο Φαράγγι Αγίας Ειρήνης
Πηγή: Δήμος Αρχανών – Αστερουσίων (<http://www.archanes-asterousia.gr>)

Εικόνα 16 Ποδηλατική διαδρομή
Πηγή: ό.π.

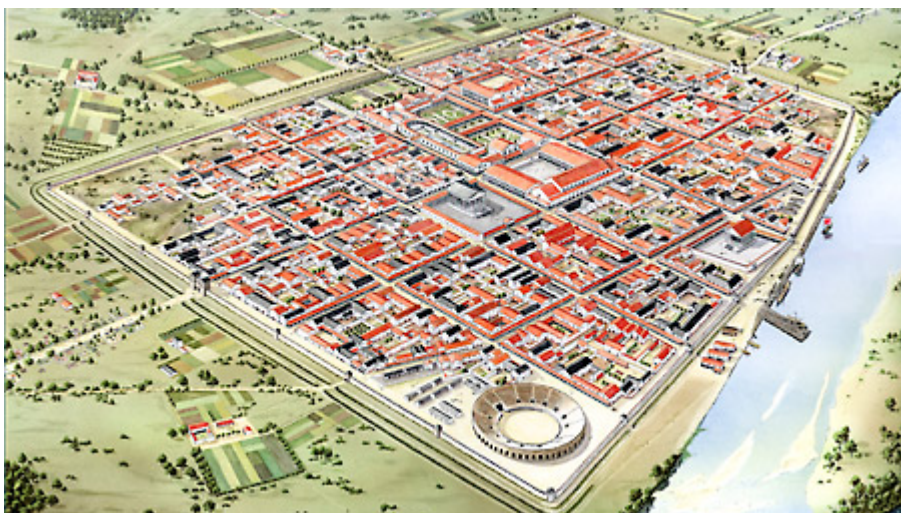
Το οικολογικό – αρχαιολογικό πάρκο παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα, με κυριότερα το πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό τοπίο της περιοχής που δεν έχει αλλοιωθεί σε μεγάλο βαθμό από τις ανθρώπινες δραστηριότητες και την μικρή απόσταση από την πόλη του Ηρακλείου, τον αρχαιολογικό χώρο της Κνωσού και τις όμορες Αρχάνες που αποτελούν έναν καλά διατηρημένο παραδοσιακό οικισμό (ό.π.).

Τα κυριότερα μειονεκτήματα της παρέμβασης αποτελούν τα εξής:

- Μειωμένη ερευνητική δραστηριότητα στους αρχαιολογικούς χώρους με αποτέλεσμα να δοθεί μεγαλύτερη βαρύτητα στο πιο μελετημένο φυσικό περιβάλλον,
- Έλλειψη διασύνδεσης με τους αρχαιολογικούς χώρους των Αρχανών και της Κνωσού,
- Σχεδιασμός επεμβάσεων που θα αλλοιώσουν το ιδιαίτερο τοπίο, όπως η προτεινόμενη ενίσχυση της δενδρώδους βλάστησης,
- Αύξηση της κίνησης των οχημάτων στην κορυφή του όρους, λόγω της βελτίωσης της χάραξης της υφιστάμενης οδού και της διαμόρφωσης χώρου στάθμευσης.

4.3 Αρχαιολογικό πάρκο στο Xanten (Archäologischer Park Xanten)

Το αρχαιολογικό πάρκο Xanten δημιουργήθηκε το 1977 δίπλα από την ομώνυμη πόλη της βόρειας Ρηνανίας - Βεσταφαλίας στη βορειοδυτική Γερμανία. Το πάρκο περιλαμβάνει τα ερείπια της ρωμαϊκής αποικίας *Colonia Ulpia Traiana* (CUT) που ιδρύθηκε από τον αυτοκράτορα Τραϊανό γύρω στο 100 μ.Χ. στη θέση ενός προγενέστερου οικισμού ιθαγενών και εγκαταλείφθηκε περίπου στα μέσα του 4^{ου} αι. μ.Χ. Η αποικία δημιουργήθηκε στη συμβολή των ποταμών Ρήνου και Λίπε και γνώρισε μεγάλη ακμή κατά το 2^ο και 3^ο αι. μ.Χ. (βλ. εικόνα 17), οπότε και αποτέλεσε σημαντικό εμπορικό και διοικητικό κέντρο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (Βαλαβάνης 1985).

Εικόνα 17 Αναπαράσταση της CUT κατά το 2^ο αι. μ.Χ.
Πηγή: LVR-Archaeological Park Xanten (<http://www.apx.lvr.de/en>)

Η CUT ήταν κτισμένη κατά το ιπποδάμειο σύστημα και είχε συνολική έκταση 73 ha. Περικλειόταν από τείχη ύψους 6,60 μ. και οργανωνόταν κατά μήκος δύο κεντρικών αξόνων, του *cardo maximus* που είχε βόρειο - νότιο προσανατολισμό και του *decumanus maximus* με κατεύθυνση δυτική - ανατολική. Τα δημόσια κτίρια βρίσκονταν στο κέντρο της πόλης, το αμφιθέατρο στο νοτιανατολικό της άκρο και τα κτίσματα που σχετίζονταν με τις λιμενικές λειτουργίες στο ανατολικό τμήμα, σε επαφή με τις όχθες του ποταμού Ρήνου. Οι κατοικίες εντοπίζονταν κυρίως στο δυτικό τμήμα, ενώ οι εμπορικές και βιοτεχνικές δραστηριότητες αναπτύσσονταν πάνω στις κεντρικές οδούς (Κοζυράκη 2006).

Η πόλη χαρακτηριζόταν από πυκνοδομημένα οικοδομικά τετράγωνα με συνεχή δόμηση και τα κτίρια ήταν συνήθως διώροφα με κοινό μέτωπο διαμορφωμένο σε στοές (*porticoes*) προς την πλευρά του δρόμου (LVR-Archaeological Park Xanten <http://www.apx.lvr.de/en>).

Οι πρώτες συστηματικές ανασκαφές στον χώρο ξεκίνησαν το 1935 και αποκάλυψαν τα ερείπια του αμφιθεάτρου. Η ανοικοδόμηση της πόλης της Xanten μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου είχε ως αποτέλεσμα την κάλυψη του δυτικού τμήματος της αποικίας κάτω από τα σύγχρονα κτίρια. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 αναγνωρίστηκε η μεγάλη ιστορική σημασία του τόπου και αποφασίστηκε, στα πλαίσια μιας γενικής ιδέας ανάπτυξης δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου σε ζώνες αναψυχής (*Freizeitkonzept*) στη βιομηχανική περιοχή της Ρηνανίας, τα ερείπια του ανατολικού τμήματος της αρχαίας πόλης να μετατραπούν σε ανοικτό αρχαιολογικό μουσείο (εικόνα 18). Κεντρική ιδέα διαμόρφωσης του αρχαιολογικού πάρκου αποτέλεσε η συντήρηση των θεμελίων των μνημείων και η μερική ή ολική ανοικοδόμησή τους βάσει των στοιχείων που έχουν προκύψει έπειτα από μακροχρόνιες έρευνες.

Εικόνα 18 Χάρτης του αρχαιολογικού πάρκου
Πηγή: ό.π.

Η είσοδος στο πάρκο γίνεται από τα ανατολικά, μέσω ανακατασκευασμένου πύργου και τμήματος του οχυρωματικού τείχους της ρωμαϊκής πόλης (βλ. εικόνα 19). Στο εσωτερικό του πύργου υπάρχουν ενημερωτικές πινακίδες με επεξηγηματικά κείμενα και σχέδια σχετικά με την ιστορική διαδρομή της πόλης. Ξύλινη κλίμακα οδηγεί στον περίδρομο των τειχών, όπου οι επισκέπτες μπορούν αν αποκτήσουν μια γενική ιδέα ολόκληρου του αρχαιολογικού πάρκου και της όμορης πόλης. Το τμήμα του τείχους που δεν έχει ανακατασκευαστεί υποδηλώνεται με τη φύτευση υψηλών θάμνων που σχηματίζουν γραμμικό φράκτη.

Εικόνα 19 Τμήμα του ανακατασκευασμένου τείχους και πύργος
Πηγή: ό.π.

Το εσωτερικό του αρχαιολογικού πάρκου οργανώνεται βάσει των αρχαίων οικοδομικών τετράγωνων, τα οποία παρουσιάζονται ως ελεύθερες εκτάσεις φυτεμένες με χλοοτάπητα. Σε ορισμένα σημεία εντός των οικοδομικών τετραγώνων η ύπαρξη κτιρίων υποδεικνύεται με τη φύτευση θάμνων οξιάς που συμβολίζουν τις τοιχοποιίες, ενώ οι στοές υποδηλώνονται με τη δημιουργία δεντροστοιχιών κατά μήκος των αρχαίων οδών. Στους δύο κεντρικούς οδικούς άξονες χρησιμοποιήθηκαν πλάτανοι, ενώ στις υπόλοιπες οδούς μικρόφυλλες ή ασημόχρωμες φιλύρες (Κοζυράκη 2006). Δύο από τα δημόσια κτίρια της αρχαίας αποικίας έχουν ανοικοδομηθεί σε ημιτελή μορφή. Το πρώτο είναι το αμφιθέατρο

που σήμερα έχει θέσεις για 3.000 θεατές και φιλοξενεί πολιτιστικές εκδηλώσεις (βλ. εικόνα 20). Το κτίριο είναι ανακατασκευασμένο με τέτοιο τρόπο ώστε οι επισκέπτες να αντιλαμβάνονται τη λειτουργία των επιμέρους αρχιτεκτονικών του στοιχείων και τα διάφορα στάδια της οικοδόμησής του (Βαλαβάνης 1985). Το δεύτερο κτίριο είναι το ιερό του λιμανιού, που ήταν αφιερωμένο σε άγνωστη θεότητα, από το οποίο έχει ανακατασκευαστεί η βάση και ορισμένοι από τους κορινθιακούς κίονες (βλ. εικόνα 21). Με τον τρόπο αυτό δίνεται στους επισκέπτες μια εικόνα του μεγέθους και της επιβλητικότητας των μνημειακών οικοδομημάτων. Από τα ιδιωτικά κτίρια έχουν ανακατασκευαστεί πλήρως ένα πανδοχείο και τρεις κατοικίες, στο εσωτερικό των οποίων έχουν δημιουργηθεί τοιχογραφίες και έχουν τοποθετηθεί έπιπλα και αντικείμενα που χρησιμοποιούνταν την ρωμαϊκή εποχή. Μία από τις κατοικίες αποτελεί το κέντρο πληροφόρησης, όπου παρουσιάζονται στοιχεία σχετικά με την ιστορία, την αρχιτεκτονική, τη διοίκηση, τη θρησκεία και το εμπόριο της CUT, καθώς και στοιχεία σχετικά με τις μεθόδους και τα στάδια της αρχαιολογικής έρευνας (Βαλαβάνης 1985).

Εικόνα 20 Το αμφιθέατρο
Πηγή: ό.π.

Εικόνα 21 Το ιερό του λιμανιού
Πηγή: ό.π.

Επίκεντρο της εκπαιδευτικής δραστηριότητας των παιδιών αποτελεί η αναβίωση ρωμαϊκών παιχνιδιών, επιτραπέζιων ή στο έδαφος, που γίνονται με την καθοδήγηση σπουδαστών Παιδαγωγικών Σχολών. Στο κέντρο του αρχαιολογικού πάρκου εντοπίζονται δύο τόποι παιχνιδιού για τη δημιουργική απασχόληση των παιδιών. Ο υδάτινος παιδότοπος είναι κατασκευασμένος από πέτρες και κυβόλιθους και με τη βοήθεια τάφρων, αντλιών και φραγμάτων δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να γνωρίσουν την υδραυλική μηχανική των Ρωμαίων (βλ. *εικόνα 22*). Ο δεύτερος παιδότοπος έχει συνολική έκταση 3.000 τ.μ. και έχει τη μορφή ρωμαϊκής πόλης. Είναι μια ξύλινη κατασκευή που περιβάλλεται από τείχη και πύργους στα οποία τα παιδιά μπορούν να σκαρφαλώσουν και να κρυφτούν και περιλαμβάνει ένα υδραγωγείο, ένα σπίτι και ένα μικρό αμφιθέατρο (βλ. *εικόνα 23*).

Εικόνα 22 Κοχλίας του Αρχιμήδη στον υδάτινο παιδότοπο
Πηγή: ό.π.

Εικόνα 23 Ο παιδότοπος σε μορφή ρωμαϊκής πόλης
Πηγή: ό.π.

Το αρχαιολογικό πάρκο του Xanten αποτέλεσε μία από τις πρώτες προσπάθειες στην Ευρώπη για τη δημιουργία ενός οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου που θα συνδύαζε την αναψυχή με την εκπαίδευση των επισκεπτών. Το πάρκο σήμερα λειτουργεί ως ένας

δημόσιος υπαίθριος χώρος που συνεισφέρει στην αναψυχή των κατοίκων της περιοχής και στον οποίο διενεργούνται συχνά πολιτιστικές εκδηλώσεις και περιοδικές εκθέσεις. Ταυτόχρονα, αποτελεί έναν σημαντικό τουριστικό πόλο που συμβάλλει στην ενίσχυση της τοπικής οικονομίας και εξασφαλίζει τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους για την συντήρηση και λειτουργία του πάρκου και την συνέχεια της αρχαιολογικής έρευνας στην περιοχή.

Η έλλειψη ιστορικών μνημείων και η παρουσία μόνο ιχνών με τη μορφή θεμελίων οδήγησε τους διαχειριστές του πάρκου στην εφαρμογή του σεναρίου της μερικής ή ολικής ανοικοδόμησης των κτισμάτων και στην επιλογή της φύτευσης ως βασικού σχεδιαστικού εργαλείου για τον συμβολισμό των οικοδομικών τετραγώνων και των αρχιτεκτονικών στοιχείων των κτιρίων. Η συγκεκριμένη όμως σχεδιαστική λύση παρουσιάζει συγκριτικά μειονεκτήματα σε σχέση με ανάλογα έργα, τα οποία συνοψίζονται ως εξής (Κοζυράκη 2006):

- Η ύπαρξη μίας εισόδου στην ανατολική πλευρά του αρχαιολογικού πάρκου και η έλλειψη σύνδεσης με την σύγχρονη πόλη,
- Η αδυναμία παρουσίασης του ρόλου που διετέλεσε ο ποταμός Ρήνος στην ίδρυση και ανάπτυξη της αποικίας και των σημαντικών λιμενικών έργων που είχαν εκτελεστεί, καθώς οι ανασκαφές στο λιμάνι έχουν επιχρωθεί και μετατραπεί σε χώρο στάθμευσης,
- Η λανθασμένη κλίμακα ορισμένων ανακατασκευασμένων κτιρίων και η αποκοπή από το ιστορικό τους περιβάλλον δημιουργούν λάθος αίσθηση σχετικά με το μέγεθος και τη θέση τους στον ιστορικό χώρο,
- Η αντιμετώπιση ενός πυκνοδομημένου ιστού ως ένα ανοικτό πάρκο πρασίνου με διάσπαρτες ανακατασκευές που οδηγεί σε προβλήματα αναγνωρισιμότητας του αρχαιολογικού τοπίου,
- Η δημιουργία ενός τοπίου με μικρή οικολογική αξία που δεν συμβάλλει στη διατήρηση και ενίσχυση της βιοποικιλότητας της περιοχής,
- Το υψηλό κόστος των ανακατασκευών των κτισμάτων και της λειτουργίας του πάρκου που εγείρει ζητήματα αειφορίας.

5. Συμπεράσματα

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αι. παρατηρήθηκε μια γενικευμένη αντίληψη για την αναγκαιότητα προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, η οποία αποτυπώθηκε στα διεθνή και εθνικά θεσμικά κείμενα και στις διεθνείς Χάρτες. Όμως, ακόμα και σήμερα, η ύπαρξη αρχαιολογικών χώρων αντιμετωπίζεται συχνά με καχυποψία από τους πολίτες, καθώς θεωρούν ότι αποτελούν εμπόδιο στο προσωπικό τους οικονομικό συμφέρον και στην ανάπτυξη της περιοχής. Αντίθετα με την κοινή πεποίθηση, η ορθή αξιοποίηση τους μπορεί να συνεισφέρει στην αύξηση των τουριστικών ροών και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Ταυτόχρονα, οι αρχαιολογικοί χώροι μπορούν να βελτιώσουν τις μικροκλιματικές συνθήκες και την ποιότητα ζωής στις σύγχρονες πυκνοδομημένες πόλεις και στις υποβαθμισμένες από τις ανθρώπινες δραστηριότητες περιοχές. Η φύτευση και η χρήση κατάλληλων υλικών παρουσιάζει σημαντικά περιβαλλοντικά οφέλη, με κυριότερα τη μείωση της επιφανειακής θερμοκρασίας, τη βελτίωση της οπτικής άνεσης, την ενίσχυση του υδροφόρου ορίζοντα, τη βελτίωση της ποιότητας του αέρα και τη μείωση του θορύβου. Η ύπαρξη αυτοφυούς βλάστησης σε συνδυασμό με τις προγραμματισμένες φυτεύσεις μπορεί να προσφέρει δυνατότητες αναψυχής στους κατοίκους και να λειτουργήσει ως ένα σημαντικό ενδιαίτημα σπάνιων και προστατευόμενων ειδών χλωρίδας και πανίδας.

Οι επεμβάσεις στους αρχαιολογικούς χώρους έχουν ως κύριο στόχο την αύξηση της επισκεψιμότητάς τους, ενώ οι ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν στους συγκεκριμένους χώρους καθιστούν συχνά σημαντική πρόκληση την πρόσβαση των ατόμων που αντιμετωπίζουν κινητικές δυσκολίες και προβλήματα όρασης. Σύμφωνα με τις αρχές που διατυπώθηκαν στις διεθνείς Χάρτες και εφαρμόζονται σε μεγάλο βαθμό σήμερα, οι σύγχρονες επεμβάσεις οφείλουν να είναι ήπιες και αφανείς, ώστε να μην λειτουργούν ανταγωνιστικά με τον ιστορικό χώρο. Όμως, κάθε μνημείο είναι μοναδικό, τόσο ως προς τις αξίες που φέρει όσο και στο τοπίο στο οποίο εντάσσεται. Τα αρχαιολογικά κατάλοιπα μπορεί να αποτελούν τμήματα ενός ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου, να εντοπίζονται διάσπαρτα μέσα στον σύγχρονο οικιστικό ιστό ή να συνιστούν μεμονωμένα μνημεία σε ένα αστικό ή αγροτικό τοπίο. Ο σχεδιασμός επομένως πρέπει να εξετάζει τις ιδιαιτερότητες κάθε μνημείου και του ευρύτερου περιβάλλοντος του και να εξασφαλίζει

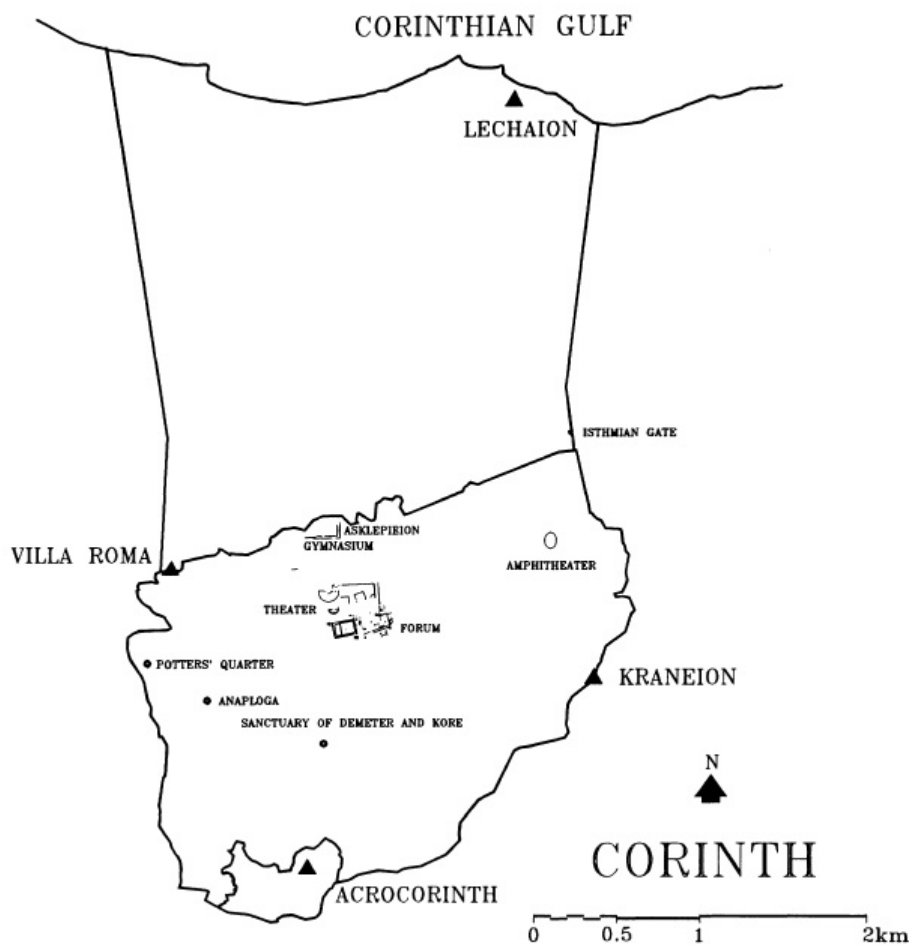
μια ισορροπημένη σχέση μεταξύ των σύγχρονων επεμβάσεων, των αρχαιοτήτων και του τοπίου. Κύριος στόχος αποτελεί η ανάδειξη του συνόλου με τρόπο που να επιτρέπει την ορθή ερμηνεία του πολιτιστικού αποθέματος σε ένα σύγχρονο πλαίσιο.

Το αρχαιολογικό πάρκο αποτελεί ένα σύγχρονο τρόπο διαχείρισης των αρχαιολογικών χώρων, όπου η ανάδειξη των μνημείων και του τοπίου συνδυάζεται με δυνατότητες αναψυχής και εκπαίδευσης. Στην Ελλάδα η πρώτη προσπάθεια δημιουργίας αρχαιολογικού πάρκου αποτέλεσε η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας, ένα φιλόδοξο πρόγραμμα πολεοδομικών παρεμβάσεων στο ιστορικό και εμπορικό κέντρο της πόλης. Το οικολογικό – αρχαιολογικό πάρκο Γιούχτα δημιουργήθηκε σε μια περιοχή που συνδυάζει πλούσιο πολιτιστικό και φυσικό πλούτο και αποτελεί ένα τυπικό παράδειγμα σχεδιασμού που περιορίζεται στην εφαρμογή ήπιων επεμβάσεων. Κύριο χαρακτηριστικό και των δύο ελληνικών προγραμμάτων αποτέλεσε η αποτυχία πλήρους υλοποίησης των μελετών, το οποίο οφείλεται στην αδυναμία των αρμόδιων αρχών και στην έλλειψη χρηματοδότησης. Το αρχαιολογικό πάρκο Χαντεν αποτελεί ένα ευρωπαϊκό παράδειγμα διαχείρισης αρχαιολογικών χώρων, όπου η προσπάθεια για τη δημιουργία ενός σύγχρονου και βιωματικού χώρου οδήγησε στην επιλογή σχεδιαστικών προτάσεων που δημιουργούν προβλήματα ερμηνείας του αρχαιολογικού τοπίου.

Β. Μελέτη περίπτωσης

1. Γενικά στοιχεία

(βλ. σχέδιο 1) Η περιοχή που εξετάζεται στην παρούσα εργασία είναι ο ευρύτερος αρχαιολογικός χώρος της Αρχαίας Κορίνθου (ΦΕΚ 756/Β/06.06.2005), που περιλαμβάνει την έκταση που περικλειόταν στα κλασικά και μακρά τείχη της αρχαιότητας (βλ. εικόνα 24). Στην περιοχή εντοπίζονται τρεις σημαντικοί αρχαιολογικοί χώροι: η Αρχαία Κόρινθος, το κάστρο του Ακροκορίνθου και το λιμάνι του Λεχαιίου, καθώς και πλήθος διάσπαρτων μνημείων.

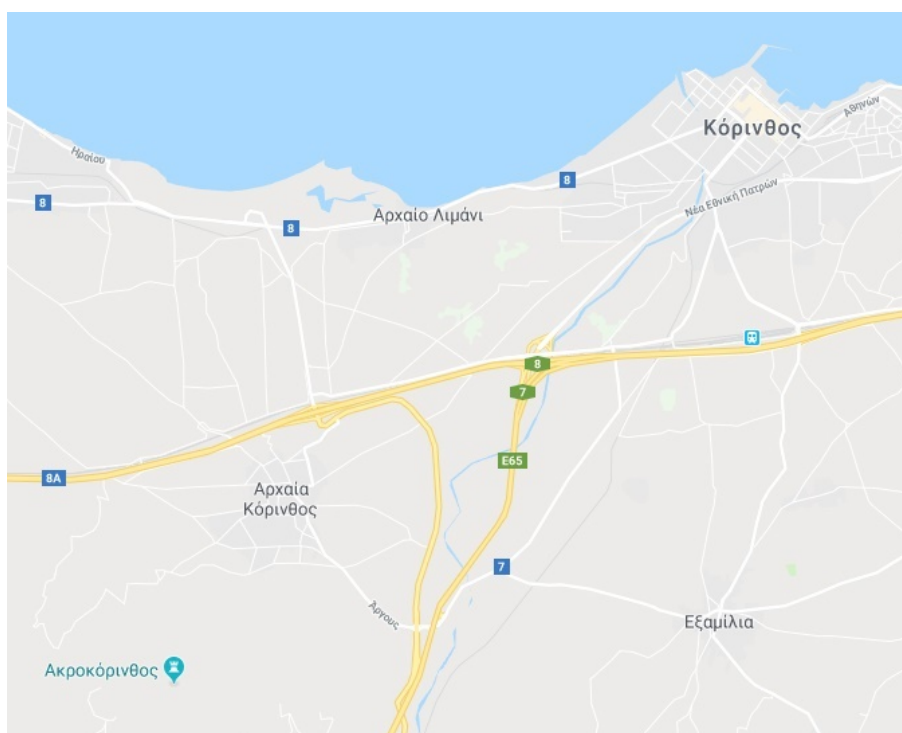

Εικόνα 24 Τοπογραφικό της Αρχαίας Κορίνθου
Πηγή: *The Corinth Computer Project* (<http://corinth.sas.upenn.edu>)

1.1 Χωροθέτηση

Η περιοχή μελέτης ανήκει στον Δήμο Κορίνθου και βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα της Π.Ε. Κορινθίας. Εκτείνεται από τον μικρό λόφο του Ακροκορίνθου στα νότια και καταλήγει βόρεια στον Κορινθιακό Κόλπο. Στα ανατολικά χωροθετείται η σύγχρονη πόλη της Κορίνθου και στα δυτικά ο οικισμός του Λεχαιού (βλ. εικόνα 25).

Το ανάγλυφο της περιοχής χαρακτηρίζεται από την παράκτια εύφορη πεδιάδα που αναπτύσσεται από την Κόρινθο έως το Κιάτο, γνωστή και ως κάμπος της Βόχας. Στην πεδιάδα δεσπόζει ο Ακροκόρινθος, ένας απότομος ασβεστολιθικός βράχος με υψόμετρο 575 μ. Στην κορυφή του βράχου βρίσκεται η οχυρωμένη ακρόπολη της αρχαίας και μεσαιωνικής Κορίνθου, που σήμερα λειτουργεί ως αρχαιολογικός χώρος. Στους βόρειους πρόποδες του Ακροκορίνθου αναπτύσσεται η Αρχαία Κόρινθος, η οποία σήμερα αποτελεί ένα μικρό οικισμό που φιλοξενεί τον οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο και πλήθος διάσπαρτων μνημείων. Στις ακτές του Κορινθιακού Κόλπου χωροθετείται το λιμάνι του Λεχαιού, το οποίο κατά την αρχαιότητα αποτέλεσε επίνειο της πόλης.

Εικόνα 25 Χάρτης περιοχής μελέτης
Πηγή: Google Maps (<https://www.google.com/maps/>)

1.2 Γεωλογία και σεισμικότητα

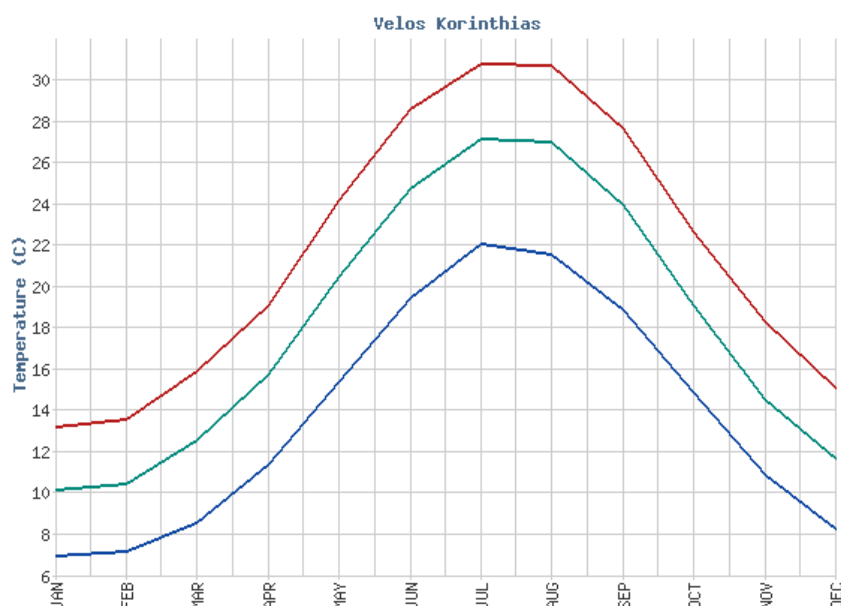
Το υπέδαφος της Κορίνθου αποτελείται κυρίως από θαλάσσια ιζήματα σε μεγάλο βάθος επικαλυμμένα από στρώματα πορώδους, αμμώδους ή χαλικώδους ασβεστόλιθου. Οι τοπογραφικές εξάρσεις, όπως ο όγκος ασβεστόλιθου της Ιουρασικής περιόδου του Ακροκορίνθου, οφείλονται στην αποκάλυψη του προνεογενούς υποβάθρου λόγω τεκτονικής. Η Αρχαία Κόρινθος είναι κτισμένη πάνω σε δύο άνδηρα, με ύψος 90 και 60 μ. αντίστοιχα πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας, που έχουν προκύψει από την ανύψωση της ξηράς σε σχέση με τη θάλασσα. Τα δύο άνδηρα, που σχηματίστηκαν στους πρόποδες του Ακροκορίνθου, έχουν μεγάλο πλάτος και καταλήγουν σε απότομες πλαγιές. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από άφθονες πηγές που έχουν δημιουργηθεί στα σημεία όπου η όψη μεταξύ ασβεστόλιθου και μάρμας έχει αποκαλυφθεί (ASCSA <http://www3.ascsa.edu.gr>).

Το κυριότερο γεωτεκτονικό στοιχείο της ευρύτερης περιοχής είναι ο Κορινθιακός Κόλπος, ένα βαθύ τεκτονικό βύθισμα με υψηλούς ρυθμούς απομάκρυνσης των δύο τεμάχων, της Πελοποννήσου και της Στερεάς Ελλάδας. Η περιοχή παρουσιάζει ένα αυξημένο σεισμοτεκτονικό δυναμικό, που συνδέεται με τα πολυάριθμα ενεργά χερσαία και υποθαλάσσια ρήγματα που διαμορφώνονται παράλληλα και κάθετα προς τον άξονα της Κορινθιακής τάφρου (Αντωνάκος 2012). Τα ρήγματα είναι υπεύθυνα για τη γένεση σεισμών κατά τους ιστορικούς χρόνους, όπως ο μεγάλος σε ένταση και διάρκεια σεισμός του 1858 που κατέστρεψε την Αρχαία Κόρινθο και είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία της σύγχρονης πόλης.

1.3 Κλιματικά δεδομένα

Το κλίμα της περιοχής είναι μεσογειακό, με ήπιους χειμώνες και θερμά ξηρά καλοκαίρια (Μετεωρολογικός Σταθμός EMY Βέλο Κορινθίας <http://www.hnms.gr>). Η περιοχή εντάσσεται βάσει της TOTEE 20701-1/2010 στην κλιματική ζώνη Β.

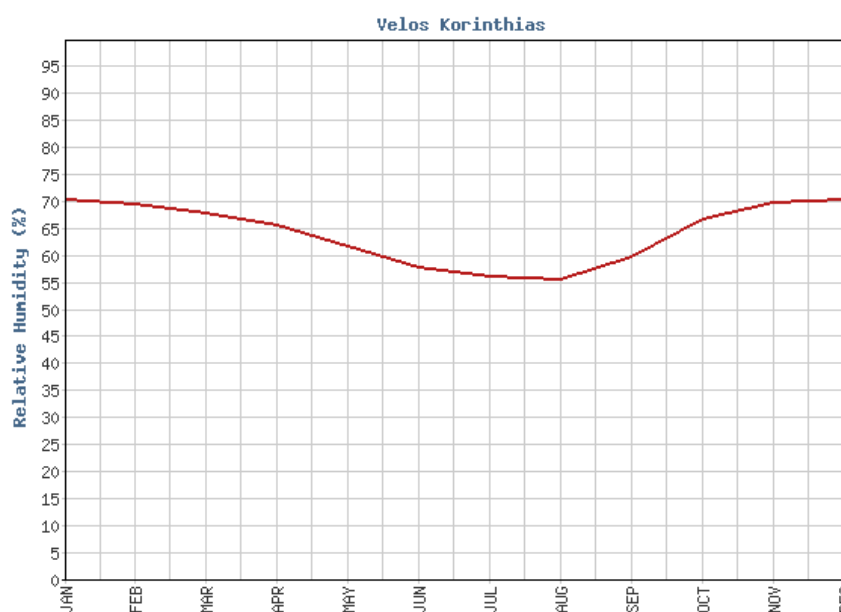
Η μέση θερμοκρασία κυμαίνεται γύρω στους 10,8°C το χειμώνα και 26,3°C τους θερινούς μήνες. Το θερμοκρασιακό εύρος προσεγγίζει τους 17°C, με ψυχρότερο μήνα τον Ιανουάριο με μέση μηνιαία θερμοκρασία 10,2°C και θερμότερους μήνες τον Ιούλιο και τον Αύγουστο με μέση θερμοκρασία 27,2°C και 27°C αντίστοιχα (βλ. *διάγραμμα 1*).

Διάγραμμα 1 Ετήσιο διάγραμμα ελάχιστης (μπλε), μέσης (πράσινο) και μέγιστης (κόκκινο) μηνιαίας θερμοκρασίας (°C)

Πηγή: Μετεωρολογικός σταθμός ΕΜΥ Βέλο Κορινθίας (<http://www.hnms.gr>)

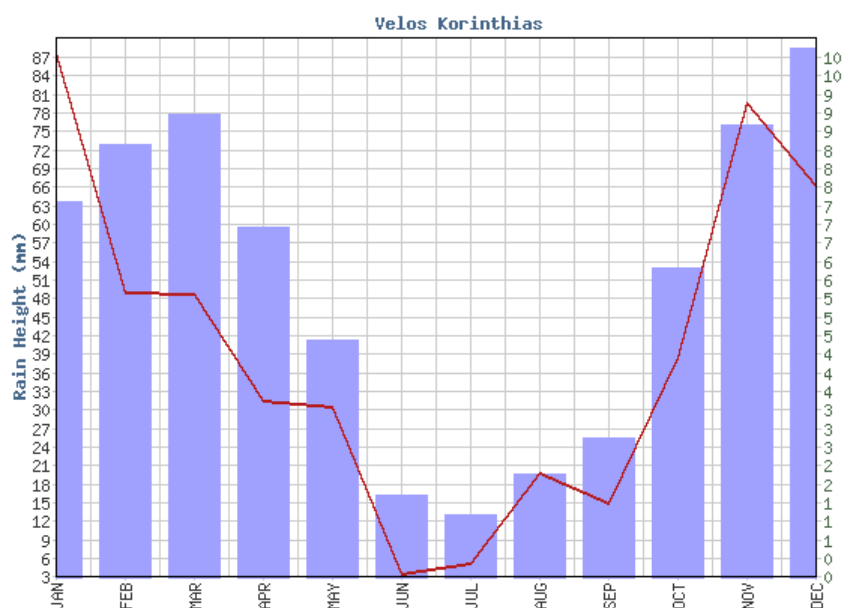
Το κλίμα είναι σχετικά ξηρό, με την μέση ετήσια υγρασία να προσεγγίζει το 64,4%. Η σχετική υγρασία παρουσιάζει μέγιστο τον Δεκέμβριο, με μέση τιμή 70,6% και ελάχιστο τον Ιούλιο, με μέση τιμή 56,3% (βλ. διάγραμμα 2).

Διάγραμμα 2 Ετήσια μέση μηνιαία σχετική υγρασία (%)

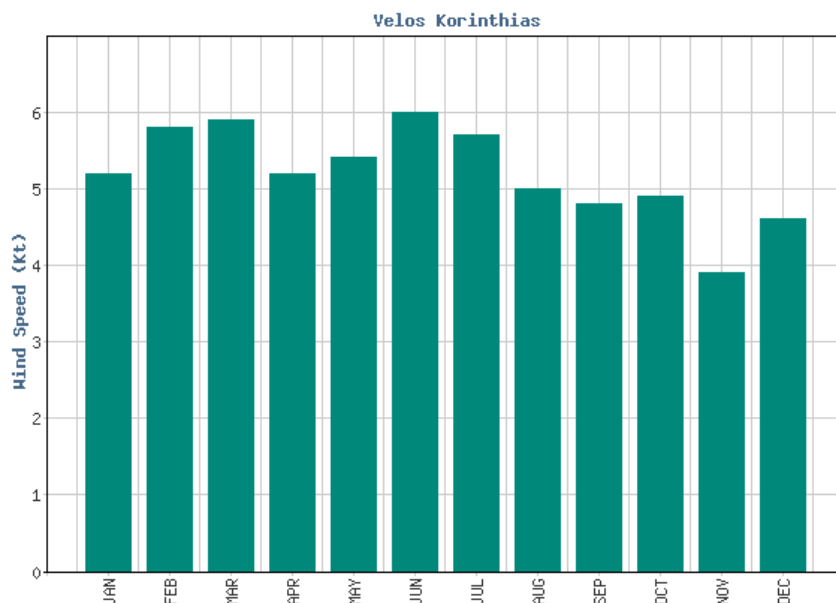
Πηγή: ό.π.

Το μέσο ετήσιο ύψος των βροχοπτώσεων προσεγγίζει τα 475,9 mm, ενώ σπάνια παρατηρούνται χιονοπτώσεις και χαλαζοπτώσεις. Οι μεγαλύτερες βροχοπτώσεις σημειώνονται τον Ιανουάριο και οι μικρότερες τον Ιούνιο και τον Ιούλιο (βλ. διάγραμμα 3).

Διάγραμμα 3 Ετήσια μέση μηνιαία βροχόπτωση (mm) και συνολικές ημέρες βροχής (κόκκινο)
Πηγή: ό.π.

Οι άνεμοι που επικρατούν στην περιοχή είναι οι βόρειοι, ενώ από τον Απρίλιο έως τον Ιούνιο κυριαρχούν οι βορειοδυτικοί. Η περιοχή λόγω της παραλιακής της θέσης ευνοείται τους θερινούς μήνες από τη θαλάσσια αύρα που έχει βόρειο-βορειοανατολική διεύθυνση. Οι άνεμοι έχουν συνήθως ασθενή έως μέτρια ένταση, με την μέση έντασή τους να κυμαίνεται από 2,7 m/s το χειμώνα έως 2,9 m/s το καλοκαίρι (βλ. διάγραμμα 4 και πίνακας 1).

Διάγραμμα 4 Ετήσια μέση μηνιαία ένταση ανέμων (kt)
Πηγή: ό.π.

	ΙΑΝ	ΦΕΒ	ΜΑΡ	ΑΠΡ	ΜΑΙ	ΙΟΥΝ	ΙΟΥΛ	ΑΥΓ	ΣΕΠ	ΟΚΤ	ΝΟΕ	ΔΕΚ
Μέση Μηνιαία Διεύθυνση Ανέμου	B	B	B	ΒΔ	ΒΔ	ΒΔ	B	B	B	B	B	B
Μέση Μηνιαία Ένταση Ανέμου	5,2	5,8	5,9	5,2	5,4	6	5,7	5	4,8	4,9	3,9	4,6

Πίνακας 1 Ετήσια μέση μηνιαία διεύθυνση και ένταση ανέμων (kt)
Πηγή: ό.π.

1.4 Οικοσυστήματα

Στην περιοχή μελέτης εντοπίζονται κυρίως σχηματισμοί μακίας βλάστησης που παρουσιάζουν υψηλή προσαρμοστικότητα στις ιδιαίτερες περιβαλλοντικές συνθήκες της Μεσογείου. Κυρίαρχα φυτά είναι τα αειφύλλα σκληρόφυλλα δέντρα και θάμνοι, τα οποία χαρακτηρίζονται από βαθιές ρίζες απαραίτητες για την άντληση νερού και μικρά φύλλα που συμβάλλουν στον περιορισμό της διαπνοής τους θερινούς μήνες. Σε μικρότερο βαθμό εμφανίζονται στην περιοχή φρυγανικές διαπλάσεις, που χαρακτηρίζονται από χαμηλούς, συχνά ακανθώδεις, θάμνους. Κύριος μηχανισμός προσαρμογής των φρυγάνων αποτελεί ο

εποχικός διμορφισμός, όπου τα φυτά αποβάλλουν μέρος του φυλλώματός τους κατά τη θερινή περίοδο (Ντάφης κ.ά. 2001).

Τα κυριότερα είδη χλωρίδας που συναντώνται στην περιοχή και τα χαρακτηριστικά τους παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Κοινή ονομασία	Επιστημονική ονομασία	Χαρακτηριστικά
Αγριελιά	<i>Olea oleaster</i>	Αειθαλές δέντρο
Αιγόκλημα	<i>Lonicera sp.</i>	Αειθαλής αναρριχητικός θάμνος
Αφάνα	<i>Poterium spinosum</i>	Φυλλοβόλος θάμνος
Αριά	<i>Quercus ilex</i>	Αειθαλές δέντρο ή θάμνος
Βάτος	<i>Rubus tomentosus</i>	Αειθαλής θάμνος με εδώδιμους καρπούς
Γκορτσιά ή άγρια αχλαδιά	<i>Pyrus spinosa</i>	Φυλλοβόλο δέντρο με εδώδιμους καρπούς
Δάφνη του Απόλλωνα	<i>Laurus nobilis</i>	Αειθαλές καλλωπιστικό δέντρο ή θάμνος
Κισσός	<i>Hedera helix</i>	Αειθαλής αναρριχητικός θάμνος
Κίστος	<i>Cistus sp.</i>	Αειθαλής καλλωπιστικός θάμνος
Κληματίδα	<i>Clematis vitalba</i>	Φυλλοβόλος αναρριχώμενος θάμνος
Κουκουναριά	<i>Pinus pinea</i>	Αειθαλές δέντρο με εδώδιμους καρπούς
Κοκκορεβυθιά	<i>Pistacia terebinthus</i>	Φυλλοβόλο δέντρο ή θάμνος
Κουμαριά	<i>Arbutus andrachne</i>	Αειθαλής καλλωπιστικός θάμνος
Κουτσουπιά	<i>Cercis siliquastrum</i>	Φυλλοβόλο καλλωπιστικό δέντρο
Κρασιά	<i>Cornus mas</i>	Φυλλοβόλο δέντρο ή θάμνος με εδώδιμους καρπούς
Κυδωνιά	<i>Cydonia oblonga</i>	Φυλλοβόλο δέντρο με εδώδιμους καρπούς
Κυπαρίσσι	<i>Cupressus sempervirens</i>	Αειθαλές δέντρο
Μηλιά	<i>Pirus malus</i>	Φυλλοβόλο δέντρο με εδώδιμους καρπούς
Οξύκεδρος	<i>Juniperus oxycedrus</i>	Αειθαλές δέντρο ή θάμνος
Παλιούρι	<i>Paliurus aculeatus</i>	Φυλλοβόλο μικρό δέντρο ή θάμνος
Πουρνάρι	<i>Quercus coccifera</i>	Αειθαλές μικρό δέντρο ή θάμνος

Ρείκι	<i>Erica arborea</i>	Αειθαλής καλλωπιστικός θάμνος
Ρους	<i>Rhus cotinus</i>	Φυλλοβόλος θάμνος
Σπάρτο	<i>Spartium junceum</i>	Φυλλοβόλος καλλωπιστικός θάμνος
Τριανταφυλλιά	<i>Rosa arnemis</i>	Φυλλοβόλος καλλωπιστικός θάμνος
Φλαμουριά	<i>Tilia platyphyllos</i>	Φυλλοβόλο δέντρο
Φράξος	<i>Fraxinus ornus</i>	Φυλλοβόλο καλλωπιστικό δέντρο
Χαλέπιος πεύκη	<i>Pinus halepensis</i>	Αειθαλές δέντρο

Πίνακας 2 Κυριότερα είδη χλωρίδας στην περιοχή μελέτης
Πηγή: *Ιδία επεξεργασία*

Στην πεδιάδα της Βόχας συναντώνται κυρίως ελαιώνες, αμπελώνες και οπωρώνες, με τα τελευταία να αποτελούν χαρακτηριστικό των κήπων και των καλλιεργήσιμων εκτάσεων, ήδη από την εποχή της Τουρκοκρατίας. Τα κυριότερα είδη που καλλιεργούνται στην περιοχή είναι η πορτοκαλιά, η νεραντζιά, η λεμονιά, η ροδιά, η συκιά, η μηλιά, η κυδωνιά και η αμυγδαλιά.

Ένας σημαντικός παράκτιος υδροβιότοπος έχει αναπτυχθεί σήμερα στη θέση των εσωτερικών λεκανών του αρχαίου λιμανιού Λεχαιού (βλ. εικόνα 26). Ο υδροβιότοπος συνίσταται σε μια ελώδη έκταση που καταλαμβάνει υδάτινη επιφάνεια 150.000 τ.μ. το χειμώνα και 20.000 τ.μ. το καλοκαίρι. Αποτελεί έναν σημαντικό οικότοπο που φιλοξενεί πλήθος αποδημητικών πουλιών και αλοφυτική βλάστηση. Τα αλόφυτα δημιουργούν χαρακτηριστικές φυτοκοινωνίες σε εδάφη με υψηλή αλατότητα, όπως τα παραλιακά αλίπεδα και τα αλατούχα έλη (Ντάφης κ.ά. 2001). Ο υδροβιότοπος δέχεται σήμερα ισχυρές πιέσεις από τις βιομηχανικές μονάδες που βρίσκονται σε μικρή απόσταση από τον αρχαιολογικό χώρο.

Εικόνα 26 Το έλος στη θέση του αρχαίου λιμανιού Λεχαιού
Πηγή: *Lechaion Harbour Project*

Ο λόφος του Ακροκορίνθου περιλαμβάνεται στις προστατευόμενες περιοχές του δικτύου Natura 2000 και Corine, ενώ το τμήμα που περιλαμβάνει τον αρχαιολογικό χώρο έχει χαρακτηριστεί ως Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους. Ο οικοτόπος που εντοπίζεται στην περιοχή ανήκει στα ασβεστολιθικά βραχώδη πρανή με χασμοφυτική βλάστηση (βλ. εικόνα 27), που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλότητα και σημαντική παρουσία ενδημικών ειδών (Ντάφης κ.ά. 2001). Τα χασμοφυτικά είδη έχουν προσαρμοστεί στις ιδιαίτερες κλιματικές και γεωλογικές συνθήκες του οικοτόπου τους και έχουν αναπτύξει ιδιαίτερα ανθεκτικό ριζικό σύστημα, το οποίο τους επιτρέπει να έχουν καλή στήριξη στα βράχια και να εκμεταλλεύονται το λιγοστό νερό και τα θρεπτικά στοιχεία του εδάφους.

Στις πλαγιές του Ακροκορίνθου δημιουργούνται σημαντικές χασμοφυτικές κοινότητες με είδη που είναι ενδημικά και σπάνια, εκ των οποίων τα πιο σημαντικά είναι τα *Alkanna methanaea*, *Anchusa spruneri*, *Brassica cretica nivea*, *Campanula andrewsii andrewsii*, *Erysimum corinthium*, *Fritillaria graeca*, *Galium melanantherum*, *Stachys swainsonii argolica*. Στο βουνό συναντώνται αρκετά σπάνια και απειλούμενα είδη πανίδας, όπως η γουστέρα της Βόρειας Πελοποννήσου (*Podarcis peloponnesiaca lais*), η κρασπεδωτή χελώνα (*Testudo marginata*), το λιακόφι (*Chalcides ocellatus ocellatus*), ο οφιόμορφος (*Ophiomorus punctatissimus*), ο παπίλιο αλεξανώρ (*Papilio alexanor*), η πετροπέρδικα (*Alectoris graeca*), η τρανόσαυρα της Ικαρίας (*Lacerta trilineata cariensis*),

ο τυφλίνος (*Typhlops vermicularis*) και ο τυφλίτης (*Ophisaurus apodus thracius*) (Φιλότης <https://filotis.itia.ntua.gr>). Οι πρόποδες του λόφου αντιμετωπίζουν ισχυρές πιέσεις από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, με κυριότερη την αντικατάσταση των ενδημικών φυτικών ειδών λόγω της επέκτασης των καλλιεργούμενων εκτάσεων και της αυξημένης βόσκησης.

Εικόνα 27 Χασμοφυτική βλάστηση στον Ακροκόρινθο
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Το ρέμα Ξηριά είναι χειμαρρος παροδικής ροής που βρίσκεται ανατολικά της περιοχής μελέτης. Πηγάζει από την πεδιάδα της κοινότητας Σολωμού και διασχίζοντας την πόλη της Κορίνθου εκβάλλει στον Κορινθιακό Κόλπο. Η λεκάνη απορροής του ρέματος εκτείνεται νότια της Κορίνθου και η έκτασή της ανέρχεται στα 169 τ.χλμ. Η παρόχθια βλάστηση, που περιλαμβάνει κυρίως δάσος αείφυλλων πλατύφυλλων και χαλέπιου πεύκης, είναι υποβαθμισμένη λόγω της υπερβόσκησης και των γεωργικών καλλιεργειών (Μπαλούτσος, Κουτσογιάννης, Οικονόμου & Καλλίρης 2000). Το 2014 ολοκληρώθηκαν τα έργα αντιπλημμυρικής προστασίας της Κορίνθου, τα οποία περιλάμβαναν τον εγκιβωτισμό του ρέματος.

1.5 Χρήσεις γης

(βλ. σχέδιο 2) Στην εξεταζόμενη περιοχή περιλαμβάνεται ένας σημαντικός αριθμός καθορισμένων ζωνών προστασίας, με κυριότερους τον λόφο του Ακροκορίνθου, που είναι κηρυγμένος αρχαιολογικός χώρος και τμήμα των δικτύων Natura και Corine, τον οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο του Ακροκορίνθου και το λιμάνι του Λεχαιού. Στην Αρχαία Κόρινθο εντοπίζεται πλήθος μεμονωμένων μνημείων διάσπαρτων στον οικιστικό ιστό και κηρυγμένοι αρχαιολογικοί χώροι, όπως το αρχαίο Θέατρο, το ρωμαϊκό Ωδείο, το Ιερό του Ασκληπιού, το Αμφιθέατρο, οι παλαιοχριστιανικές Βασιλικές Κραναίου, Στίκα και Πάλλα, η νεολιθική θέση Μύλος Χελιώτη και η οθωμανική Κρήνη Χατζημουσταφά .

Η οικιστική δραστηριότητα αναπτύσσεται κυρίως στην Αρχαία Κόρινθο και στην παραλία Κανταρέ, που χωροθετείται νοτιοανατολικά του αρχαιολογικού χώρου του Λεχαιού. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από ασυνεχή δόμηση, με κήπους και περιβόλια να παρεμβάλλονται μεταξύ των κατοικιών. Στο κέντρο της Αρχαίας Κορίνθου, που ταυτίζεται με το παζάρι της οθωμανικής περιόδου, συγκεντρώνονται οι χρήσεις που σχετίζονται με το εμπόριο, κυρίως τουριστικών ειδών, την αναψυχή και τις υπηρεσίες (βλ. εικόνα 28). Το κέντρο οργανώνεται γύρω από μικρό πλάτωμα της οδού που διέρχεται από τον οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο.

Εικόνα 28 Άποψη του κέντρου της Αρχαίας Κορίνθου
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Οι παραγωγικές δραστηριότητες εντοπίζονται στο τμήμα της πεδιάδας της Βόχας που περιλαμβάνεται στην περιοχή μελέτης, που καλύπτεται κυρίως από αρδευόμενες γεωργικές εκτάσεις. Το εύφορο έδαφος, η ύπαρξη άφθονων υδάτων και το εύκρατο κλίμα συντελούν στην ευδοκίμηση αμπελιών, ελιών και οπωροφόρων δέντρων (Κορδώσης 1981). Διάσπαρτες στην πεδιάδα βρίσκονται μικρές βιομηχανίες – βιοτεχνίες, χρήσιες ασύμβατες που υποβαθμίζουν τη γεωργική γη. Στις παρόδιες περιοχές πλησίον του σιδηροδρομικού σταθμού και εκατέρωθεν της οδού που συνδέει την Ε.Ο. Κορίνθου – Πατρών με την Παλαιά Ε.Ο. Αθηνών – Πατρών εντοπίζονται αποθήκες, βιοτεχνίες και καταστήματα χονδρεμπορίου. Μεγαλύτερες βιομηχανικές μονάδες επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων χωροθετούνται επί της Παλαιάς Ε.Ο. Κορίνθου – Πατρών, στα νοτιοδυτικά του αρχαίου λιμανιού. Η μικρή απόσταση των βιομηχανιών από τον αρχαιολογικό χώρο ασκεί σημαντικές περιβαλλοντικές πιέσεις στον υδροβιότοπο που έχει δημιουργηθεί στον χώρο.

1.6 Συγκοινωνιακό δίκτυο

Από την περιοχή διέρχονται δύο μεγάλοι οδικοί άξονες, η Ε.Ο. Κορίνθου – Πατρών και η Παλαιά Ε.Ο. Αθηνών – Πατρών, που συνδέει την πόλη της Κορίνθου με τους παραλιακούς οικισμούς του Κορινθιακού Κόλπου. Στα ανατολικά χωροθετείται ο προαστιακός σιδηρόδρομος Κορίνθου και η Ε.Ο. Κορίνθου – Τριπόλεως. Όμως, παρά την εγγύτητα με τα σημαντικά συγκοινωνιακά έργα και την μεγάλη τουριστική κίνηση που παρατηρείται στους αρχαιολογικούς χώρους, δεν υπάρχει κατάλληλη διασύνδεση των αρχαιολογικών χώρων μεταξύ τους, με την πόλη της Κορίνθου και με τον προαστιακό σιδηρόδρομο. Συγκεκριμένα, υπάρχουν δύο γραμμές της τοπικής συγκοινωνίας που συνδέουν τον οικισμό της Αρχαίας Κορίνθου και το Λέχαιο με την πόλη, ενώ ο Ακροκόρινθος είναι προσβάσιμος μόνο με ιδιωτικά οχήματα. Ιδιαίτερα προβληματική είναι η σύνδεση με τον σιδηρόδρομο, ο οποίος δεν εξυπηρετείται από κανένα μέσο μαζικής μεταφοράς, με αποτέλεσμα οι επισκέπτες που έρχονται από την Αθήνα ή την Πάτρα να πρέπει να μεταφερθούν με ταξί στους αρχαιολογικούς χώρους.

2. Περιγραφή χώρων παρέμβασης

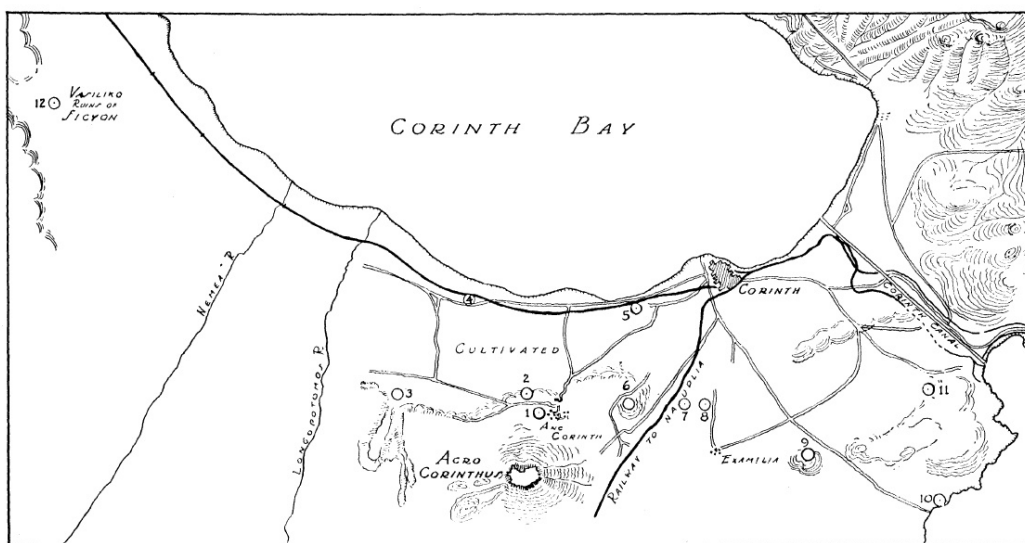
2.1 Αρχαία Κόρινθος

2.1.1 Θέση

Η Αρχαία Κόρινθος βρίσκεται 8 χλμ. νοτιοδυτικά της σύγχρονης ομώνυμης πόλης που δημιουργήθηκε μετά τον καταστρεπτικό σεισμό του 1858. Η αρχαία πόλη αναπτύχθηκε στην πλούσια πεδιάδα της Βόχας, που κατά την αρχαιότητα ονομαζόταν Σικυώνιο πεδίο, στους πρόποδες του οχυρωμένου λόφου του Ακροκορίνθου. Η ίδρυση και η ανάπτυξη της Κορίνθου οφείλεται στην εύφορη γη της κορινθιακής πεδιάδας και στη μοναδική γεωγραφική της θέση, δίπλα στο πιο πολυσύχναστο σταυροδρόμι της αρχαιότητας, τον Ισθμό.

2.1.2 Ιστορικά στοιχεία

Η ευρύτερη περιοχή της Κορίνθου κατοικήθηκε ήδη από τα νεολιθικά χρόνια από τους Πελασγούς. Στην περιοχή έχουν εντοπιστεί αρκετές προϊστορικές θέσεις (βλ. εικόνα 29), με σημαντικότερο τον οικισμό “Κοράκου”, που βρίσκεται 2 χλμ. δυτικά από την σύγχρονη πόλη της Κορίνθου (Blegen 1920). Με την κάθοδο των Δωριέων τον 12^ο αι. π.Χ. οι παλαιότεροι πληθυσμοί, κυρίως ιωνικής καταγωγής, εκτοπίστηκαν από την περιοχή. Οι Δωριείς καθιέρωσαν ολιγαρχικό πολίτευμα, με την αριστοκρατική οικογένεια των Βακχιάδων να αναλαμβάνει την ηγεμονία της πόλης ως τους ιστορικούς χρόνους.

Εικόνα 29 Προϊστορικές θέσεις κοντά στην Κόρινθο
Πηγή: Blegen 1920

Η Κόρινθος αναφέρεται από τον Όμηρο ως “άφνειός”, δηλαδή πλούσια, χαρακτηρισμός που οφείλεται στην εύφορη γη και στην ύπαρξη άφθονων υδάτων. Η σημαντική αγροτική παραγωγή σε συνδυασμό με την στρατηγική θέση της Κορίνθου κοντά στον Ισθμό ευνόησαν την ανάπτυξη έντονης εμπορικής δραστηριότητας στα δύο λιμάνια της πόλης, το Λέχαιο στον Κορινθιακό Κόλπο και τις Κεγχρεές στον Σαρωνικό. Τον 8^ο αι. π.Χ. οι Κορίνθιοι ιδρύουν πολλές αποικίες, με σημαντικότερες την Κέρκυρα στο Ιόνιο Πέλαγος και τις Συρακούσες στην Σικελία (Γριτσόπουλος 1973).

Το 657 π.Χ. η ηγεμονία των Βακχιάδων τερματίζεται από τον Κύψελο, τον πρώτο τύρρανο της Κορίνθου, τον οποίο διαδέχτηκε ο γιος του Περίανδρος, ο οποίος είχε χαρακτηριστεί ως ένας από τους επτά σοφούς της αρχαιότητας. Κατά τη διάρκεια της τυρρανίας των Κυψελιδών η εμπορική και οικονομική δύναμη της Κορίνθου αυξήθηκε σημαντικά, ενώ υλοποιήθηκαν πολλά σημαντικά έργα, όπως η οχύρωση του Ακροκορίνθου, η κατασκευή του λιμανιού του Λεχαιού και η διάνοιξη του Διόλκου, ενός πλακόστρωτου δρόμου για την διαμεταγωγή των φορτίων των πλοίων κατά μήκος του Ισθμού. Η ολιγαρχία επανέρχεται στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. και η ακμή της πόλης συνεχίστηκε τον επόμενο αιώνα, όμως η άνοδος της Αθήνας και η κυριαρχία της στο

εμπόριο και στην ναυσιπλοΐα οδήγησε στον σταδιακό περιορισμό της δύναμης της Κορίνθου.

Το 243 π.Χ. η Κόρινθος εισχωρεί στην Αχαϊκή Συμπολιτεία, έναν πολιτικό συνασπισμό των πόλεων – κρατών της νότιας Ελλάδας υπό τον Άρατο τον Σικυώνιο. Ωστόσο, η αντιπαράθεση της Συμπολιτείας με τη Ρώμη οδήγησε το 146 π.Χ. στην ήττα των Ελλήνων στον Ισθμό και στην ολοκληρωτική καταστροφή και ερήμωση της πόλης από τον Ρωμαίο ύπατο Λεύκιο Μόμμιο. Η Κόρινθος παρέμεινε ερειπωμένη για περίπου εκατό χρόνια, ώσπου το 44 μ.Χ. ο Ιούλιος Καίσαρας αποφασίζει την εγκαθίδρυση της Κορίνθου ως ρωμαϊκής αποικίας με το όνομα *Colonia Laus Iulia Corinthiensis*. Η Κόρινθος γίνεται πρωτεύουσα της επαρχίας Αχαΐας, που περιλάμβανε την Πελοπόννησο, μεγάλο τμήμα της ηπειρωτικής Ελλάδας και αρκετά νησιά, και ξεκινά μια νέα περίοδος ακμής (Κορδώσης 1981).

Το 4^ο αι. με το διαμελισμό της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, η Κόρινθος γίνεται τμήμα του ανατολικού ρωμαϊκού κράτους. Την εποχή αυτή αρχίζει η ταραχώδης βυζαντινή περίοδος, που σημαδεύεται από τις αλληπάλληλες συγκρούσεις, τις επιδρομές και τις λεηλασίες. Το 396 οι Γότθοι υπό τον Αλάριχο καταστρέφουν και λεηλατούν την Κόρινθο και τα δύο της λιμάνια (ό.π.). Για την προστασία της Πελοποννήσου από περαιτέρω επιδρομές ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός κατασκευάζει στον Ισθμό οχυρό τείχος μήκους έξι μιλίων, το ονομαζόμενο *Εξαμίλιον* τείχος, για την κατασκευή του οποίου χρησιμοποιήθηκε οικοδομικό υλικό από τον ναό του Ποσειδώνα στα Ίσθμια (Καρποδίνη – Δημητριάδη 1990). Το πρώτο μισό του 7^{ου} αι. οι κάτοικοι της πόλης είχαν καταφύγει στον Ακροκόρινθο και τα ευρήματα υποδεικνύουν ότι οι σχέσεις της Κορίνθου με το Βυζάντιο είχαν προσωρινά διακοπεί (Bon 1936).

Στις αρχές του 9^{ου} αι. η Κόρινθος γίνεται πρωτεύουσα του θέματος Πελοποννήσου και αναδεικνύεται σε οικονομικό κέντρο με σημαντική βιοτεχνική παραγωγή, που περιλάμβανε κεραμικά, μετάξι και μεταποιημένα γεωργικά προϊόντα. Η ακμή της πόλης αποτυπώνεται στον πυκνό οικιστικό ιστό που επεκτείνεται σε περιοχές που είχαν εγκαταλειφθεί τους προηγούμενους αιώνες, με την μεσοβυζαντινή Κόρινθο να καταλαμβάνει εκτεταμένες περιοχές ανάμεσα στον κλασικό και πρωτοβυζαντινό αμυντικό περίβολο (Αθανασούλης 2009). Η πόλη συνέχισε να ευημερεί έως το 1147, οπότε και

καταλαμβάνεται από τους Νορμανδούς με αρχηγό τον Ρογήρο Β' της Σικελίας. Ο Ρογήρος λεηλάτησε τον Ακροκόρινθο όπου είχαν καταφύγει οι κάτοικοι και πήρε μαζί του πλήθος αιχμαλώτων, στους οποίους περιλαμβάνονταν γνώστες της κατεργασίας του μεταξιού (Κορδώσης 1981, Finley 1932). Το πλήγμα για τη βιοτεχνία της πόλης ήταν σημαντικό και είχε ως αποτέλεσμα την οικονομική παρακμή της Κορίνθου, η οποία δεν κατάφερε να ανακάμψει έκτοτε.

Το 1203 η Κόρινθος κυριεύεται από τον ισχυρό άρχοντα του Ναυπλίου Λέοντα Σγουρό, η καταπιεστική ηγεμονία του οποίου φαίνεται να μείωσε τον πληθυσμό της πόλης (Finley 1932). Το 1204 ξεκινά η πολιορκία του Ακροκορίνθου από τους Φράγκους, οι οποίοι γίνονται κύριοι του κάστρου το 1210 έπειτα από ανακωχή. Η περιοχή της Κορίνθου προσαρτάται στο πριγκιπάτο της Αχαΐας και κυβερνάται από την οικογένεια των Βιλλεαρδουίνων. Η Φραγκοκρατία διαρκεί σχεδόν δύο αιώνες, μέχρι το 1395 που η Κόρινθος περιέρχεται στην κατοχή του Θεόδωρου Παλαιολόγου, άρχοντα του Δεσποτάτου του Μυστρά. Ο Παλαιολόγος πούλησε τα εδάφη του το 1404 στους Ιωαννίτες Ιππότες της Ρόδου, για να τα ανακτήσει τέσσερα χρόνια αργότερα (Κορδώσης 1981, Finley 1932).

Το 1458 με την κατάληψη του κάστρου του Ακροκορίνθου από τον Μωάμεθ Β' τερματίζεται η βυζαντινή περίοδος και αρχίζει στην περιοχή η οθωμανική κατοχή. Η οθωμανική κυριαρχία διακόπηκε από μία σύντομη περίοδο κατοχής από τους Ενετούς, που διήρκησε από το 1687 έως το 1715. Κατά την Ενετοκρατία σημειώθηκε σημαντική οικοδομική δραστηριότητα στο κάστρο του Ακροκορίνθου, οι οχυρώσεις του οποίου απέκτησαν την τελική τους μορφή.

Το Μάρτιο του 1821 η Κορινθία επαναστάτησε εναντίον των Τούρκων, και απελευθερώθηκε οριστικά το 1823, όταν ο Ιμπραήμ εκδιώχθηκε από την Πελοπόννησο. Στο τέλος του 19^{ου} αι. η ακρόπολη είχε σχεδόν εγκαταλειφθεί από τους κατοίκους της που επέστρεψαν στην κάτω πόλη. Με τον ισχυρό σεισμό του 1858 ο οικισμός της Αρχαίας Κορίνθου καταστρέφεται και η πόλη μεταφέρεται στη σημερινή της θέση, στις ακτές του Κορινθιακού Κόλπου. Η Αρχαία Κόρινθος είναι σήμερα ένας μικρός οικισμός, με 2.918 μόνιμους κατοίκους που απασχολούνται κυρίως με τη γεωργία και σε μικρότερο βαθμό με τον τουρισμό.

2.1.3 Περιγραφή

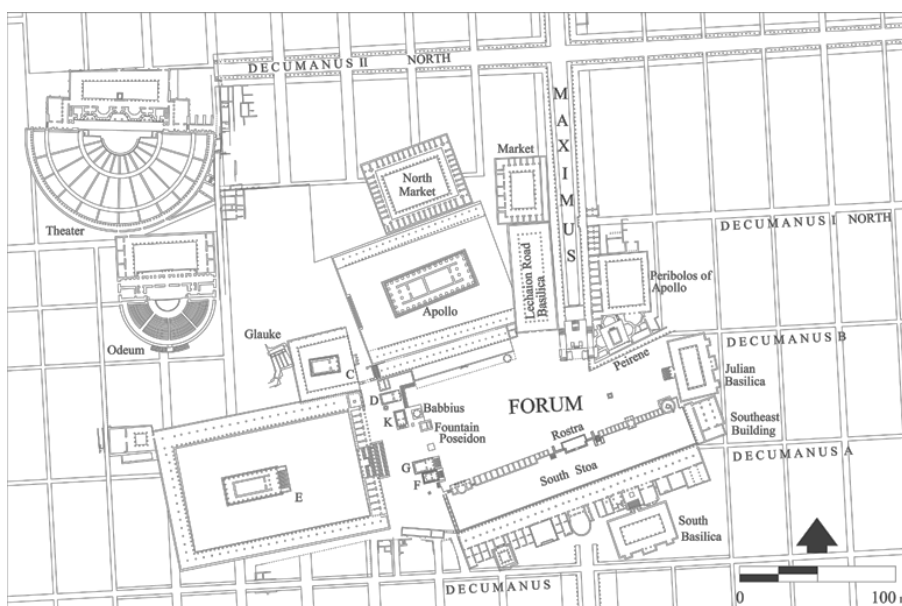
Αρχαιολογικά ευρήματα μαρτυρούν την ύπαρξη προϊστορικού οικισμού, που χρονολογείται έως την υστερομυκηναϊκή περίοδο. Κατά τον 8^ο αι. π.Χ. δημιουργήθηκε στη θέση της Κορίνθου συνοικισμός που προέκυψε από την συνένωση μικρότερων οικισμών και κατασκευαστήκαν τα πρώτα λίθινα μνημειακά κτίσματα. Στα δυτικά άκρο του οικισμού βρισκόταν ο Κεραμεικός, ένα συγκρότημα κατοικιών και εργαστηρίων κεραμικής που βρισκόταν σε χρήση από τον 7^ο έως τον 4^ο αι. π.Χ. (ASCSA <http://www3.ascsa.edu.gr>).

Η Κόρινθος έλαβε την μορφή οργανωμένου αστικού χώρου κατά τα τέλη του 5^{ου} και τις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ. Η πόλη οργανωνόταν σε άνδηρα που σχηματίζονταν στους βόρειους πρόποδες του Ακροκορίνθου και περικλειόταν με τα Κλασικά Τείχη, στα οποία αργότερα προστέθηκαν τα Μακρά Τείχη που επεκτείνονταν μέχρι το λιμάνι του Λεχαιού. Επίκεντρο της Κορίνθου κατά την αρχαιότητα ήταν η Αγορά, περιμετρικά της οποίας οργανωνόταν η πολιτική και θρησκευτική ζωή της πόλης. Ένας μεγάλος αριθμός κρηνών και πηγαδιών τροφοδοτούσαν την πόλη με νερό, με σημαντικότερες την Ιερά Κρήνη, την Γλαύκη και την Πειρήνη. Με την λεηλασία της πόλης το 146 π.Χ. από τον Λεύκιο Μόμμιο, η πόλη εγκαταλείφθηκε και τα κτίρια βαθμιαία ερείπωσαν.

Η Κόρινθος κατά την επανίδρυσή της το 44 μ.Χ. σχεδιάστηκε βάσει του ιπποδάμειου συστήματος. Η συνολική έκταση της πόλης ήταν 2,4 τ.χλμ. και διαιρούνταν σε τέσσερα ίσα τεταρτημόρια (*centuriae*). Τα οικοδομικά τετράγωνα (*insulae*) οριοθετούνταν από 29 κάθετους και 29 οριζόντιους οδικούς άξονες (*cardines* και *decumani*) (The Corinth Computer Project <http://corinth.sas.upenn.edu>). Κεντρικός οδικός άξονας, δηλαδή η *cardo maximus*, ήταν η Οδός Λεχαιού, που σύνδεε την πόλη με το επίνειό της στον Κορινθιακό Κόλπο. Η οδός είναι κατασκευασμένη από τετραγωνισμένες πλάκες από ασβεστόλιθο και περιβάλλεται από υπερυψωμένα πεζοδρόμια. Στην εξωτερική πλευρά των πεζοδρομίων διαμορφώνονται ρείθρα για την απορροή των υδάτων. Η Οδός Λεχαιού παρέμεινε σε χρήση έως τον 9^ο ή 10^ο αι. (Stillwell 1932).

Οικονομικό, διοικητικό και κοινωνικό κέντρο της ρωμαϊκής πόλης παρέμεινε η Αγορά, γύρω από την οποία ανεγέρθηκαν δημόσια κτίρια και ιδιωτικά μνημεία (βλ. *εικόνα 30*). Η ρωμαϊκή Αγορά είναι ένας μεγάλος υπαίθριος χώρος, διαστάσεων 200 x 100 μ.,

που ορίζεται βόρεια από τον ναό του Απόλλωνα, ανατολικά από την Ιουλία Βασιλική, νότια από την Νότια Στοά και δυτικά από τον Ναό Ε (Οκταβίας). Διαχωρίζεται μέσω καταστημάτων σε δύο επίπεδα, το βόρειο και το νότιο, που περιβάλλουν το Βήμα (Rostra). Στο Βήμα της ρωμαϊκής Αγοράς θεωρείται ότι δικάστηκε ο Απόστολος Παύλος, ο οποίος στα μέσα του 1^{ου} αι. δίδαξε τον χριστιανισμό στους Κορίνθιους.

Εικόνα 30 Γραφική αποκατάσταση του κέντρου της ρωμαϊκής Κορίνθου
Πηγή: *The Corinth Computer Project* (<http://corinth.sas.upenn.edu>)

Κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο σημειώθηκε μεγάλη οικοδομική δραστηριότητα, που περιλάμβανε την ανακαίνιση του χώρου της Αγοράς και την ανέγερση ενός σημαντικού αριθμού παλαιοχριστιανικών βασιλικών. Κατά τον 5^ο αι. κατασκευάζεται η νέα οχύρωση της Κορίνθου, που περικλείει ένα μικρό τμήμα της αρχαίας τειχισμένης έκτασης και αποκόπτει την πόλη από την ακρόπολή της (Αθανασούλης 2009). Από τα μέσα του 6^{ου} αι. η ρωμαϊκή Αγορά χάνει τον χαρακτήρα της ως εμπορικό και διοικητικό κέντρο (Sanders 2002).

Στους μέσους χρόνους παρουσιάζεται σημαντική ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας, που είχε σαν συνέπεια την αύξηση του πληθυσμού και την δημιουργία ενός πυκνού οικιστικού ιστού. Η ρωμαϊκή Αγορά λειτουργούσε ως εμποροπανήγυρις και ο χώρος που την περιέβαλλε ήταν γεμάτος από κατοικίες, εργαστήρια και μοναστήρια. Όμως, ο χώρος

της Αγοράς κατά την μεσοβυζαντινή περίοδο δεν αποτέλεσε το κέντρο της πόλης, αλλά μάλλον μια προέκταση της πυκνής οικιστικής δραστηριότητας (Κορδώσης 1981, Sanders 2002).

Οι περιγραφές των περιηγητών και οι αναπαραστάσεις της Κορίνθου κατά την Οθωμανική κατοχή δίνουν μια αρκετά σαφή εικόνα της πόλης. Η δόμηση ήταν αραιή, με τα μικρά κτίρια τοποθετημένα ελεύθερα μέσα σε περιφραγμένους κήπους με οπωροφόρα δέντρα και καλλιεργήσιμες εκτάσεις (The Corinth Computer Project <http://corinth.sas.upenn.edu>). Το κέντρο είχε μετατοπιστεί ανατολικότερα από την ρωμαϊκή Αγορά, στον χώρο του Παζαριού (βλ. εικόνα 31), που ταυτίζεται με το κέντρο του οικισμού σήμερα (Κορδώσης 1981). Ο οικισμός υπέστη σημαντικές καταστροφές κατά την Ελληνική Επανάσταση, ενώ μετά τον ισχυρό σεισμό του 1858 οι περισσότεροι κάτοικοι μετοίκησαν στην νέα πόλη της Κορίνθου.

Εικόνα 31 Το παζάρι της Αρχαίας Κορίνθου, Otto von Stackelberg (1831)
Πηγή: *Travelogues* (<http://el.travelogues.gr/>)

2.1.4 Μνημεία εντός του οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου

Στα βορειοδυτικά της Αγοράς, σε πλάτωμα ενός βραχώδους λόφου, εντοπίζονται ερείπια ναού που αποτελεί ένα από τα κεντρικότερα αξιοθέατα του αρχαιολογικού χώρου

(βλ. εικόνα 32). Τα ερείπια ταυτίζονται με τον Ναό του Απόλλωνα, όπως προκύπτει από την περιγραφή της πόλης από τον Πausανία σε συνδυασμό με μικρή αναθηματική πλάκα αφιερωμένη στο θεό που βρέθηκε σε μικρή απόσταση από τον ναό (ASCSA <http://www3.ascsa.edu.gr>).

Κατασκευάστηκε πιθανόν στα μέσα του 6ου αι. π.Χ., στη θέση παλαιότερου που χρονολογείται στον πρώιμο 7ο αι. π.Χ. και είχε καταστραφεί. Είναι ένας περίπτερος ναός δωρικού ρυθμού με περίσταση από έξι κίονες στις στενές πλευρές και δεκαπέντε στις μακρές. Ο στυλοβάτης του ναού έχει μήκος 53,3 μ. μήκος και 21,4 μ. πλάτος. Οι κίονες είναι μονολιθικοί με πεπλατυσμένα κιονόκρανα και είναι κατασκευασμένοι από τοπικό ασβεστολιθικό πέτρωμα. Αποτελείται από πρόναο, οπισθόδρομο και σηκό με δύο διαμερίσματα, τα οποία διαχωρίζονταν με εγκάρσιο συμπαγή τοίχο με πιθανό ενδιάμεσο άνοιγμα. Η πρόσβαση στο ναό γινόταν από μνημειακή κλίμακα που ήταν διαμορφωμένη στη νοτιανατολική γωνία του λόφου (Powell 1905).

Εικόνα 32 Ο ναός του Απόλλωνα στα τέλη του 19^{ου} αι., Amand von Schweiger-Lerchenfeld (1887)
Πηγή: ό.π.

Στη δυτική ράχη του λόφου όπου βρίσκεται ο Ναός του Απόλλωνα εντοπίζεται η Κρήνη Γλαύκη (βλ. εικόνα 33). Η Γλαύκη είναι ένας όγκος κυβικού σχήματος, που προέκυψε από την λάξευση του ασβεστολιθικού λόφου. Αποτελείται από τέσσερις

μεγάλες δεξαμενές αποθήκευσης υδάτων που τροφοδοτούν τρεις δεξαμενές άντλησης. Στα βόρεια, στη βάση της κλίμακας της πρόσοψης, βρισκόταν κατά την ρωμαϊκή περίοδο μικρή πλακόστρωτη αυλή. Σε αντίθεση με τις άλλες κρήνες της Κορίνθου που έχουν κατασκευαστεί σε θέσεις όπου υπήρχαν φυσικές πηγές, η Κρήνη Γλαύκη τροφοδοτείται με αγωγούς από κάποια πηγή στα νοτιοδυτικά (Hill 1964).

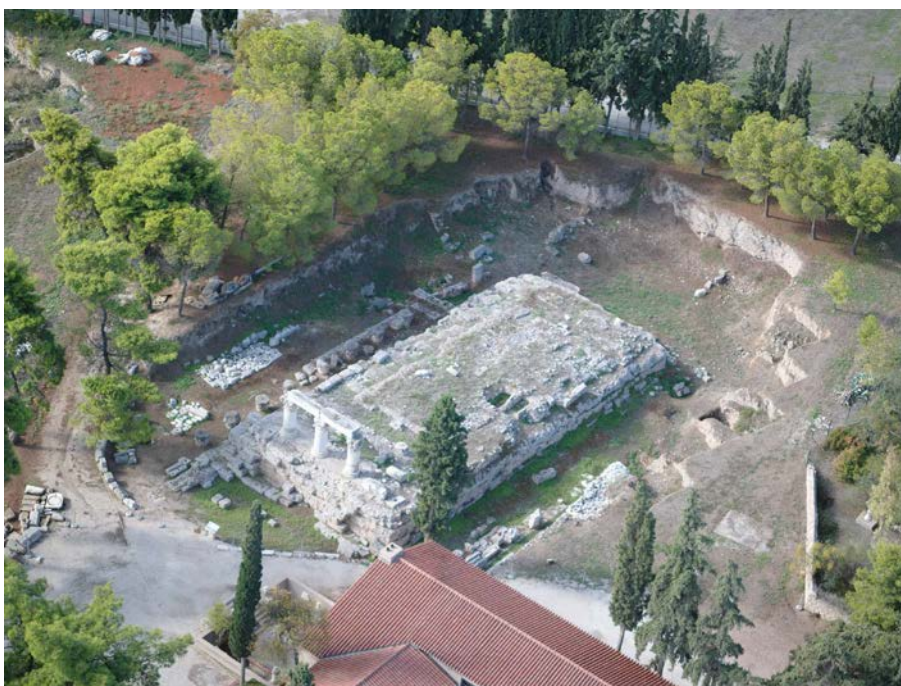

Εικόνα 33 Η Κρήνη Γλαύκη και στο βάθος ο ναός του Απόλλωνα
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Ο Ναός Ε (Οκταβίας) εντοπίζεται σε μια περίοπτη θέση στα δυτικά της Αγοράς και νότια του Ναού του Απόλλωνα (βλ. εικόνα 34). Υπάρχουν δύο κυρίαρχες απόψεις σχετικά με τη θεότητα στην οποία αποδίδεται ο ναός, που βασίζονται στις περιγραφές της Κορίνθου από τον Πausανία. Σύμφωνα με την πρώτη το ιερό ήταν αφιερωμένο στην Οκταβία, αδελφή του Ρωμαίου αυτοκράτορα Οκταβιανού Αυγούστου, ενώ σύμφωνα με τη δεύτερη στο ναό λατρευόταν η Τριάδα του Καπιτωλίου (Jupiter, Juno, Minerva).

Έχουν αναγνωριστεί δύο κύριες οικοδομικές φάσεις, με την πρώτη να ανάγεται στις αρχές του 1^{ου} αι. μ.Χ. και τη δεύτερη στα τέλη του ίδιου αιώνα. Κατά την πρώτη φάση ο Ναός Ε ήταν δωρικού ρυθμού με πρόσταση έξι κίωνων. Είχε λίθινη θεμελίωση και ήταν οικοδομημένος σε κρηπίδωμα με τρεις βαθμίδες, διαστάσεων 44 x 23,5 μ. Ο περίβολος του ναού οριζόταν από τοιχοποιία στα δυτικά και στοές στα βόρεια και στα νότια. Στη δεύτερη φάση το κτίσμα μετατρέπεται σε περίπτερο ναό κορινθιακού ρυθμού με

περίσταση έξι κίωνων στις στενές πλευρές δώδεκα στις μακρές. Αποτελείται από πρόναο με δύο κίονες εν παραστάσει και μακρόστενο σηκό, διαστάσεων 24,5 x 10μ. Ο ναός είναι κατασκευασμένος από μάρμαρο σε βάθρο ύψους 3,5 μ, (The Corinth Computer Project <http://corinth.sas.upenn.edu>).

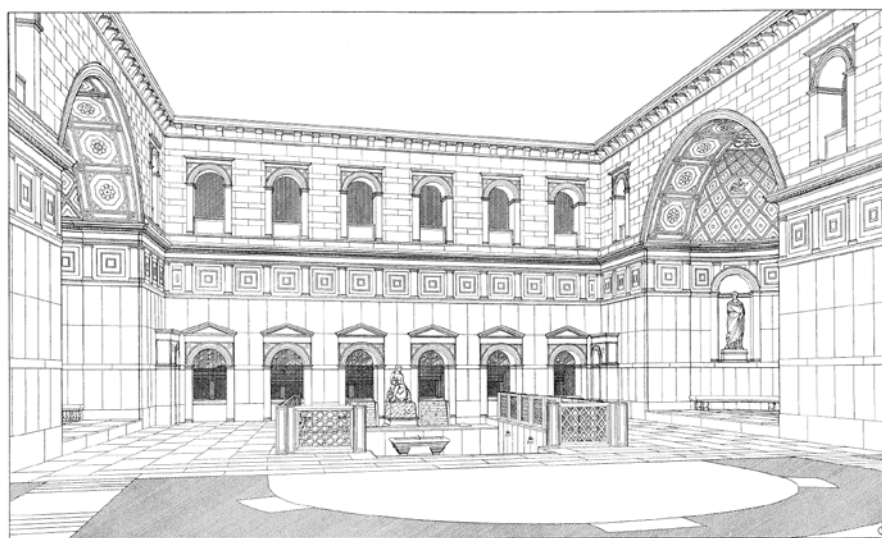

Εικόνα 34 Αεροφωτογραφία του Ναού Ε (Οκταβίας)

Πηγή: Αρχαιολογικό Μουσείο Αρχαίας Κορίνθου (<https://www.corinth-museum.gr>)

Ανατολικά της ρωμαϊκής Αγοράς βρίσκεται μία από τις σημαντικότερες πηγές της Αρχαίας Κορίνθου, η Πειρήνη Κρήνη. Η ύπαρξη μιας φυσικής πηγής στη θέση του μνημείου πιθανόν οδήγησε στην εγκατάσταση των πρώτων κατοίκων κατά τη νεολιθική περίοδο. Οι πρώτες δραστηριότητες για τη διαχείριση των υδάτων ανάγονται στη γεωμετρική περίοδο, με το κτίριο σταδιακά να εμπλουτίζεται από τους αρχαϊκούς χρόνους και έπειτα. Κατά τον 2^ο αι. π.Χ. η Πειρήνη αποτελείται από έξι θαλάμους που συνδέονται με τρεις βαθιές δεξαμενές άντλησης υδάτων, οι οποίες τροφοδοτούνται από ένα πυκνό δίκτυο αγωγών κατασκευασμένων κάτω από την Αγορά. Το νερό αποθηκευόταν σε τέσσερις μεγάλου μήκους δεξαμενές που είναι κατασκευασμένες νότια των δεξαμενών άντλησης.

Το κτίριο ήταν από τα πρώτα που ανακατασκευάστηκαν μετά την επανίδρυση της Κορίνθου έπειτα από την καταστροφή της από τον Λεύκιο Μόμμιο. Την ρωμαϊκή περίοδο η κρήνη στεγάζεται σε μια ορθογώνια αυλή, στο κέντρο της οποίας διαμορφώνεται σε χαμηλότερο επίπεδο ορθογωνική δεξαμενή, η Ύπαιθρος Κρήνη, προσβάσιμη από μικρή κλίμακα. Ένα δίκτυο αγωγών κάτω από το επίπεδο της αυλής τροφοδοτούσε με νερό τους κρουνοί που ήταν κατασκευασμένοι στις πλευρές της δεξαμενής. Κατά την ύστερη ρωμαϊκή περίοδο η αυλή απέκτησε την σημερινή της μορφή, με μία πιο τετραγωνισμένη κάτοψη και τρεις κόγχες στη βόρεια, ανατολική και δυτική πλευρά της (Hill 1964) (βλ. εικόνα 35).

Εικόνα 35 Γραφική αποκατάσταση της Πειρήνης Κρήνης κατά την ύστερη ρωμαϊκή περίοδο
Πηγή: Hill (1964)

2.1.5 Μνημεία εκτός του οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου

Στην Αρχαία Κόρινθο εντοπίζεται πλήθος μεμονωμένων μνημείων, όλων των ιστορικών περιόδων, διάσπαρτων στον οικιστικό ιστό. Τα σημαντικότερα αναλύονται παρακάτω:

Βορειοδυτικά και σε επαφή με τον αρχαιολογικό χώρο βρίσκεται το ρωμαϊκό Ωδείο, ένα μικρό κτίσμα χωρητικότητας 3.000 θεατών (βλ. εικόνα 36). Κατασκευάστηκε τον 1^ο αι. μΧ. για τη διενέργεια ρητορικών αγώνων και μουσικών παραστάσεων. Αποτελείται

από ημικυκλική ορχήστρα, ακτίνας 7,75 μ., που περιβάλλεται από κερκίδες. Βόρεια της ορχήστρας βρισκόταν το τριώροφο κτίριο της σκηνης και οι δύο στεγασμένες πάροδοι, μέσω των οποίων γινόταν η πρόσβαση στον χώρο της ορχήστρας. Κατά τα μέσα του 2^{ου} αι. το Ωδείο ανακαινίστηκε, πιθανόν έπειτα από δωρεά του Ηρώδη του Αττικού. Την περίοδο αυτή κατασκευάστηκε βόρεια του κτίσματος μια πλακόστρωτη αυλή, διαστάσεων 39,5 x 17 μ., που συνέδεε το Ωδείο με το αρχαίο Θέατρο. Τον 3^ο αι., έπειτα από μερική καταστροφή του κτιρίου από πυρκαγιά, καταργήθηκαν οι κατώτερες σειρές των εδωλίων και ο χώρος μετατράπηκε σε αρένα για τη διενέργεια μονομαχιών. Το Ωδείο καταστράφηκε ολοσχερώς και εγκαταλείφθηκε στα τέλη του 4^{ου} αιώνα μ.Χ. (The Corinth Computer Project <http://corinth.sas.upenn.edu>).

Εικόνα 36 Αεροφωτογραφία του ρωμαϊκού Ωδείου
Πηγή: Οδυσσεύς (<http://odysseus.culture.gr>)

Βόρεια του ρωμαϊκού Ωδείου χωροθετείται το αρχαίο Θέατρο (βλ. εικόνα 37), όπου φιλοξενούνταν δραματικές και μουσικές παραστάσεις. Στο κτίριο διακρίνονται πολλαπλές οικοδομικές φάσεις. Η πρώτη φάση του ανάγεται στα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ., όποτε το κτίριο διέθετε ξύλινη σκηνή και μόνιμα καθίσματα διαμορφωμένα στην πλαγιά του λόφου (ό.π.). Κατά την ελληνιστική περίοδο, τον 3^ο αι. π.Χ., κατασκευάστηκε η νέα ορχήστρα και το κτίριο της σκηνης. Στις αρχές του 1^{ου} αι. μ.Χ. η κλίση των κερκίδων έγινε πιο απότομη και στο υψηλότερο τμήμα τους προστέθηκε στεγασμένη στοά, ενώ αργότερα

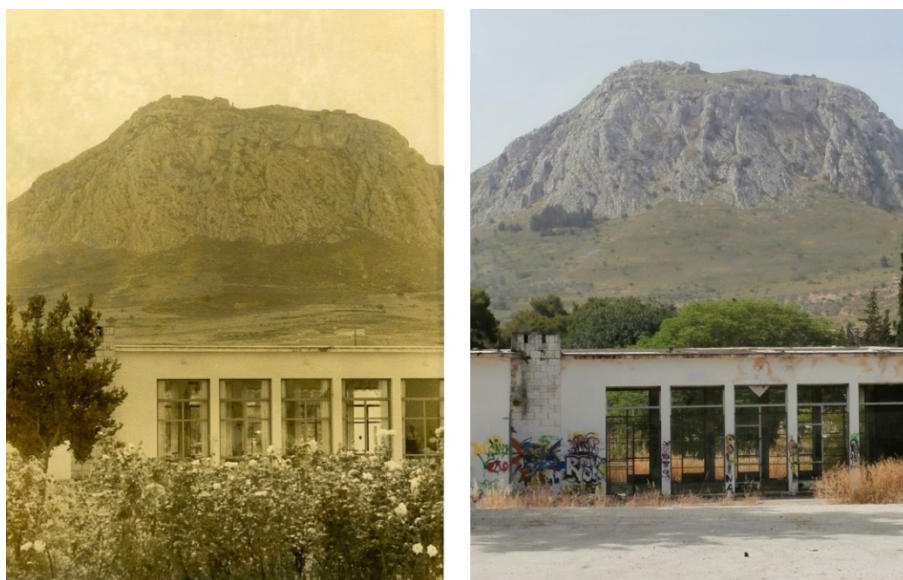
ανακαινίστηκε η ορχήστρα και το κτίριο της σκηνής, που διέθετε αψιδωτές εσοχές διακοσμημένες με αναθηματικά αγάλματα. Στην όψιμη ρωμαϊκή περίοδο, το Θέατρο μετατράπηκε σε αρένα όπου διενεργούνταν μονομαχίες. Όπως και στο Ωδείο, αφαιρέθηκαν οι κατώτερες σειρές από τις κερκίδες και προστέθηκε ένα παραπέτασμα που διαχώριζε τους θεατές από τους μονομάχους, το οποίο ήταν διακοσμημένο με τοιχογραφίες που αναπαριστούσαν άγρια ζώα. Στην τελευταία φάση, η ορχήστρα επικαλύφθηκε με αδιάβροχο κονίαμα ώστε να παρουσιάζονται παραστάσεις που έκαναν χρήση νερού, όπως οι ναυμαχίες επί σκηνής (ASCSA <http://www3.ascsa.edu.gr>).

Εικόνα 37 Λείψανα του αρχαίου Θεάτρου
Πηγή: *ό.π.*

Σε πλάτωμα που διαμορφώνεται βόρεια του οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου και ανατολικά του αρχαίου θεάτρου εντοπίζεται το μικρής κλίμακας κτίριο του τουριστικού περιπτέρου “Λαΐς” (βλ. *εικόνα 38*). Το κτίριο αποτέλεσε μέρος του προγράμματος κρατικών ξενοδοχείων Ξενία υπό την εποπτεία του ΕΟΤ. Κατασκευάστηκε το 1951, κατά την πρώτη φάση του προγράμματος (1951 – 1957), με επικεφαλής τον αρχιτέκτονα Χαράλαμπο Σφαέλλο. Πρόκειται για ένα τουριστικό περίπτερο με κλίνες, δηλαδή λειτουργούσε ως αναψυκτήριο που διέθετε και κλίνες για τους διερχόμενες επισκέπτες

(Μουσαΐ 2012). Το κτίριο ήταν προσανατολισμένο στον άξονα βορράς – νότος, ώστε να διασφαλίζεται η καλύτερη δυνατή θέαση του τοπίου και των μνημείων. Το 1986, μετά την παραχώρησή του από τον ΕΟΤ στην κοινότητα Αρχαίας Κορίνθου, το κτίριο βαθμιαία ερειπώθηκε και λεηλατήθηκε, ενώ ο περιβάλλον χώρος του ασφαλτοστρώθηκε για να εξυπηρετήσει τη διενέργεια πολιτιστικών εκδηλώσεων. Στα νότια του Ξενία και σε μικρή απόσταση από τον οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο διαμορφώνεται μικρό πάρκο με πεύκα και παιδική χαρά.

Εικόνα 38 Το Ξενία κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του και σήμερα
Πηγή: Διόλκοι (<http://diolkoi.blogspot.com/>)

Στη βόρεια πλευρά της αρχαίας πόλης, σε απόσταση 450 μ. από τον Ναό του Απόλλωνα, εντοπίζεται το Ιερό και θεραπευτήριο του Ασκληπιού (βλ. εικόνα 39). Η συγκεκριμένη θέση επιλέχθηκε λόγω της απόστασης από το κέντρο της πόλης, της έκθεσης στους βόρειους ανέμους που καθάριζαν την ατμόσφαιρα και της ύπαρξης άφθονων υδάτων που αντλούνταν από τη γειτονική Κρήνη Λέρνα. Το Ιερό κατασκευάστηκε τον 4^ο αι. π.Χ. και πιθανόν αντικατέστησε πρωιμότερο ναό του 5^{ου} αι. π.Χ. Πρόκειται για έναν απλό πρόστυλο ναό δωρικού ρυθμού που είναι προσανατολισμένος στον άξονα ανατολή – δύση. Στα βόρεια και ανατολικά διαμορφώνονται αβαθείς κιονοστοιχίες όπου τοποθετούνταν τα πήλινα αναθήματα των

ασθενών με την μορφή ανθρώπινων μελών σε φυσικό μέγεθος. Στη δυτική πλευρά του ιερού βρίσκεται το *άβατον*, ο χώρος όπου γινόταν η τελετουργία της εγκοίμησης που θεωρούνταν ότι εξασφάλιζε την επικοινωνία του θεού με τους ασθενείς σχετικά με τη θεραπεία που έπρεπε να ακολουθήσουν. Στο βόρειο άκρο του άβατου υπήρχε κλίμακα που οδηγούσε στην περίστυλη αυλή που στέγαζε την Κρήνη Λέρνα (ASCSA <http://www3.ascsa.edu.gr>).

Εικόνα 39 Το Ασκληπιείο

Πηγή: Αρχαιολογικό Μουσείο Αρχαίας Κορίνθου (<https://www.corinth-museum.gr>)

Ο χώρος ανατολικά της ρωμαϊκής Αγοράς, έξω από τον οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο και τον σύγχρονο οικιστικό ιστό, ταυτίζεται σύμφωνα με τους ερευνητές με το *Κράνειον*, ένα προάστιο της πόλης κατάφυτο με κυπαρίσσια (Fowler 1932). Στο Κράνειο υπήρχε ιερό της Αφροδίτης Μελαίνιδος, η γθόνια λατρεία της οποίας γινόταν σε χώρους νεκροταφείων. Στην περιοχή έχουν εντοπιστεί λείψανα διαφόρων μνημείων, της ρωμαϊκής και πρωτοβυζαντινής κυρίως περιόδου.

Σε έκταση 86 περίπου στρεμμάτων που έχει κριθεί απαλλοτριωτέα, έχει ανασκαφεί από τον Δ. Πάλλα τμήμα τρίκλιτης παλαιοχριστιανικής Βασιλικής με εγκάρσιο κλίτος και προσκτίσματα. Η περιοχή εμφανίζει μεγάλη πυκνότητα ευρημάτων, όπως τμήμα

οχυρώσεων της πόλης, νεκροταφείο και λουτρικές εγκαταστάσεις, της πρωτοβυζαντινής κυρίως περιόδου.

Βορειοδυτικά της απαλλοτριωτέας έκτασης χωροθετείται το ρωμαϊκό Αμφιθέατρο, από το οποίο έχει απομείνει μια ωσειδής κοιλότητα, διαστάσεων 80 x 50 μ., που ταυτίζεται με την περιοχή της αρένας (βλ. εικόνα 40). Έως τις αρχές του 20^{ου} αι. διασώζονταν τέσσερις σειρές κερκίδων λαξευμένες στον φυσικό βράχο, κάτω από τις οποίες διαμορφώνονταν τα δωμάτια όπου φυλάσσονταν τα άγρια θηρία. Το κτίριο κατασκευάστηκε πιθανόν στις αρχές του 1^{ου} αι. μ.Χ. (ASCSA <http://www3.ascsa.edu.gr>, Fowler 1932).

Εικόνα 40 Αεροφωτογραφία του αμφιθεάτρου
Πηγή: *ό.π.*

Η παλαιοχριστιανική Βασιλική του Κρανείου κατασκευάστηκε τον 6^ο αι. μ.Χ., περίοδο που σημειώθηκε σημαντική οικοδομική δραστηριότητα στην περιοχή της Κορίνθου. Πρόκειται για κοιμητηριακό ναό που ανεγέρθηκε σε περιοχή που αποτελούσε ανέκαθεν χώρο αφιερωμένο στους νεκρούς (βλ. εικόνα 41). Ανήκει στον τύπο της τρίκλιτης βασιλικής με εγκάρσιο κλίτος, νάρθηκα και προεξέχουσα ημικυκλική αψίδα με σύνθρονο. Στη δυτική πλευρά του ναού διαμορφωνόταν τετράστω αίθριο και στις

ανατολικές και νότιες πλευρές είναι προσκτισμένοι νεκρικοί θάλαμοι. Στα νότια της βασιλικής είναι κατασκευασμένο τρίκογχο κτίσμα, το οποίο ήταν πιθανόν μαρτύριο προορισμένο για τη φύλαξη λειψάνων (Γριτσόπουλος 1973).

Εικόνα 41 Παλαιοχριστιανική Βασιλική Κρανείου
Πηγή: ό.π.

Ανηφορίζοντας τον δρόμο προς τον Ακροκόρινθο, στις βόρειες κλιτύες του λόφου, βρίσκεται ένα από σημαντικότερα ιερά της Κορίνθου, το Ιερό Δήμητρας και Κόρης. Κατά την πρώιμη φάση του, ο λατρευτικός χώρος αποτελούταν από αυλή με μικρό ναό (οίκο) και υπερυψωμένο άνδρηρο για θυσίες, που περιείχε στάχτη, οστά χοίρων και κεραμική. Στα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ. ο ναός μεταφέρεται σε μια έξαρση του φυσικού βράχου και η πρόσβαση γίνεται μέσω κλίμακας που οδηγεί σε δωρικό πρόπυλο. Εκατέρωθεν της κλίμακας και της οδού που οδηγούσε στον Ακροκόρινθο εντοπίζονται λείψανα σαράντα μικρών χώρων εστίασης, που χρονολογούνται στους αρχαϊκούς και κλασικούς χρόνους. Κατά τη δεύτερη φάση ένα μικρό θέατρο, χωρητικότητας εκατό θεατών, λαξεύεται στη νότια πλευρά του χώρου, πάνω στο φυσικό βράχο. Ο χώρος παύει να χρησιμοποιείται από το 146 π.Χ. έως και τα τέλη του 1^{ου} αι. π.Χ. (Οδυσσεύς <http://odysseus.culture.gr>)

Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, στα μέσα του 1^{ου} αι. μ.Χ., οι χώροι εστίασης και η κλίμακα επιχώθηκαν, το πρόπυλο διευρύνθηκε και κατασκευάστηκαν τρεις μικροί ναοί

ιονικού ρυθμού (βλ. εικόνα 42). Στον μεσαίο ναό έχει εντοπιστεί ψηφιδωτό δάπεδο με γεωμετρικό διάκοσμο (ASCSA <http://www3.ascsa.edu.gr>). Η λατρεία στο χώρο του Ιερού φαίνεται ότι εγκαταλείφθηκε προς τα τέλη του 4^{ου} αι., ενώ κατά τον 6^ο αι. η περιοχή μετατράπηκε σε χώρο ταφών.

Εικόνα 42 Οι ναοί στο Ιερό Δήμητρας και Κόρης
Πηγή: Οδυσσεύς (<http://odysseus.culture.gr>)

2.1.6 Ο αρχαιολογικός χώρος και τα μνημεία σήμερα

Ολόκληρη η έκταση της Αρχαίας Κορίνθου που περιλαμβάνεται στα κλασικά τείχη είναι χαρακτηρισμένος ως αρχαιολογικός χώρος (ΦΕΚ 242/Β/06.09.1957 και ΦΕΚ 756/Β/06.06.2005). Στον χώρο εντοπίζεται ένας μεγάλος αριθμός κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων, με κυριότερους τον χώρο περιμετρικά της ρωμαϊκής Αγοράς, το Ιερό Δήμητρας και Κόρης, το Ιερό του Ασκληπιού, το Αμφιθέατρο και τη Βασιλική Κρανείου. Οι πρώτες συστηματικές ανασκαφές στον χώρο της Αγοράς ξεκίνησαν το 1896 από την ASCSA και συνεχίζονται μέχρι σήμερα.

(βλ. σχέδιο 3) Ο οργανωμένος αρχαιολογικός χώρος της Αρχαίας Κορίνθου βρίσκεται στο κέντρο του σύγχρονου οικισμού, όπου χωροθετούνται αναψυκτήρια, εστιατόρια και καταστήματα εμπορίας τουριστικών ειδών. Ορισμένα από τα κτίρια εμπορικής χρήσης του κέντρου έχουν καταλάβει τμήμα του οριοθετημένου αρχαιολογικού χώρου. Η πρόσβαση

γίνεται μέσω ασφαλτοστρωμένου πλατώματος που διαμορφώνεται στο βορειοδυτικό άκρο του χώρου και το οποίο συνδέεται με το κέντρο του οικισμού μέσω πεζόδρομου επιστρωμένου με σταμπωτό δάπεδο σκυροδέματος (βλ. εικόνα 43). Το πλάτωμα λειτουργεί και ως χώρος στάθμευσης αυτοκινήτων και τουριστικών λεωφορείων (βλ. εικόνα 44). Ένας δεύτερος ασφαλτοστρωμένος χώρος στάθμευσης έχει δημιουργηθεί βόρεια του αρχαιολογικού χώρου και πλησίον των γραφείων της ΕΦΑΚΟΡ.

Εικόνα 43 Ο πεζόδρομος που συνδέει τον αρχαιολογικό χώρο με το κέντρο του οικισμού
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 44 Ο χώρος στάθμευσης στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου
Πηγή: ό.π.

Σε μικρή απόσταση από την είσοδο βρίσκεται το μουσείο της Αρχαίας Κορίνθου, που οικοδομήθηκε το 1932 από την ASCSA, βάσει των σχεδίων του αρχιτέκτονα W. Stuart – Thomson. Το 1950 γίνεται η προσθήκη της ανατολικής πτέρυγας του κτιρίου, όπου χωροθετήθηκαν εργαστηριακοί και αποθηκευτικοί χώροι. Οι χώροι του μουσείου οργανώνονται γύρω από δύο αίθρια που είναι επιστρωμένα με λίθινες πλάκες με διάκενο και περικλείουν λιγоста δέντρα (βλ. εικόνα 45). Οι αίθουσες και οι υποδομές των εκθέσεων ανακαινιστήκαν το διάστημα 2007 – 2008 και 2012 – 2015 από την αρμόδια ΔΖ' ΕΠΚΑ. Σημαντικό έκθεμα αποτελούν οι δίδυμοι Κούροι από την Κλένια Κορινθίας, που αποτελούν το μοναδικό αρχαϊκό επιτύμβιο σύνταγμα αγαλμάτων που έχουν βρεθεί στον ελλαδικό χώρο. Στα νότια του αρχαιολογικού χώρου, σε τμήμα το οποίο δεν είναι προσβάσιμο από τους επισκέπτες, βρίσκονται ισόγεια κτίρια που λειτουργούν ως αποθήκες ευρημάτων της ΕΦΑΚΟΡ.

Εικόνα 45 Αίθριο στο αρχαιολογικό μουσείου Κορίνθου
Πηγή: ό.π.

Η πορεία των επισκεπτών ξεκινά από τη διαμορφωμένη στα βορειοδυτικά είσοδο και καταλήγει, μέσω του εναπομείναντος τμήματος της Οδού Λεχαίου, στην έξοδο στη βορειανατολική πλευρά. Οι διάδρομοι κίνησης είναι κυρίως μονοπάτια χωμάτινα ή επιστρωμένα με χαλίκι, εκτός από το τμήμα που συνδέει το μουσείο, την Κρήνη Γλαύκη και τον Ναό του Απόλλωνα, το οποίο είναι διαμορφωμένο με σταθεροποιημένο κεραμικό

δάπεδο (βλ. εικόνα 46). Οι κλίσεις των μονοπατιών ευνοούν σε μεγάλο βαθμό την μετακίνηση των ΑμεΑ, εκτός της οδού Λεχαίου όπου η μεγάλη υψομετρική διαφορά γεφυρώνεται με την κατασκευή δύο μεγάλων κλιμάκων που είναι απροσπέλαστες σε άτομα με κινητικά προβλήματα (βλ. εικόνα 47).

Εικόνα 46 Χώροι κίνησης από σταθεροποιημένο κεραμικό δάπεδο
Πηγή: ό.π.

Εικόνα 47 Κλίμακες επί της οδού Λεχαίου
Πηγή: ό.π.

Ενημερωτικές πινακίδες κατασκευασμένες από πυρολάβα και με το απαραίτητο επεξηγηματικό υλικό βρίσκονται μπροστά από τα σημαντικότερα μνημεία (βλ. εικόνα 48). Διάσπαρτα στον αρχαιολογικό χώρο υπάρχουν δέντρα, κυρίως κυπαρίσσια και πεύκα, που προσφέρουν την απαραίτητη σκίαση στα ξύλινα καθιστικά που έχουν τοποθετηθεί για την ανάπαυση των επισκεπτών (βλ. εικόνα 49). Περιμετρικά της περίφραξης έχουν φυτευτεί πικροδάφνες για τον καλλωπισμό του χώρου.

Εικόνα 48 Ενημερωτική πινακίδα για τον ναό του Απόλλωνα
Πηγή: ό.π.

Εικόνα 49 Φύτευση και υπαίθρια καθιστικά
Πηγή: ό.π.

Τα υπόλοιπα μνημεία της Αρχαίας Κορίνθου συνδέονται με τον οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο μέσω ασφαλτοστρωμένων οδών που δεν διαθέτουν τους απαραίτητους χώρους κίνησης των πεζών. Εκτός του ρωμαϊκού Ωδείου και του αρχαίου Θεάτρου, που βρίσκονται σε μικρή απόσταση από τον αρχαιολογικό χώρο, τα υπόλοιπα μνημεία παραμένουν άγνωστα στο ευρύ κοινό. Οι αρχαιολογικοί χώροι είναι περιφραγμένοι με συρματόπλεγμα και κλειδωμένοι με λουκέτο, δεν υπάρχουν οι απαραίτητες πινακίδες που επισημαίνουν την ύπαρξη μνημείων και παρουσιάζουν εικόνα εγκατάλειψης, καθώς ο περιβάλλον χώρος παραμένει αδιαμόρφωτος και συχνά καλύπτεται από αυτοφυή βλάστηση (βλ. εικόνα 50).

Εικόνα 50 Το αρχαίο Θέατρο κρυμμένο στην αυτοφυή βλάστηση
Πηγή: ό.π.

2.2 Ακροκόρινθος

2.2.1 Θέση

Στην κορινθιακή πεδιάδα δεσπόζει ο απόκρημνος βράχος του Ακροκορίνθου με το ομώνυμο κάστρο που αποτέλεσε την οχυρωμένη ακρόπολη της Αρχαίας Κορίνθου. Η θέση, η φυσικά οχυρή διαμόρφωση του βράχου και η ύπαρξη άφθονων υδάτων συντέλεσαν στη δημιουργία ενός οχυρού στρατηγικής σημασίας, στο οποίο αναπτύχθηκε εκτεταμένη κατοίκηση σε όλες τις εποχές. Από το κάστρο υπάρχει δυνατότητα εποπτείας

του Κορινθιακού Κόλπου στα βόρεια, του Σαρωνικού Κόλπου στα ανατολικά και της πελοποννησιακής ενδοχώρας στα νότια και δυτικά (Κάστρα Αργολίδας, Αρκαδίας, Κορινθίας <http://ecastles.culture.gr>) (βλ. εικόνα 51).

Εικόνα 51 Άποψη του Κορινθιακού Κόλπου από τον Ακροκόρινθο, Christopher Wordsworth (1882)
Πηγή: *Travelogues* (<http://el.travelogues.gr/>)

2.2.2 Ιστορικά στοιχεία

Η ιστορία της Κορίνθου είναι συνυφασμένη με την ιστορία του κάστρου του Ακροκορίνθου, που παρείχε καταφύγιο στους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής σε περιόδους αναταραχών. Κατά την αρχαιότητα, η οχυρωμένη ακρόπολη ενωνόταν με τα κλασικά τείχη της κάτω πόλης, δημιουργώντας ένα ισχυρό αμυντικό σύστημα στο οποίο αργότερα προστέθηκαν τα μακρά τείχη που κατέληγαν στη θάλασσα και περιέκλειαν το λιμάνι του Λεχαίου (Parsons 1936).

Η αρχαιότερη οικοδομική φάση της οχύρωσης ανάγεται στον 7^ο με 6^ο αι. π.Χ., περίοδο που ταυτίζεται με την μεγάλη οικονομική ευμάρεια της πόλης κατά την τυραννία των Κυρηνιδών. Τμήματα κλασικής τοιχοποιίας, κτισμένα με λαξευτούς πορόλιθους και πολυγωνικούς ασβεστόλιθους, που χρονολογούνται στον 4^ο ή στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ. υποδεικνύουν επισκευές την περίοδο αυτή (Αθανασούλης 2009, Carpenter 1936). Το 146 π.Χ. ο Ρωμαίος Λεύκιος Μόμμιος ισοπεδώνει την πόλη της Κορίνθου και προκαλεί εκτεταμένες καταστροφές στα τείχη του Ακροκορίνθου.

Η επισκευή της οχύρωσης ανάγεται στα πρωτοβυζαντινά χρόνια, τον 5^ο ή 6^ο αι. μ.Χ., και εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πρόγραμμα οχυρωματικών έργων από τους αυτοκράτορες Θεοδόσιο και Ιουστινιανό. Την ίδια περίοδο κατασκευάζονται νέα τείχη για την προστασία της Αρχαία Κορίνθου, τα οποία περικλείουν ένα μικρό τμήμα της αρχαίας περιτειχισμένης επιφάνειας και αποκόπτουν την πόλη από την ακρόπολή της (Αθανασούλης 2009).

Στις αρχές του 7^{ου} αι. οι σλάβικες επιδρομές αναγκάζουν τον πληθυσμό της Κορίνθου να εγκαταλείψει την κάτω πόλη και να εγκατασταθεί εντός του Ακροκορίνθου (Bon 1936). Από τις αρχές του 9^{ου} αι. η Κόρινθος έγινε πρωτεύουσα του θέματος Πελοποννήσου και όπως αναφέρουν πηγές της εποχής ο στρατηγός του θέματος εδρεύει “*έν κάστρω Κορίνθου*”. Την περίοδο αυτή η Κόρινθος αναφέρεται ως “*εμπόριον*” ή “*χώρα*”, για να διακριθεί από τον οικισμό του Ακροκορίνθου που ονομάζεται “*κάστρον*” (Αθανασούλης 2009, Sanders 2002).

Κατά την μεσοβυζαντινή περίοδο, ο Ακροκόρινθος είναι ένα ιδιαίτερα ισχυρό φρούριο με σημαντική οικιστική ανάπτυξη. Οι εκτεταμένες επισκευές και ενισχύσεις που υλοποιήθηκαν την περίοδο αυτή αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα οικοδομικά προγράμματα της αυτοκρατορίας στην Νότια Ελλάδα. Το 1204 ξεκινά η εκστρατεία κατάκτησης της Πελοποννήσου από τους Φράγκους. Η κάτω πόλη κυριεύεται σχεδόν αμέσως, όμως η πολιορκία του, ισχυρού από τις μεσοβυζαντινές επεμβάσεις, Ακροκορίνθου διαρκεί σχεδόν πέντε χρόνια. Κατά την πολιορκία οι Φράγκοι κατασκεύασαν αντίκαστρο απέναντι από τον Ακροκόρινθο, το “*Mont Escovée*”, το οποίο οι Έλληνες από παραφθορά ονόμασαν Πεντεσκούφι (Bon 1936) (βλ. εικόνα 52). Ο Ακροκόρινθος παραδίδεται επίσημα στους Φράγκους το 1210, έπειτα από ανακωχή.

Εικόνα 52 Το κάστρο Πεντεσκούφι
Πηγή: Αθανασούλης (2009)

Κατά τη διάρκεια της Φραγκοκρατίας, οι συνεχείς επιδρομές, οι φυσικές καταστροφές και οι επιδημίες που έπληξαν την περιοχή οδήγησαν στην μείωση του πληθυσμού και στην σταδιακή παρακμή της Κορίνθου. Από τα μέσα του 14^{ου} αι. η Κόρινθος ταυτίζεται πλέον με τον Ακροκόρινθο, καθώς η κάτω πόλη έχει πλήρως εγκαταλειφθεί και οι κάτοικοι έχουν μεταφερθεί μέσα στο κάστρο (Κορδώσης 1981, Finley 1932). Ο μεσαιωνικός οικισμός αναπτύσσεται στην δυτική πλαγιά του λόφου, πίσω από την τρίτη εσωτερική γραμμή οχύρωσης (Αθανασούλης 2009). Η Φραγκοκρατία τερματίζεται το 1395, όταν η Κόρινθος παραδίνεται στον Θεόδωρο Παλαιολόγο. Η περιοχή παραμένει υπό την κυριαρχία των Βυζαντινών έως την άλωση του κάστρου από τους Οθωμανούς το 1458, με ένα μικρό διάλειμμα μεταξύ 1400 και 1404 που δόθηκε στους Ιωαννίτες Ιππότες της Ρόδου.

Ο Ακροκόρινθος παρέμεινε υπό οθωμανική κατοχή έως το 1823 που απελευθερώθηκε από τους Έλληνες, ενώ κατά το διάστημα 1687 έως 1715 βρισκόταν υπό ενετική κυριαρχία. Την τουρκοκρατία, σύμφωνα με τους περιηγητές που επισκέφθηκαν την περιοχή, οι κάτοικοι έχουν επιστρέψει στην κάτω πόλη και ταυτόχρονα διατηρούν τις ιδιοκτησίες τους στον οικισμό του Ακροκορίνθου, που έχει επεκταθεί δυτικότερα του

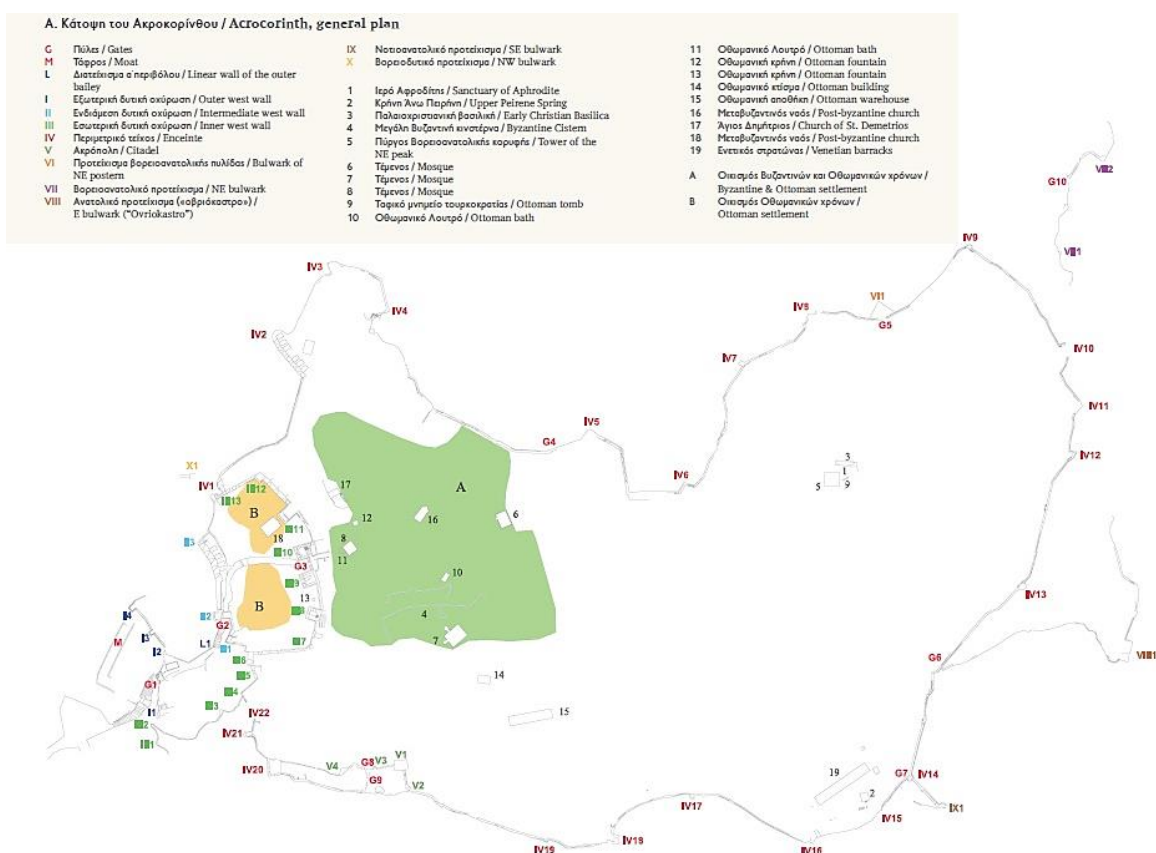
μεσαιωνικού οικισμού. Κατά τον 17^ο αι. ο πληθυσμός στο κάστρο είναι διαχωρισμένος, στον δεύτερο περίβολο κατοικούν οι χριστιανοί και στον χώρο πίσω από την τρίτη γραμμή οχύρωσης οι μουσουλμάνοι (MacKey 1968). Την περίοδο της οθωμανικής και ενετικής κυριαρχίας υλοποιήθηκαν σημαντικές επισκευές και μετατροπές στην οχύρωση, με σκοπό την ενσωμάτωση της σύγχρονης πολεμικής τεχνολογίας των πυροβόλων όπλων. Η μορφή που παρουσιάζει σήμερα το κάστρο είναι σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα των επεμβάσεων αυτής της περιόδου.

Με την σύσταση του νέου ελληνικού κράτους και την εξασφάλιση ασφαλέστερων συνθηκών διαβίωσης, το κάστρο του Ακροκορίνθου βαθμιαία εγκαταλείπεται και ερημώνεται.

2.2.3 Περιγραφή

Ο Ακροκόρινθος αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μνημεία οχυρωματικής αρχιτεκτονικής στον ελληνικό χώρο. Η σημερινή μορφή του κάστρου οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις επισκευές της μεταβυζαντινής περιόδου, όμως οι πιο εκτεταμένες επεμβάσεις υλοποιήθηκαν στους μεσοβυζαντινούς χρόνους.

Η βυζαντινή οχύρωση ακολούθησε και ενσωμάτωσε τα λείψανα των προϋφιστάμενων τειχών και αμυντικών στοιχείων της κλασικής περιόδου. Η χάραξη των τειχών, συνολικού μήκους 3 χλμ. περίπου, υπαγορεύεται από τη μορφολογία του βράχου, ο οποίος διαμορφώνεται με απότομες πλαγιές που καθιστούν το φρούριο απόρθητο (βλ. εικόνα 53). Τα κυριότερα αμυντικά έργα έγιναν για την ενίσχυση της πιο προσιτής και ευάλωτης δυτικής πλευράς του λόφου, όπου βρίσκεται η κύρια είσοδος του κάστρου. Η είσοδος στην τελική της μορφή προστατευόταν από τριπλή σειρά οχύρωσης και τάφρο που γεφυρωνόταν με κινητή ξύλινη γέφυρα.

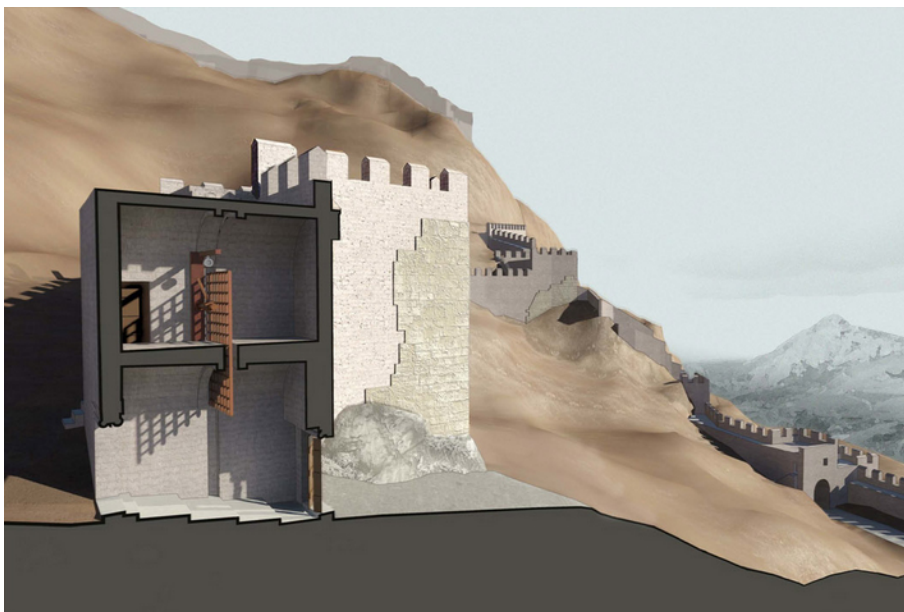
Εικόνα 53 Χάρτης του Ακροκορίνθου
Πηγή: Αθανασούλης (2009)

Κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο το σύστημα της δυτικής οχύρωσης αποτελούταν από δύο περιβόλους που συνδέονταν μεταξύ τους στα άκρα. Το εξωτερικό βυζαντινό τείχος ταυτίζεται με την σημερινή ενδιάμεση δυτική οχύρωση II. Η μεσοβυζαντινή εξωτερική πύλη G2 χωροθετήθηκε κάθετα προς το μέτωπο της οχύρωσης, στο νότιο άκρο του τείχους, και προστατευόταν από ένα αμυντικό σύμπλεγμα πύργων. Η πύλη διαμορφώνεται στο ισόγειο δώροφου βυζαντινού πύργου που επισκευάστηκε τους μεταβυζαντινούς χρόνους. Μια στενή κλίμακα ανατολικά της πύλης οδηγεί σε υπόγεια δίοδο που εξασφάλιζε την πρόσβαση των αμυνόμενων στο εξωτερικό του κάστρου. Το κεντρικό τμήμα της εσωτερικής γραμμής οχύρωσης III ενισχύεται από έξι πύργους, ενώ οι δύο βραχίονες που συγκλίνουν στην οχύρωση II απολήγουν σε ισχυρούς προμαχώνες (βλ. εικόνα 54). Στο κέντρο του τείχους διαμορφώνεται η επίσημη κεντρική πύλη G3 του Ακροκορίνθου, που λειτουργούσε ως ένα ισχυρό μέσο αμυντικής προστασίας αλλά και

επίδειξης της αυτοκρατορικής δύναμης (βλ. εικόνα 55). Εσωτερικά η πύλη είχε τη μορφή θολωτού διαβατικού, το οποίο ήταν τοιχογραφημένο (Αθανασούλης 2009).

Εικόνα 54 Τρισδιάστατη γραφική αποκατάσταση των γραμμών οχύρωσης II και III
Πηγή: Κάστρα Αργολίδας, Αρκαδίας, Κορινθίας (<http://ecastles.culture.gr>)

Εικόνα 55 Τρισδιάστατη γραφική αποκατάσταση της πύλης G3 κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο
Πηγή: ό.π.

Η εξωτερική γραμμή της οχύρωσης I προστέθηκε στο πρώτο μισό του 15^{ου} αι. και ανακατασκευάστηκε κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας. Με αυτή την προσθήκη, ο εξωτερικός βυζαντινός περίβολος μετατράπηκε στην ενδιάμεση γραμμή οχύρωσης. Η πύλη G1 της εξωτερικής οχύρωσης είναι απλή τοξωτή που πλαισιώνεται με δύο αντηρίδες και επιστέφεται με τυφλό τόξο, στο μέτωπο του οποίου είναι εντοιχισμένη βυζαντινή μαρμάρινη πλάκα. Στην ίδια περίοδο αποδίδεται και η κατασκευή πύργου στη νοτιοδυτική κορυφή του λόφου.

Οι επεμβάσεις της μεταβυζαντινής εποχής περιλαμβάνουν την κατασκευή της τάφρου, τις επισκευές και την ενίσχυση των τειχών της πρώτης και δεύτερης γραμμής οχύρωσης, την διαμόρφωση τυφεκιοθυρίδων στις επάλξεις των τειχών και τη διαμόρφωση των δωματίων των πύργων της τρίτης γραμμής οχύρωσης σε προμαχώνες και πυροβολεία.

2.2.4 Μνημεία

Στο εσωτερικό του Ακροκορίνθου σώζεται πλήθος μνημείων όλων των περιόδων χρήσης του κάστρου. Στη θέση όπου αναπτύχθηκε ο βυζαντινός και οθωμανικός οικισμός, δηλαδή μέσα στον δεύτερο περίβολο και στα ανατολικά της τρίτης γραμμής οχύρωσης, εντοπίζονται λείψανα κατοικιών και αρκετές οθωμανικές κρήνες. Στον τρίτο περίβολο και σε μικρή απόσταση από την πύλη G3 εντοπίζεται ο μονόχωρος μεταβυζαντινός ναός του Αγίου Δημητρίου, το μοναδικό εν λειτουργία κτίριο του κάστρου (βλ. εικόνα 56). Βορειοανατολικά του ναού βρίσκεται τέμενος, το οποίο μπορεί να ταυτιστεί με το Beyzade ή με το Ahmed Pasha τζαμί που αναφέρει ο περιηγητής Evliya Çelebi (MacKey 1968). Ανήκει στον τύπο του μονόχωρου τεμένους, τετραγωνικής κάτοψης, που καλύπτεται από ημισφαιρικό θόλο (βλ. εικόνα 57). Στη βόρεια πλευρά του κτιρίου διαμορφωνόταν προστώο (*revak*), που αποτελούσε προέκταση του χώρου προσευχής, και στη βορειοδυτική γωνία ήταν κατασκευασμένος ο μιναρές, από τον οποίο σήμερα σώζεται μόνο η πολυγωνικής κάτοψης βάση.

Εικόνα 56 Ο ναός Αγίου Δημητρίου
Πηγή: Αθανασούλης (2009)

Εικόνα 57 Το τέμενος
Πηγή: ό.π.

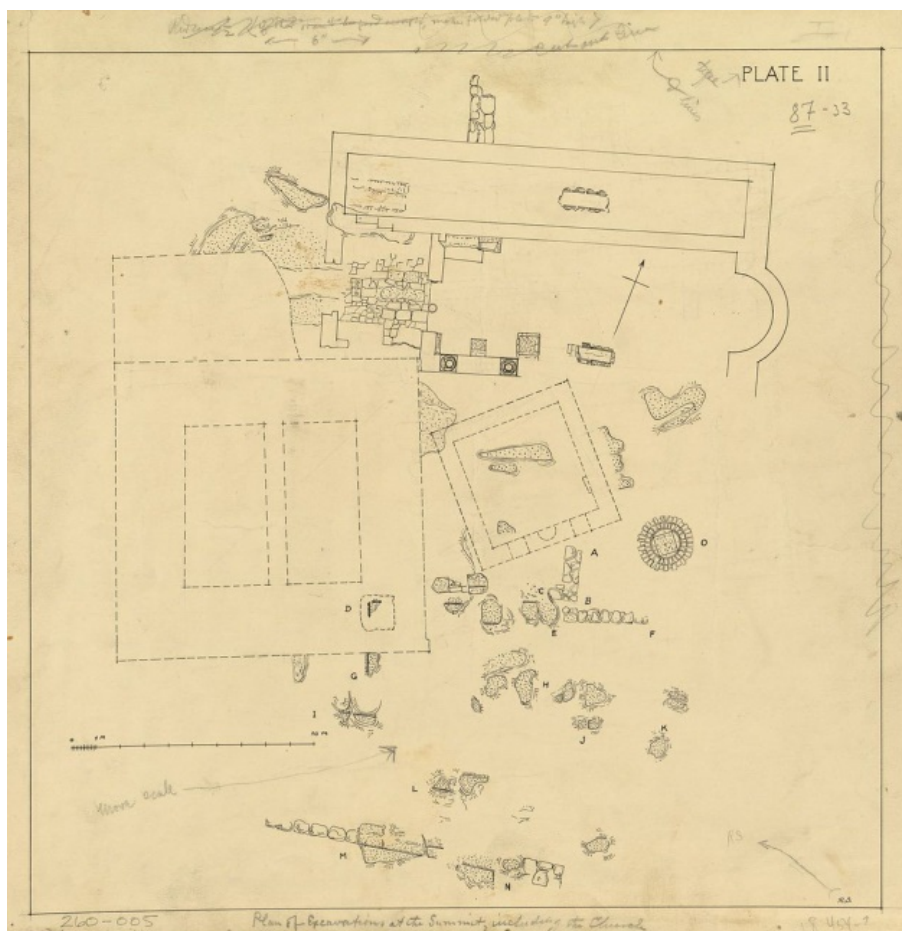
Η νότια κλιτύς της δυτικής πλευράς απολήγει σε πλάτωμα που αποτέλεσε διαχρονικά το κέντρο του οικισμού (βλ. εικόνα 58). Στη περιοχή αυτή πρέπει να υπήρχαν σημαντικά δημόσια κτίρια, από τα οποία σήμερα σώζεται μόνο ο μιναρές του Τεμένους του σουλτάνου Μωάμεθ Β'. Το πλάτωμα διαμορφώνεται πάνω από επιμήκη θολωτή

πλινθόκτιστη Κινστέρνα που διαχωρίζεται σε δύο κλίτη από εννέα πεσσούς, η οποία κατασκευάστηκε την πρωτοβυζαντινή περίοδο (Αθανασούλης 2009).

Εικόνα 58 Το πλάτωμα που αποτέλεσε κέντρο του οικισμού
Πηγή: ό.π.

Στην βορειανατολική κορυφή του λόφου εντοπίζονται τα λείψανα αρχαίου ναού που, σύμφωνα με τον Πausανία, αποδίδεται στην λατρεία της θεάς Αφροδίτης. Ο μικρός ναός κατασκευάστηκε τον 5^ο ή 4^ο αι. π.Χ στη θέση προγενέστερου ναού των αρχαϊκών χρόνων. Στη θέση του ναού οικοδομήθηκαν διαδοχικά μια τρίκλιτη παλαιοχριστιανική βασιλική, ένας βυζαντινός πύργος και ένα οθωμανικό ταφικό μνημείο (Καρποδίνη – Δημητριάδη 1990) (βλ. εικόνα 59).

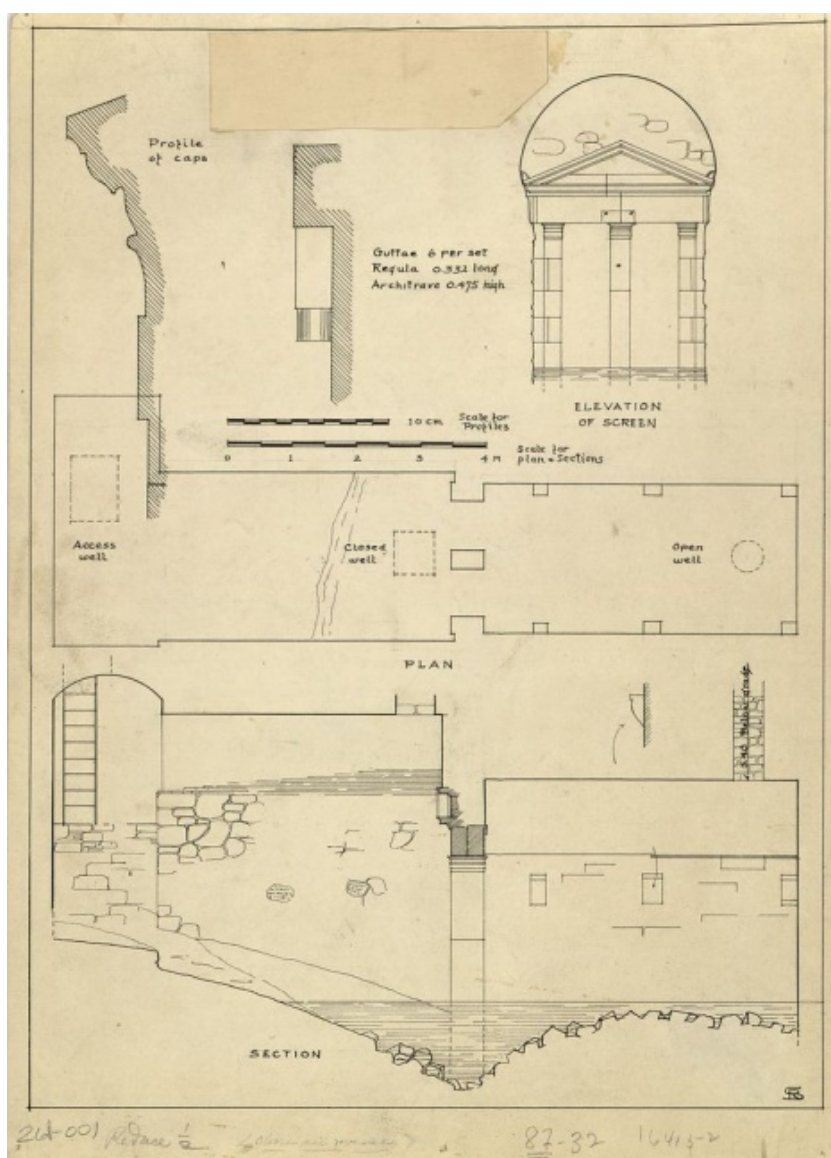
Εικόνα 59 Κάτοψη του Ιερού της Αφροδίτης και των μεταγενέστερων κατασκευών
Πηγή: ASCSA (<http://www3.ascsa.edu.gr>)

Στο νοτιοδυτικό ύψωμα σώζεται δώροφος πύργος, που ανακατασκευάστηκε εκ θεμελίων κατά την Φραγκοκρατία (βλ. εικόνα 60). Κατά την οθωμανική κατοχή, ο πύργος ενισχύθηκε με μικρό φρούριο που διαιρείται σε δύο περιβόλους, το οποίο αποτέλεσε τη νοτιοδυτική ακρόπολη του κάστρου (Αθανασούλης 2009).

Εικόνα 60 Ο φράγγικος πύργος
Πηγή: Αθανασούλης (2009)

Η ύπαρξη άφθονων υδάτων αποτυπώνεται στην ύπαρξη πολλών κρηνών, οθωμανικής κυρίως κατασκευής. Η σημαντικότερη όμως πηγή ύδρευσης αποτέλεσε η Κρήνη Άνω Πειρήνη (βλ. εικόνα 61), που κατά την αρχαιότητα θεωρούταν λανθασμένα ότι τροφοδοτούσε με νερό την ομώνυμη κρήνη της κάτω πόλης. Πρόκειται για ένα υδραυλικό έργο της αρχαιότητας, το οποίο διατηρήθηκε σχεδόν άθικτο έως σήμερα. Η πρόσβαση στο εσωτερικό της κρήνης γίνεται από τον βορρά, μέσω λίθινης κλίμακας που οδηγεί σε υπόγεια θολοσκεπή αίθουσα. Η αίθουσα διαχωρίζεται σε δύο τμήματα μέσω διπλού ανοίγματος με αετωματική απόληξη, τα αρχιτεκτονικά μέλη του οποίου βρίσκονται σε δεύτερη χρήση. Τα ύδατα συγκεντρώνονταν και μεταφέρονταν στην κεντρική αίθουσα μέσω τριών υπόγειων αγωγών, οι οποίοι διαμορφώνονταν δυτικά, ανατολικά και νότια της κύριας αίθουσας (Stillwell 1930).

Εικόνα 61 Σχέδια της Κρήνης Άνω Πειρήνη
Πηγή: ASCSA (<http://www3.ascsa.edu.gr>)

2.2.5 Ο αρχαιολογικός χώρος σήμερα

Το κάστρο του Ακροκορίνθου είναι κηρυγμένο ως προέχων βυζαντινό μνημείο (ΦΕΚ 28/Α/26.02.1922) και περιλαμβάνεται στον οριοθετημένο χώρο της Αρχαίας Κορίνθου (ΦΕΚ 756/Β/06.06.2005). Οι πρώτες συστηματικές ανασκαφές στον χώρο υλοποιήθηκαν από την ASCSA τη δεκαετία του 1920, ενώ οι πρώτες επεμβάσεις στερέωσης και συντήρησης των οχυρώσεων πραγματοποιήθηκαν κατά τη δεκαετία του 1970 από την 6^η

ΕΒΑ. Την δεκαετία του 1990 διαπλατύνθηκε και ασφαλτοστρώθηκε ο δρόμος που συνδέει την Αρχαία Κόρινθο με τον Ακροκόρινθο, επιτρέποντας την πρόσβαση των λεωφορείων που πριν δεν ήταν εφικτή. Εκτεταμένες εργασίες για την προστασία του μνημείου και την ασφαλή περιήγηση των επισκεπτών εκτελέστηκαν από την 6^η ΕΒΑ (2000 – 2006) και την 25^η ΕΒΑ (2006 – 2013).

(βλ. σχέδιο 4) Ο αρχαιολογικός χώρος είναι προσβάσιμος με αυτοκίνητο από οδό που ξεκινάει από τον οικισμό της Αρχαίας Κορίνθου και καταλήγει σε πλάτωμα που χρησιμοποιείται ως υπαίθριος χώρος στάθμευσης (βλ. εικόνα 62) και σε μικρό ιδιόκτητο αναψυκτήριο. Η πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο γίνεται μέσω του παλαιού λιθόστρωτου καλντεριμιού και σύγχρονης μεταλλικής γέφυρας απλής μορφής που γεφυρώνει την τάφρο (βλ. εικόνα 63). Εσωτερικά του πρώτου περιβόλου και στα δυτικά της εξωτερικής πύλης, βρίσκεται μικρό κτίριο που λειτουργεί ως φυλάκιο (βλ. εικόνα 64). Μία λιθόστρωτη ράμπα οδηγεί διαδοχικά στον δεύτερο και τρίτο περίβολο του κάστρου. Η έκταση του αρχαιολογικού χώρου είναι αχανής και οι περισσότεροι επισκέπτες περιορίζονται στα μνημεία που βρίσκονται στη δυτική πλευρά του κάστρου, που αντιστοιχούν στον οικισμό των βυζαντινών και οθωμανικών χρόνων.

Εικόνα 62 Ο χώρος στάθμευσης
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 63 Η μεταλλική γέφυρα πάνω από την τάφρο
Πηγή: ό.π.

Εικόνα 64 Το φυλάκιο στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου
Πηγή: ό.π.

Στο εσωτερικό του κάστρου αναπτύσσεται αυτοφυής ποώδης βλάστηση, η οποία τους θερινούς μήνες αποψιλώνεται από το προσωπικό της αρμόδιας Εφορείας, καθώς δυσχεραίνει την πρόσβαση των επισκεπτών, συνιστά πιθανή εστία πυρκαγιάς και αποτελεί καταφύγιο άγριων ζώων. Η ύπαρξη υψηλής βλάστησης περιορίζεται σε λιγοστά δέντρα που έχουν αναπτυχθεί στο πλάτωμα όπου βρίσκεται η βυζαντινή Κινστέρνα και τα λείψανα του Τεμένους (βλ. εικόνα 65), και δεν επαρκεί για την παροχή σκίασης το καλοκαίρι που το μνημείο έχει την μεγαλύτερη επισκεψιμότητα. Η έλλειψη καθιστικών

δυσχεραίνει την ανάπαυση των επισκεπτών, οι οποίοι τους θερινούς μήνες έχουν να αντιμετωπίσουν την έντονη ηλιοφάνεια και την ανάβαση σε δύσκολους και απότομους δρόμους.

Εικόνα 65 Δέντρο και υπαίθριο καθιστικό στο πλάτωμα
Πηγή: ό.π.

2.3 Λέχαιο

2.3.1 Θέση

Ο αρχαιολογικός χώρος του Λεχαίου βρίσκεται στον Κορινθιακό Κόλπο, σε απόσταση 2χλμ. δυτικά της νέας πόλης και 3 χλμ. βόρεια από την Αρχαία Κόρινθο. Ο χώρος βρίσκεται δίπλα από τον οικισμό Αρχαίο Λιμάνι που αναπτύσσεται στην παραλία Κανταρέ και ανατολικά της βιομηχανικής ζώνης που χωροθετείται εκατέρωθεν της Παλαιάς Ε.Ο. Κορίνθου – Πατρών.

2.3.2 Ιστορικά στοιχεία

Το Λέχαιο ήταν κατά την αρχαιότητα επίνειο της Κορίνθου, το οποίο σε συνδυασμό με το λιμάνι των Κεγχρεών στον Σαρωνικό Κόλπο εξυπηρετούσε την κορινθιακή εμπορική και πολεμική ναυσιπλοΐα. Συνδεόταν με την Κόρινθο με την οδό Λεχαίου, την οποία αναφέρει ο Πανσανίας ως “*ὁδὸς ἐπὶ Λεχαίου εὐθεία*”. Κατά την κλασική περίοδο, το

λιμάνι περικλειόταν από μακρά τείχη μήκους 2.300 μ. (12 στάδια), αντίστοιχα με τα τείχη που συνέδεαν την Αθήνα με το επίνειό της, τον Πειραιά (Parsons 1936).

Τα πρώτα λιμενικά έργα αποδίδονται στον Περίανδρο, τύρρανο της Κορίνθου, και συνδέονται με την μεγάλη εμπορική ανάπτυξη της περιοχής τον 6^ο αι. π.Χ. Κατά την αρχαιότητα τα δύο λιμάνια της Κορίνθου, σε συνδυασμό με τον *Δίολκο*, λειτουργούσαν ως διαμετακομιστικά κέντρα των θαλάσσιων ταξιδιών στην Μεσόγειο Θάλασσα. Σε περιόδους πολεμικών αναταραχών, όπως στον Κορινθιακό Πόλεμο, το λιμάνι χρησιμοποιούνταν και ως στρατιωτική βάση. Με την καταστροφή της Κορίνθου το 146 π.Χ. το Λέχαιο εγκαταλείπεται, όμως είναι άγνωστο αν υπέστη καταστροφές εκείνη την εποχή.

Κατά την ρωμαϊκή περίοδο, πιθανόν τον 1^ο αι. μ.Χ., υλοποιήθηκαν εκτεταμένες επεμβάσεις στο λιμάνι, στις οποίες οφείλεται σε μεγάλο βαθμό η σημερινή εικόνα του μνημείου (Rothaus 1995). Οι ισχυροί σεισμοί που έπληξαν την περιοχή τους πρωτοβυζαντινούς χρόνους είχαν ως αποτέλεσμα την ερείπωση του οικισμού που είχε αναπτυχθεί περιμετρικά του λιμανιού και την βαθμιαία παρακμή των λιμενικών εγκαταστάσεων. Το λιμάνι χρησιμοποιήθηκε περιστασιακά τους μέσους χρόνους, όμως δεν κατάφερε να ανακτήσει την προηγούμενη σημασία του ως επίνειο της Κορίνθου.

Δεν είναι γνωστό μέχρι πότε το λιμάνι του Λεχαιού βρισκόταν σε χρήση, ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι λειτουργούσε ως τις αρχές της σύγχρονης εποχής (Κορδώσης 1981, Rothaus 1995), ενώ άλλοι ότι οι λιμενικές εγκαταστάσεις εγκαταλείφθηκαν κατά την Φραγκοκρατία λόγω των νέων εμπορικών δρόμων που δημιουργήθηκαν εκείνη την εποχή (Bon 1969).

2.3.3 Περιγραφή

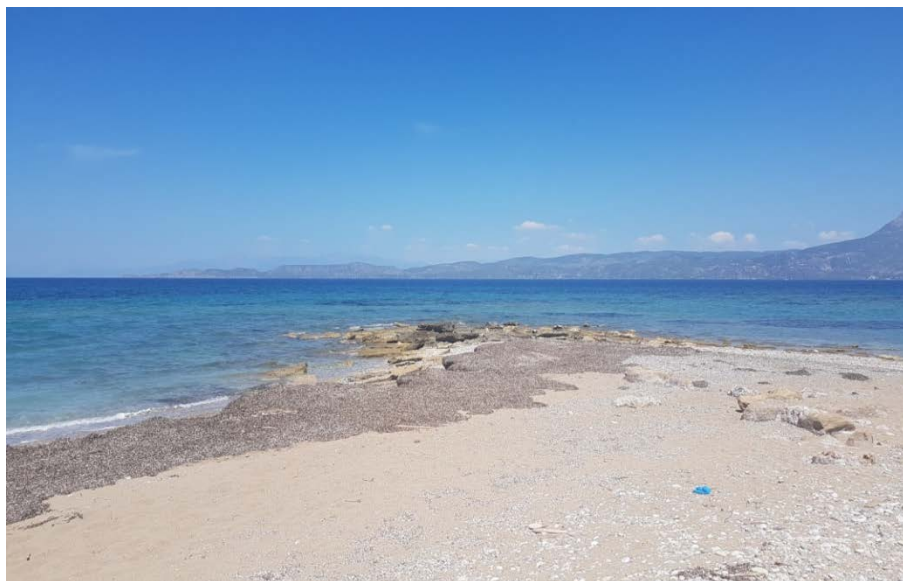
Το λιμάνι του Λεχαιού ανήκει στον τύπο του “κώθωνα”, δηλαδή του τεχνητού λιμανιού με δίκτυο εσωτερικών λεκανών (βλ. εικόνα 66). Ο συγκεκριμένος λιμενικός τύπος αποδίδεται στους Φοίνικες, με το λιμάνι του Λεχαιού να αποτελεί το πρωιμότερο παράδειγμα στην ανατολική Μεσόγειο και ένα από τα ελάχιστα σωζόμενα στον χώρο του Αιγαίου (Θεοδούλου χ.χ.). Διακρίνεται σε δύο επιμέρους λιμάνια, το εξωτερικό και το

τεχνητό εσωτερικό που συνδέεται με τον Κορινθιακό Κόλπο μέσω στενού διαύλου στα ανατολικά. Το εσωτερικό λιμάνι, συνολικής επιφάνειας 100.000 τ.μ., αποτελείται από δύο κύριες λεκάνες, μία στα ανατολικά και μία στα δυτικά, που συνδέονται μέσω κτιστού διαύλου. Στη δυτική λεκάνη εντοπίζεται μικρή νησίδα με λείψανα κατασκευής που πιθανόν αποτελούσε βάση φάρου ή αγάλματος (Rothaus 1995). Τα κτίρια που μνημονεύονται σε αρχαίες πηγές και δεν έχουν εντοπιστεί, όπως τα ιερά, οι νεώσοικοι και οι διάφορες βοηθητικές λειτουργίες, πιθανόν να συγκεντρώνονταν στην περιοχή νότια του εσωτερικού λιμανιού.

Εικόνα 66 Χάρτης του αρχαίου Λιμανιού Λεχαιού
Πηγή: Vött et al. (2018)

Το εξωτερικό λιμάνι είχε δημιουργηθεί στην ακτή με διάφορα τεχνικά έργα που περιλαμβάνουν τα λείψανα των δύο μόλων που είναι σήμερα ορατά στο επίπεδο της θάλασσας (βλ. εικόνα 67). Οι μόλοι ήταν κατασκευασμένοι από μεγάλους πωρόλιθους, οι οποίοι συγκρατούνταν μεταξύ τους με συνδέσμους. Η περιοχή μεταξύ των δύο μόλων έχει ερμηνευτεί και ως προλιμένας από τον οποίο πιθανόν διανοιγόταν δεύτερη είσοδος προς τις εσωτερικές λεκάνες (Θεοδούλου χ.χ.).

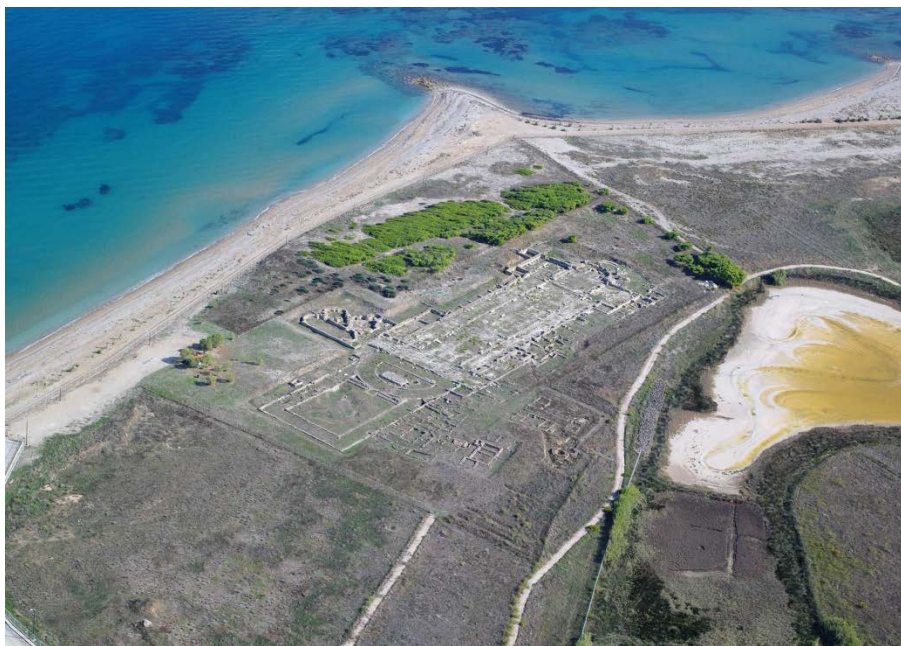
Εικόνα 67 Αποψη των λειψάνων του δυτικού μόλου
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Η σύγχρονη τοπογραφία του Λεχαιού αποτελεί σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα των αρχαίων και ρωμαϊκών εργασιών (Rothaus 1995). Η περιοχή ήταν αρχικά ένα μικρό τέναγος, αποτελούμενο από εσωτερικές λεκάνες, που πιθανόν σχηματίστηκαν φυσικά σε περιοχή εκβολής ρέοντων υπόγειων υδάτων (Πάλλας 1961). Την εποχή των Κυψελιδών έγιναν οι πρώτες εργασίες για την μετατροπή του τενάγους σε τεχνητό λιμάνι, με την τοποθέτηση μεγάλων ακατέργαστων λίθων για την ενίσχυση της στενής λωρίδας γης που διαχωρίζει τις λεκάνες από τη θάλασσα. Κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους, μετά από μια μεγάλη καταστροφή που πιθανόν προκλήθηκε από τον Μόμμιο, εκτελέστηκαν σημαντικά έργα εκβάθυνσης των λεκανών και του αιγιαλού. Τα υλικά που προήλθαν από τις βυθοκορήσεις της θάλασσας και των λεκανών, άμμος και ιλύς αντίστοιχα, συσσωρεύτηκαν σε δύο μικρούς λόφους που περιβάλλουν τον διάυλο που ενώνει το τεχνητό λιμάνι με τη θάλασσα (Κορδώσης 1981, Πάλλας 1961).

2.3.4 Μνημεία

Στο δυτικό βραχίονα του αρχαίου λιμανιού εντοπίζονται ερείπια παλαιοχριστιανικής Βασιλικής (βλ. εικόνα 68), που αποκαλύφθηκε από τον αρχαιολόγο Δ. Ι. Πάλλα κατά τη διάρκεια ανασκαφών τις δεκαετίες του 1950 και 1960. Η βασιλική του Λεχαιού ήταν

αφιερωμένη στον μάρτυρα Λεωνίδα και τις επτά γυναίκες που μαρτύρησαν μαζί του με καταποντισμό στη θάλασσα της Κορίνθου, στα μέσα περίπου του 3^{ου} αι. μ.Χ.

Εικόνα 68 Αεροφωτογραφία της παλαιοχριστιανικής Βασιλικής
Πηγή: Αρχαιολογικό Μουσείο Αρχαίας Κορίνθου (<https://www.corinth-museum.gr>)

Σύμφωνα με τα αρχαιολογικά ευρήματα η θεμελίωση του ναού έγινε μετά τα μέσα του 5^{ου} αι., στους χρόνους του αυτοκράτορα Μαρκιανού (450-457 μ.Χ.) ή στα πρώτα χρόνια του διαδόχου του Λέοντα Α' (457-474 μ.Χ.), και ολοκληρώθηκε μετά τις αρχές του 6^{ου} αι. Η λειτουργία της Βασιλικής πρέπει να διακόπηκε έπειτα από κατάρρευσή της από τον ισχυρό σεισμό του 551/552 μ.Χ. που προξένησε σημαντικές ζημιές στην ευρύτερη περιοχή (Οδυσσεύς <http://odysseus.culture.gr>).

Πρόκειται για την μεγαλύτερη Βασιλική που έχει ανασκαφεί στον ελληνικό χώρο, με μέγιστες διαστάσεις 220 x 60 μ. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η Βασιλική του Αγίου Πέτρου στη Ρώμη έχει μέγιστο μήκος 186 μ. και η Αγία Σοφία στην Κωνσταντινούπολη 109 μ. (Rothaus 1995). Ανήκει στον τύπο της ξυλόστεγης τρίκλιτης βασιλικής με πεντάκλιτο εγκάρσιο κλίτος, πεντάκλιτο νάρθηκα και προεξέχουσα ημικυκλική αψίδα (Πάλλας 1961). Η πρόσβαση γινόταν από τη δυτική πλευρά του ναού, μέσω ενότητας αιθρίων που αποτελείται από ένα εξωτερικό ορθογώνιο που περικλείει μικρότερο ημικυκλικής

κάτοψης αίθριο που περιβαλλόταν από στοά. Εκατέρωθεν του αιθρίου δύο τετράγωνα διαμερίσματα χρησίμευαν ως κλιμακοστάσια που οδηγούσαν στα υπερώα του νάρθηκα.

Στα βόρεια της Βασιλικής εντοπίζεται συγκρότημα κτιρίων που συνιστούσε το βαπτιστήριο, το οποίο συνδεόταν με τον νάρθηκα του ναού μέσω περιβόλου. Αποτελείται από τρία διαμερίσματα, τον ορθογωνικό προθάλαμο με ημικυκλικές ασίδες που προοριζόταν για το τελετουργικό τυπικό πριν τη βάπτιση, το τετράκογχο που λειτουργούσε ως αποδυτήριο και το οκτάγωνο που ήταν το φωτιστήριο. Στο χώρο του φωτιστηρίου υπήρχαν δύο κτιστές κολυμβήθρες, η κεντρική και αβαθής πιθανόν προοριζόταν για τη βάπτιση των ενηλίκων με ραντισμό, ενώ η μικρότερη και βαθύτερη για τη βάπτιση των νηπίων με κατάδυση (Γριτσόπουλος 1973, Πάλλας 1961). Το συγκρότημα χαρακτηρίζεται από αρχιτεκτονική και οικοδομική αυτοτέλεια και η αρχική του χρήση ήταν πιθανόν μαρτύριο ή μαισωλείο.

Στα νότια και δυτικά του ναού, κυρίως μέσα στο χώρο του αιθρίου, έχουν αποκαλυφθεί εκτεταμένα οικιστικά κατάλοιπα του 6^{ου} αι., που χρονολογούνται πριν τον καταστροφικό σεισμό του 551/552 μ.Χ., αλλά και ορισμένες μεταγενέστερες οικίες που έχουν κάνει χρήση υλικών από τον κατεστραμμένο ναό (Κορδώσης 1981).

2.3.5 Ο αρχαιολογικός χώρος σήμερα

Το αρχαίο λιμάνι του Λεχαιού είναι κηρυγμένος αρχαιολογικός χώρος (ΦΕΚ 35/Β/02.02.1962). Μέχρι πρόσφατα, οι ανασκαφικές εργασίες στον χώρο ήταν μικρής κλίμακας και επικεντρώνονταν κυρίως στο χώρο της Βασιλικής του μάρτυρα Λεωνίδα. Τα τελευταία χρόνια διενεργείται το πρόγραμμα Λιμένος Λεχαιού (Lechaion Harbour Project) από την Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων σε συνεργασία με το Ινστιτούτο της Δανίας στην Αθήνα, το οποίο αναμένεται να συμπληρώσει τις περιορισμένες πληροφορίες σχετικά με τη λειτουργία του αρχαίου λιμανιού. Στην παλαιοχριστιανική Βασιλική έχουν υλοποιηθεί εκτεταμένες εργασίες αποκατάστασης και ανάδειξης του περιβάλλοντος χώρου από την 25^η ΕΒΑ (2011 – 2014) και την ΕΦΑΚΟΡ (2014 – 2015).

(βλ. σχέδιο 5) Η πρόσβαση στο λιμάνι του Λεχαιού γίνεται μέσω της Παλαιάς Ε.Ο. Κορίνθου – Πατρών, που συνδέει την Κόρινθο με τους παράκτιους οικισμούς. Παρά την

ευνοϊκή χωροθέτησή του σε οδό αυξημένης κυκλοφορίας, ο αρχαιολογικός χώρος εμφανίζει χαμηλή επισκεψιμότητα και παραμένει άγνωστος ακόμα και στους κατοίκους της περιοχής. Η έλλειψη ενημερωτικής πινακίδας επί της Π.Ε.Ο., όπου διαμορφώνεται η κεντρική είσοδος (βλ. *εικόνα 69*), δυσχεραίνει την αναγνώριση του χώρου. Στη δυτική πλευρά διαμορφώνονται η είσοδος που οδηγεί στην παλαιοχριστιανική Βασιλική (βλ. *εικόνα 70*).

Εικόνα 69 Η κύρια είσοδος επί της Π.Ε.Ο Κορίνθου - Πατρών
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 70 Η είσοδος της παλαιοχριστιανικής Βασιλικής
Πηγή: ό.π.

Στη νότια πλευρά του οριοθετημένου αρχαιολογικού χώρου εντοπίζονται κατοικίες και καλλιέργειες, σε πολύ μικρή απόσταση από τις εσωτερικές λεκάνες του αρχαίου λιμανιού. Ένα μικρό ξύλινο φυλάκιο για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών και ισόγειο κτίριο που λειτουργεί ως χώρος αποθήκευσης ευρημάτων έχουν κατασκευαστεί από την αρμόδια Εφορεία Αρχαιοτήτων.

Το αρχαίο λιμάνι και η Βασιλική του μάρτυρα Λεωνίδα περικλείονται με συρματόπλεγμα, εκτός της πλευράς επί της Π.Ε.Ο, όπου έχει κατασκευαστεί λίθινος μαντρότοιχος. Η κίνηση στο εσωτερικό γίνεται μέσω μικρών χωμάτινων μονοπατιών που διαμορφώνονται βόρεια των εσωτερικών λεκανών, ενώ η υφιστάμενη περίφραξη αποκόπτει την επαφή του εσωτερικού με το εξωτερικό τμήμα του αρχαίου λιμανιού και την παλαιοχριστιανική Βασιλική. Μετά την εγκατάλειψη του λιμανιού ο χώρος των εσωτερικών λεκανών έχει μετατραπεί σε σημαντικό υδροβιότοπο που φιλοξενεί αλοφυτική βλάστηση (βλ. εικόνα 71). Ο υπόλοιπος χώρος καλύπτεται με αυτοφυή χαμηλή βλάστηση, ενώ λιγιστά αειθαλή δέντρα εντοπίζονται κυρίως στο σημείο της κεντρικής εισόδου και στο ξύλινο φυλάκιο (βλ. εικόνα 72).

Εικόνα 71 Αυτοφυής βλάστηση στο έλος του αρχαίου λιμανιού
Πηγή: ό.π.

Εικόνα 72 Δέντρα στο φυλάκιο της Βασιλικής
Πηγή: ό.π.

3. Αξιολόγηση περιβαλλοντικών συνθηκών

3.1 Αρχαιολογικοί χώροι

Λόγω της έλλειψης εμποδίων στις κύριες διευθύνσεις των ανέμων, οι αρχαιολογικοί χώροι παραμένουν εκτεθειμένοι στους βόρειους και βορειοδυτικούς ανέμους που επικρατούν στην περιοχή. Όμως, η χαμηλή ταχύτητα των ανέμων τους χειμερινούς μήνες και το γεγονός ότι οι χώροι λειτουργούν τις πρωινές και μεσημβρινές ώρες της θερινής κυρίως περιόδου, καθιστούν τον αερισμό επιθυμητό. Η κίνηση της θαλάσσιας αύρας δημιουργεί ιδιαίτερα ευνοϊκές συνθήκες θερμικής άνεσης κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού στον αρχαιολογικό χώρο του αρχαίου λιμανιού και στην πεδιάδα της Βόχας.

Το χώμα που κυριαρχεί στο εσωτερικό των αρχαιολογικών χώρων εμφανίζει σημαντικά περιβαλλοντικά οφέλη, καθώς διαθέτει υψηλή θερμοχωρητικότητα που συντελεί στην εξισορρόπηση των θερμοκρασιακών μεταβολών καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, και ταυτόχρονα ευνοεί την γρήγορη απορροή των όμβριων υδάτων και τον εμπλουτισμό του υδροφόρου ορίζοντα. Το έδαφος καλύπτεται με χαμηλή αυτοφυή βλάστηση, η οποία στους κεντρικούς αρχαιολογικούς χώρους αποψιλώνεται κατά τη

διάρκεια των θερινών μηνών. Μικρές συστάδες αειθαλών, κυρίως, δέντρων εντοπίζονται σε περιορισμένη έκταση στον οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Κορίνθου, στο λιμάνι Λεχαίου και στο ρωμαϊκό Αμφιθέατρο. Η έλλειψη υψηλής φύτευσης σε συνδυασμό με την ερειπιώδη κατάσταση των μνημείων έχει ως αποτέλεσμα το χειμώνα οι χώροι να ηλιάζονται επαρκώς, αλλά το καλοκαίρι να είναι εκτεθειμένοι στον ήλιο καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας.

3.2 Οδικό δίκτυο

Οι κύριες και τοπικοί οδοί της περιοχής μελέτης είναι επιστρωμένοι με άσφαλτο, δεν διαθέτουν πεζοδρόμια για την ασφαλή κίνηση των πεζών και χαρακτηρίζονται από απουσία φύτευσης. Η άσφαλτος είναι υλικό με υψηλή αντοχή στην καταπόνηση, όμως καθώς είναι μη υδατοπερατή ευνοεί την επιφανειακή απορροή των όμβριων υδάτων (Χατζηδημητρίου 2012). Επίσης, παρουσιάζει χαμηλή ανακλαστικότητα, που προκαλεί την άνοδο της επιφανειακής θερμοκρασίας και της θερμότητας τους θερινούς μήνες.

Για τον υπολογισμό της μέγιστης θερμοκρασίας της επιφάνειας των οδών χρησιμοποιείται η εξίσωση:

$$T_{S_{max}} = T_{a_{max}} + [(1 - r) \cdot I_o - T_{sky} \cdot h_r] / (h_c + h_r),$$

όπου:

$T_{S_{max}}$: η μέγιστη θερμοκρασία της εξωτερικής επιφάνειας (°C)

$T_{a_{max}}$: η μέγιστη θερμοκρασία του αέρα (°C)

r : η ανακλαστικότητα της εξωτερικής επιφάνειας

I_o : η ένταση της προσπίπτουσας ακτινοβολίας ανά μονάδα επιφάνειας (W/m²)

T_{sky} : η θερμοκρασία του ουρανού (°C)

h_r : ο συντελεστής θερμικής μετάβασης μέσω ακτινοβολίας (W/m² K)

h_c : ο συντελεστής θερμικής μετάβασης μέσω μεταφοράς (W/m² K)

Για τις ασφαλτοστρωμένες οδούς ισχύει ότι:

$$T_{a_{\max}} = 31^{\circ}\text{C}$$

$$r = 0,1$$

$$I_o = 1000 \text{ W/m}^2$$

$$T_{\text{sky}} = T_{a_{\max}} - 10^{\circ}\text{C} = 21^{\circ}\text{C}$$

$$h_r = e \cdot 6,1 \text{ W/m}^2 \text{ K} = 0,9 \cdot 6,1 \text{ W/m}^2 \text{ K} = 5,49 \text{ W/m}^2 \text{ K}$$

$$h_c = 12,4 \text{ W/m}^2 \text{ K}$$

Η μέγιστη θερμοκρασία των οδών υπολογίζεται ως εξής:

$$T_{S_{\max}} = T_{a_{\max}} + [(1 - r) \cdot I_o - T_{\text{sky}} \cdot h_r] / h_c + h_r = 31^{\circ}\text{C} + [(1 - 0,1) \cdot 1000 \text{ W/m}^2 - 21^{\circ}\text{C} \cdot 5,49 \text{ W/m}^2 \text{ K}] / (12,4 \text{ W/m}^2 \text{ K} + 5,49 \text{ W/m}^2 \text{ K}) = 74,86^{\circ}\text{C}$$

Επομένως, η επίστρωση των οδών σε όλος το πλάτος τους με άσφαλτο έχει ως αποτέλεσμα την σημαντική άνοδο της επιφανειακής θερμοκρασίας κατά τους θερινούς μήνες. Η αλλαγή των υλικών επίστρωσης και η φύτευση θα μπορούσε να βελτιώσει τις συνθήκες θερμικής και οπτικής άνεσης και να μετριάσει τις αρνητικές συνέπειες που προκαλούνται από την αυξημένη κίνηση των μηχανοκίνητων οχημάτων.

4. Συμπεράσματα

Η Αρχαία Κόρινθος αποτέλεσε μια από τις σημαντικότερες πόλεις της αρχαιότητας, με μια μακρόχρονη ιστορική πορεία που έχει αφήσει πλήθος αξιόλογων μνημείων όλων των περιόδων. Οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία, σε συνδυασμό με το πλούσιο φυσικό περιβάλλον, αποτελούν την μοναδική κληρονομιά του συγκεκριμένου τόπου και σημαντικό πόρο για την μελλοντική ανάπτυξή του. Σήμερα όμως, οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία της ευρύτερης περιοχής της Αρχαίας Κορίνθου εμφανίζονται απομονωμένοι και ασύνδετοι μέσα στο σύγχρονο τοπίο, χωρίς να εντάσσονται στην καθημερινή ζωή των κατοίκων, ενώ αρκετά μνημεία παραμένουν σχεδόν απροσπέλαστα στους επισκέπτες. Η αποσπασματική εικόνα των μνημείων έχει ως αποτέλεσμα τη

διακοπή της ιστορικής συνέχειας της περιοχής, που παλαιότερα αποτέλεσε ένα ενιαίο και λειτουργικό σύνολο.

Ο οργανωμένος αρχαιολογικός χώρος της Αρχαίας Κορίνθου και το κάστρο του Ακροκορίνθου προσελκύουν μεγάλο αριθμό επισκεπτών, ιδίως τη θερινή περίοδο, σε αντίθεση με το αρχαίο λιμάνι του Λεχαιού που εμφανίζει ιδιαίτερα χαμηλή επισκεψιμότητα. Τα κυριότερα προβλήματα των αρχαιολογικών χώρων συνιστούν η έλλειψη σκίασης κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, τα λιγοστά υπαίθρια καθιστικά για την ανάπαυση των επισκεπτών και η δυσκολία περιήγησης των ατόμων που αντιμετωπίζουν κινητικές δυσκολίες και προβλήματα όρασης. Οι υφιστάμενες υποδομές εξυπηρετούν τις ανάγκες των επισκεπτών, όμως η παλαιότητα των κατασκευών και των ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων συνεπάγεται τη δημιουργία μη ευνοϊκών συνθηκών θερμικής άνεσης στο εσωτερικό των κτιρίων και την αυξημένη κατανάλωση ενέργειας και νερού. Τα υπόλοιπα μνημεία της Αρχαίας Κορίνθου παρουσιάζουν εικόνα εγκατάλειψης, ενώ η έλλειψη πινακίδων σήμανσης καθιστά δύσκολη την αναγνωρισιμότητά τους.

Τα αξιόλογα οικοσυστήματα της περιοχής, που αποτελούν καταφύγια άγριας ζωής και μπορούν να προσφέρουν δυνατότητες αναψυχής και εκπαίδευσης των πολιτών, δέχονται πιέσεις από τις ανθρώπινες δραστηριότητες και παραμένουν σε μεγάλο βαθμό άγνωστα στο ευρύ κοινό. Ο παράκτιος υδροβιότοπος που έχει αναπτυχθεί στο αρχαίο λιμάνι του Λεχαιού φιλοξενεί πλήθος αποδημητικών πουλιών και αλοφυτική βλάστηση, υποβαθμίζεται όμως από τις βιομηχανικές μονάδες που χωροθετούνται σε μικρή απόσταση από τον αρχαιολογικό χώρο. Κυριότερη απειλή για την προστατευόμενη περιοχή του λόφου του Ακροκορίνθου, όπου δημιουργούνται σημαντικές χασμοφυτικές κοινότητες με είδη που είναι ενδημικά και σπάνια, αποτελεί η επέκταση των καλλιεργειών και η αυξημένη βόσκηση.

Από την περιοχή μελέτης διέρχεται ο αυτοκινητόδρομος Κορίνθου – Πατρών και μεγάλοι οδικοί άξονες με αυξημένη κυκλοφορία που εξυπηρετούν την σύνδεση της Κορίνθου με την Αρχαία Κόρινθο και τους παραλιακούς οικισμούς που αναπτύσσονται κατά μήκος του Κορινθιακού Κόλπου. Η ελλιπής διασύνδεση των αρχαιολογικών χώρων μεταξύ τους, με την πόλη της Κορίνθου και με τον προαστιακό σιδηρόδρομο με τα μέσα

μαζικής μεταφοράς, έχει ως αποτέλεσμα την αυξημένη χρήση των μηχανοκίνητων οχημάτων για την μετακίνηση των κατοίκων και των επισκεπτών. Οι οδοί είναι επιστρωμένοι σε όλο το πλάτος τους με άσφαλτο, δεν διαθέτουν τους απαραίτητους χώρους για την ασφαλή κίνηση των πεζών και των ποδηλατών και χαρακτηρίζονται από απουσία φύτευσης. Τα κατασκευαστικά χαρακτηριστικά των οδών και η αυξημένη χρήση των μηχανοκίνητων οχημάτων έχει ως αποτέλεσμα την άνοδο της θερμοκρασίας τους θερινούς μήνες, την επιφανειακή απορροή των όμβριων υδάτων, τα αυξημένα επίπεδα θορύβου και την έκλυση ατμοσφαιρικών ρύπων και σκόνης.

Γ. Πρόταση δημιουργίας αρχαιολογικού – οικολογικού πάρκου

1. Περιεχόμενο και αρχές σχεδιασμού

(βλ. σχέδιο 6) Η υφιστάμενη κατάσταση υπαγορεύει την υλοποίηση ενός σχεδίου για τη δημιουργία ενός αρχαιολογικού και περιβαλλοντικού πάρκου στην περιοχή που αποτελεί τον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Κορίνθου. Το πάρκο θα περιλαμβάνει την έκταση που περικλειόταν από τα κλασικά και μακρά τείχη της αρχαιότητας, δηλαδή θα εκτίνεται από τον λόφο του Ακροκορίνθου στα νότια και θα καταλήγει βόρεια στον Κορινθιακό Κόλπο. Κεντρική ιδέα της πρότασης που παρουσιάζεται στην παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί η διασύνδεση και ανάδειξη των τριών κύριων αρχαιολογικών χώρων, των μεμονωμένων μνημείων και των αξιόλογων οικοσυστημάτων της εξεταζόμενης περιοχής. Η παρέμβαση προβλέπει μια σειρά μέτρων, όπως η δημιουργία πεζόδρομων – ποδηλατόδρομων και οδών ήπιας κυκλοφορίας, η διαμόρφωση των αρχαιολογικών χώρων, η αναστύλωση και συντήρηση των μνημείων και η δημιουργία ενός εκτεταμένου δικτύου πρασίνου. Η εφαρμογή ήπιων περιβαλλοντικών επεμβάσεων, δηλαδή η επιλογή ανακυκλώσιμων υλικών, η φύτευση ενδημικών ειδών, η βιοκλιματική αναβάθμιση των υφιστάμενων κτιρίων και η διαχείριση των απορριμμάτων θα συνεισφέρει στη δημιουργία ευνοϊκότερων μικροκλιματικών συνθηκών και στην προστασία του χώρου από τις αυξημένες τουριστικές κινήσεις.

Πρωταρχικός σκοπός του αρχαιολογικού – περιβαλλοντικού πάρκου αποτελεί η προστασία των αρχαιολογικών χώρων και των οικοσυστημάτων και η οργανική ένταξή τους στον σύγχρονο οικιστικό ιστό και στην καθημερινή ζωή των πολιτών. Η ανάδειξη των μνημείων και του φυσικού τοπίου συμβάλλει στην διατήρηση της ταυτότητας της περιοχής και στην δημιουργία αισθήματος ιστορικής συνέχειας του τόπου. Ταυτόχρονα, οι επεμβάσεις για την βελτίωση των περιβαλλοντικών συνθηκών, η ενίσχυση της βιώσιμης κινητικότητας και η αύξηση των χώρων πρασίνου θα συνεισφέρουν στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και θα προσφέρουν νέες ευκαιρίες αναψυχής. Το αρχαιολογικό και οικολογικό πάρκο θα καταστήσει την ευρύτερη περιοχή της Αρχαίας Κορίνθου ως έναν σημαντικό πόλο πολιτιστικού και περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος και

θα επιφέρει σημαντική ανάπτυξη της τουριστικής και οικονομικής δραστηριότητας της περιοχής.

Οι βασικοί στόχοι του σχεδιασμού είναι:

- Προστασία και ανάδειξη μνημείων και αξιόλογων οικοσυστημάτων,
- Διατήρηση ιστορικής συνέχειας της περιοχής,
- Ένταξη των μνημείων στον οικιστικό ιστό και στην καθημερινή ζωή των πολιτών,
- Ισότιμη πρόσβαση όλων των πολιτών,
- Αύξηση υπαίθριων χώρων πρασίνου,
- Δημιουργία ευνοϊκότερου μικροκλίματος και συνθηκών άνεσης,
- Εξοικονόμηση ενέργειας και πόρων,
- Ενίσχυση βιώσιμης κινητικότητας,
- Βελτίωση ποιότητας ζωής,
- Οικονομική και τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

Λαμβάνοντας υπόψιν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης αναπτύσσονται οι παρακάτω αρχές σχεδιασμού:

- Διαμόρφωση αρχαιολογικών χώρων για την βελτίωση της προσπελασιμότητας,
- Επεμβάσεις με αναστρέψιμο χαρακτήρα στο εσωτερικό των αρχαιολογικών χώρων,
- Διευθέτηση χρήσεων ώστε να υπάρχει λειτουργική και περιβαλλοντική συμβατότητα,
- Διευκόλυνση πρόσβασης και περιήγησης ατόμων που αντιμετωπίζουν κινητικές δυσκολίες και προβλήματα όρασης,
- Αποκατάσταση και προστασία ευαίσθητων οικοσυστημάτων,
- Ενίσχυση βλάστησης και δημιουργία ενιαίου δικτύου πρασίνου,

- Επιλογή συμβατών υλικών με περιβαλλοντικά κριτήρια,
- Προστασία της υφιστάμενης υψηλής βλάστησης και κατάλληλη φύτευση για σκίαση και ηλιασμό, βελτίωση της ποιότητας του αέρα και ηχοπροστασία,
- Επανάχρηση και βιοκλιματική αναβάθμιση υφιστάμενων κτιρίων,
- Αποθάρρυνση της κυκλοφορίας μηχανοκίνητων οχημάτων και ενίσχυση των μετακινήσεων πεζή και με ποδήλατο,
- Εύκολη πρόσβαση και συνδεσιμότητα με τα ΜΜΜ.

2. Κεντρικοί άξονες και προτάσεις σχεδιασμού

Η πρόταση για τη δημιουργία του πάρκου διαρθρώνεται γύρω από τρεις κεντρικούς άξονες:

- I. Ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων και αξιόλογων οικοσυστημάτων,
- II. Αύξηση επισκεψιμότητας και ενίσχυση βιώσιμης κινητικότητας,
- III. Βελτίωση μικροκλίματος και εξοικονόμηση ενέργειας.

Ο πρώτος άξονας περιλαμβάνει μια σειρά επεμβάσεων που έχουν ως στόχο την ανάδειξη των ιδιαίτερων ιστορικών, αρχαιολογικών και περιβαλλοντικών αξιών του τόπου και την ένταξη του πάρκου στον σύγχρονο οικιστικό ιστό. Κύριο στοιχείο της πρότασης αποτελεί η ενοποίηση και ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων, των διάσπαρτων μνημείων και των αξιόλογων οικοσυστημάτων της περιοχής. Ταυτόχρονα κατατίθενται προτάσεις που σχετίζονται με τη διευθέτηση των χρήσεων γης, τον εξοπλισμό, τον φωτισμό, την σήμανση και την περίφραξη των αρχαιολογικών χώρων.

Ο δεύτερος άξονας έχει ως στόχο την προσέλκυση των κατοίκων της περιοχής και μεγαλύτερου αριθμού επισκεπτών, μέσω της δημιουργίας δικτύου οδών ήπιας κυκλοφορίας, της διασύνδεσης του πάρκου με την πόλη της Κορίνθου και τον σταθμό του προαστιακού σιδηροδρόμου, τη βελτίωση της προσβασιμότητας των ΑμεΑ και την υλοποίηση δράσεων για ενίσχυση της βιώσιμης κινητικότητας της περιοχής.

Στον τρίτο άξονα προτείνονται συγκεκριμένες προτάσεις που σχετίζονται με την φύτευση, τη χρήση κατάλληλων υλικών και τη βιοκλιματική αναβάθμιση των

υφιστάμενων κτιρίων, ώστε να επιτευχθεί η βελτίωση των συνθηκών θερμικής και οπτικής άνεσης στους εξωτερικούς χώρους και η εξοικονόμηση ενέργειας και νερού.

3. Ανάλυση προτεινόμενων επεμβάσεων σχεδιασμού

3.1 Ανάδειξη και προστασία αρχαιολογικών χώρων και οικοσυστημάτων

3.1.1 Διευθέτηση χρήσεων γης

(βλ. σχέδιο 7) Η διευθέτηση των χρήσεων γης και η χωροθέτηση ειδικών ζωνών θα συμβάλλει στον έλεγχο των προβλημάτων που προκαλούνται από τις ασύμβατες χρήσεις και στη διατήρηση του μοναδικού τοπίου της περιοχής.

Ο περιβάλλον χώρος των μνημείων έχει καθοριστεί ως Ζώνη Προστασίας Α', όπου απαγορεύεται η δόμηση και επιτρέπεται μόνο η κατασκευή κτισμάτων που είναι αναγκαία για την ανάδειξη των μνημείων και για την εξυπηρέτηση της χρήσης τους (ν. 3028/2002). Επομένως, προτείνεται η εκτέλεση των κηρυγμένων απαλλοτριώσεων για λόγους προστασίας των αρχαιολογικών χώρων, όπου εντοπίζονται ασύμβατες δραστηριότητες, όπως κατοικίες, καλλιέργειες και εμπορικές χρήσεις, στις καθορισμένες ζώνες προστασίας. Προτείνεται επίσης η θεσμοθέτηση Ζώνης Προστασίας του ορεινού όγκου Ακροκορίνθου, ώστε να μετριαστούν οι αρνητικές επιπτώσεις από τις καλλιέργειες που σήμερα χωροθετούνται στους πρόποδες του λόφου.

Για την προστασία των υφιστάμενων καλλιεργήσιμων εκτάσεων στην πεδιάδα της Βόχας, προτείνεται ο καθορισμός ζώνης παραγωγικής δραστηριότητας και η απομάκρυνση των ασύμβατων χρήσεων βιομηχανίας – βιοτεχνίας. Παράλληλα, προτείνεται η μετεγκατάσταση των βιομηχανικών μονάδων που έχουν αναπτυχθεί στην παραλιακή περιοχή που βρίσκεται σε άμεση επαφή με τον αρχαιολογικό χώρο του Λεχαίου. Οι βιομηχανίες ασκούν σήμερα σημαντικές πιέσεις στα ευαίσθητα οικοσυστήματα της περιοχής και υποβαθμίζουν το τοπίο. Οι αποδεσμευμένες εκτάσεις θα εξυγιανθούν και θα οργανωθούν ως χώρος πρασίνου και ήπιας αναψυχής. Τέλος, θα καθοριστεί ζώνη παραγωγικών δραστηριοτήτων χαμηλής και μέσης όχλησης στην περιοχή πλησίον του σιδηροδρομικού σταθμού και στην περιοχή εκατέρωθεν της οδού που συνδέει την Ε.Ο. Κορίνθου – Πατρών με την Παλαιά Ε.Ο. Αθηνών – Πατρών.

3.1.2 Ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων και μνημείων

Οι εργασίες ανάδειξης των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων περιλαμβάνουν επεμβάσεις που έχουν ως στόχο τη βελτίωση της προσβασιμότητας και της επισκεψιμότητας τους. Οι επεμβάσεις και οι κατασκευές θα είναι ήπιες, με συμβατά υλικά και εύκολα αναστρέψιμες, ώστε να εναρμονίζονται με τις αρχές που προκύπτουν από τις διεθνείς συμβάσεις και την αρχαιολογική νομοθεσία.

(βλ. σχέδιο 8) Στην περιοχή της Αρχαίας Κορίνθου προτείνεται η ενοποίηση του οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου με τα όμορα μνημεία του ρωμαϊκού Ωδείου, του αρχαίου Θεάτρου και του Ιερού του Ασκληπιού, που σήμερα παρά την μικρή τους απόσταση εμφανίζονται κατακερματισμένα στον οικιστικό ιστό. Η πρόσβαση θα γίνεται από δύο σημεία, της σημερινής εξόδου του οργανωμένου χώρου από την οδό Λεχαίου, και μιας νέας εισόδου στα ανατολικά του Ασκληπιείου. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί η διενέργεια συστηματικών ανασκαφών στο νότιο τμήμα του ενοποιημένου αρχαιολογικού χώρου και στην έκταση ανάμεσα στο αρχαίο Θέατρο και στο Ιερό του Ασκληπιού, που σήμερα καλύπτεται με καλλιέργειες. Σε περίπτωση που δεν εντοπιστούν αρχαιολογικά ευρήματα, στις συγκεκριμένες θέσεις θα δημιουργηθεί χώρος πρασίνου με ενδημικά είδη της περιοχής. Η προτεινόμενη κύρια πορεία κίνησης των επισκεπτών σχεδιάστηκε βάσει των γνωστών μνημείων και σε περίπτωση αποκάλυψης νέων ευρημάτων μπορεί να διαφοροποιηθεί. Σε επιλεγμένες θέσεις, κάτω από φυλλοβόλα δέντρα, θα τοποθετηθούν υπαίθρια καθιστικά για την ανάπαυση των επισκεπτών.

Ο ενοποιημένος αρχαιολογικός χώρος θα περιλαμβάνει και το τουριστικό περίπτερο Ξενία, που αποτελεί ένα από τα ελάχιστα δείγματα μοντέρνας αρχιτεκτονικής στην Αρχαία Κόρινθο. Προτείνεται η αποκατάσταση του κτιρίου με βιοκλιματικά κριτήρια και η επαναλειτουργία του ως αναψυκτήριο και χώρος διανυκτέρευσης επισκεπτών. Το δάπεδο του περιβάλλοντος χώρου θα επιστρωθεί με λίθινες πλάκες τοποθετημένες με διάκενο, ώστε να επιτρέπεται η ανάπτυξη βλάστησης.

(βλ. σχέδιο 9) Στο κάστρο Ακροκορίνθου η υπάρχουσα διαμόρφωση και οι κτιριακές υποδομές εξυπηρετούν σε μεγάλο βαθμό την πρόσβαση και την κίνηση. Οι κύριες επεμβάσεις αφορούν την συντήρηση των μονοπατιών και την τοποθέτηση υπαίθριων καθιστικών κάτω από ξύλινα στέγαστρα στις θέσεις στάσης – θέασης. Προτείνεται επίσης η συνέχιση των σωστικών ανασκαφών και η υλοποίηση εργασιών αναστηλώσεων, συντηρήσεων και αποκατάστασης των μνημείων με στόχο την προστασία και ανάδειξή τους.

(βλ. σχέδιο 10) Μετά την απομάκρυνση των βιομηχανικών μονάδων που χωροθετούνται επί της Παλαιάς Ε.Ο. Αθηνών – Πατρών, θα δημιουργηθεί ένα πάρκο κατά μήκος της ακτής με την ενοποίηση του αρχαιολογικού χώρου του αρχαίου λιμανιού Λεχαιού και των απελευθερωμένων εκτάσεων. Η κύρια πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο θα γίνεται από τα νότια και τα δυτικά, ενώ δύο μικρότερες είσοδοι θα διαμορφωθούν στα βόρεια, ώστε να επιτυγχάνεται η σύνδεση με τα λείψανα των δύο μολών που εντοπίζονται στη θάλασσα. Η πορεία των επισκεπτών θα ακολουθεί τις δύο λεκάνες, ενώ σε επιλεγμένες θέσεις θα τοποθετηθούν καθιστικά κάτω από τα υπάρχοντα δέντρα ή από νέα ξύλινα στέγαστρα.

Σε περίπτωση που κατά τη διάρκεια των ανασκαφών εντοπιστούν σημαντικές ενάλιες αρχαιότητες προτείνεται η δημιουργία ενός υποθαλάσσιου πάρκου, όπου οι επισκέπτες με λιγιστό εξοπλισμό (snorkeling) θα μπορούν να ανακαλύψουν τα αρχαιολογικά ευρήματα και τη θαλάσσια πανίδα (βλ. εικόνα 73).

Εικόνα 73 Snorkeling στο Brijuni National Park της Κροατίας
Πηγή: Venezia Lines (venezialines.com)

Στην περιοχή του Κρανείου προτείνεται η ενοποίηση του ρωμαϊκού Αμφιθεάτρου και του κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου που περιλαμβάνει την παλαιοχριστιανική Βασιλική Πάλλα. Η εντατικοποίηση των ανασκαφών θα συμβάλλει στην ανάδειξη του συνολικού μεγέθους και του πλούτου της Κορίνθου, καθώς και του Κρανείου ως σημαντικού και διαχρονικού προαστίου της πόλης.

Οι προτεινόμενες επεμβάσεις στα υπόλοιπα μνημεία της Αρχαίας Κορίνθου περιλαμβάνουν την σαφή οριοθέτηση των χώρων και τη διαμόρφωση σημείων εισόδου όπου θα κατασκευαστούν μικρά φυλάκια, τα οποία θα λειτουργούν ως χώρος ελέγχου της εισόδου και διάθεσης του έντυπου ενημερωτικού υλικού. Ο φέρων οργανισμός των κτιρίων θα είναι κατασκευασμένος από οπλισμένο σκυρόδεμα, οι τοίχοι πλήρωσης από οπτοπλινθοδομή και θα τοποθετηθεί εξωτερική θερμομόνωση. Τα υλικά του κελύφους σε συνδυασμό με την θερμομόνωση παρουσιάζουν υψηλή θερμοχωρητικότητα που συντελεί στην αποθήκευση θερμότητας και στην εξομάλυνση των θερμοκρασιακών μεταβολών κατά τη διάρκεια του έτους. Οι τοιχοποιίες θα βαφτούν με ανοικτές αποχρώσεις, ώστε να αποκτήσουν υψηλή ανακλαστικότητα που συμβάλλει στην μείωση της ποσότητας της

ηλιακής ακτινοβολίας που απορροφάται από το κέλυφος και την συνεπαγόμενη μείωση της θερμοκρασίας του αέρα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Προκειμένου να εξασφαλισθεί η οργανωμένη πορεία των επισκεπτών θα διαμορφωθούν μικρά μονοπάτια περιμετρικά των μνημείων. Οι χώροι κίνησης θα επιστρωθούν με σταθεροποιημένο κεραμικό δάπεδο και θα έχουν ήπιες κλίσεις, ώστε να εξασφαλίζεται η κίνηση των ατόμων με κινητικά προβλήματα. Οι θέσεις στάσης – θέασης θα διαμορφωθούν σε μικρά πλατώματα, όπου θα φυτευτούν φυλλοβόλα δέντρα και θα τοποθετηθούν υπαίθρια καθιστικά. Στο εσωτερικό των μνημείων προτείνεται η τοποθέτηση γεωϋφάσματος και η διάστρωση θραυστών υλικών διαβαθμισμένης κοκκομετρίας, ώστε να αποτραπεί η ανάπτυξη της αυτοφυούς βλάστησης.

3.1.3 Προστασία και ανάδειξη αξιόλογων οικοσυστημάτων

Η κυριότερη απειλή για την πανίδα και χλωρίδα της περιοχής αποτελεί η διατάραξη και υποβάθμιση των ενδιαιτημάτων από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Σημαντικότερο μέτρο για την άρση των αρνητικών πιέσεων αποτελεί η διευθέτηση των χρήσεων γης καθώς και η θεσμοθέτηση περιορισμών στην επέκταση των καλλιεργειών και της βόσκησης στις προστατευόμενες περιοχές. Ο υδροβιότοπος του Λεχαίου, παρά την ιδιαίτερα προνομιακή του θέση σε μικρή απόσταση από την πόλη της Κορίνθου και σε επαφή με τον αιγιαλό, παραμένει σήμερα σε μεγάλο βαθμό άγνωστος στο ευρύ κοινό. Προτείνεται οι εκτάσεις που θα ελευθερωθούν από την μετεγκατάσταση των βιομηχανικών μονάδων να εξυγιανθούν και να αποδοθούν για την δημιουργία ενός πάρκου κατά μήκος του αιγιαλού, που θα περιλαμβάνει τον κηρυγμένο αρχαιολογικό χώρο του Λεχαίου. Με τον τρόπο αυτό θα δημιουργηθεί ένας εκτεταμένος χώρος πρασίνου και αναψυχής, ενώ ο μέχρι πρότινος άγνωστος αρχαιολογικός χώρος και υδροβιότοπος θα ενταχθεί στην καθημερινή ζωή των κατοίκων.

Τα ρέμα Ξηριά βρίσκεται εκτός περιοχής μελέτης, όμως αποτελεί ένα σημαντικό υδάτινο πόρο που θα μπορούσε να αναβαθμίσει αισθητικά και περιβαλλοντικά την ευρύτερη περιοχή. Προτείνεται η δημιουργία ενός γραμμικού πάρκου που θα αναπτυχθεί

κατά μήκος της πορείας του ρέματος, το οποίο θα περιλαμβάνει δραστηριότητες ήπιας αναψυχής και άθλησης. Η πρόταση έχει ως στόχο την ανάκτηση της φυσικής μορφής του ρέματος, μέσω της αποκατάστασης της εγκλιβωτισμένης κοίτης και της ανάπλασης της παραρεμάτιας ζώνης. Τα έργα διευθέτησης του ρέματος περιλαμβάνουν εργασίες εξυγίανσης και σταθεροποίησης των πρανών και της κοίτης, την απομάκρυνση των καλλιεργειών, την απαγόρευση της βόσκησης και την ενίσχυση της παρόχθιας βλάστησης με πυκνή ζώνη ενδημικών αείφυλλων πλατύφυλλων ειδών για τη μείωση της επιφανειακής απορροής και την συγκράτηση των φερτών υλικών (Μπαλούτος κ.ά.). Οι επεμβάσεις στην παραρεμάτια ζώνη προβλέπουν τη δημιουργία διαδρόμων κίνησης πεζών και ποδηλατών στην στέψη των πρανών, τη διαμόρφωση χώρων στάσης και θέασης του τοπίου, την κατασκευή γεφυρών στον αστικό ιστό της Κορίνθου και την εγκατάσταση των απαραίτητων δικτύων υποδομής.

Με την πρόταση αποκατάστασης και ανάπλασης του ρέματος Ξηριά επιτυγχάνεται η βελτίωση του μικροκλίματος της περιοχής και της επιβαρυνμένης περιβαλλοντικά πόλης της Κορίνθου, ο εμπλουτισμός του υδροφόρου ορίζοντα, η ανάπτυξη υγροτοπικών οικοσυστημάτων με ιδιαίτερη οικολογική αξία, η αισθητική αναβάθμιση του τοπίου και η δημιουργία ενός χώρου αναψυχής και άθλησης που θα αποτελέσει τόπο έλξης για τους επισκέπτες και κατοίκους της περιοχής (Sinclair 2012).

3.1.4 Εξοπλισμός

Το αρχαιολογικό πάρκο συμπληρώνεται με τον απαραίτητο εξοπλισμό, που αποτελείται από υπαίθρια καθιστικά, στέγαστρα, σύστημα διαχείρισης απορριμμάτων και σταθμούς κοινόχρηστων ποδηλάτων. Ως κύριο υλικό επιλέχθηκε η επεξεργασμένη ξυλεία, που είναι ανακυκλώσιμη και ανθεκτική στη χρήση, ενώ οι λιτές μορφές του εξοπλισμού δεν αλλοιώνουν οπτικά το τοπίο.

Για την ανάπαυση των επισκεπτών θα τοποθετηθούν υπαίθρια καθιστικά, κάτω από φυλλοβόλα δέντρα που προσφέρουν επαρκή ηλιασμό το χειμώνα και την απαραίτητη σκίαση κατά τους θερινούς μήνες. Τα καθιστικά είναι κατασκευασμένα από πέντε ειδικά επεξεργασμένες ξύλινες σανίδες που στηρίζονται σε δύο μεταλλικές δοκούς I (βλ. εικόνα

74). Στους αρχαιολογικούς χώρους του Ακροκορίνθου και του Λεχαίου, όπου φιλοξενούνται σημαντικές χασμοφυτικές και αλοφυτικές φυτοκοινωνίες αντίστοιχα, προτείνεται η υψηλή φύτευση να περιοριστεί στην ήδη υπάρχουσα. Επομένως, στις θέσεις στάσης όπου δεν υπάρχουν σήμερα δέντρα θα εγκατασταθούν στέγαστρα απλής μορφής κατασκευασμένα από ξύλινες σανίδες, κάτω από τα οποία θα τοποθετηθούν τα υπαίθρια καθιστικά (βλ. εικόνα 75).

Εικόνα 74 Ξύλινα καθιστικά
Πηγή: *Escofet* (<https://www.escofet.com>)

Εικόνα 75 Προτεινόμενα ξύλινα στέγαστρα και καθιστικά
Πηγή: *Archdaily* (<https://www.archdaily.co>)

Σε διάφορα σημεία του πάρκου θα τοποθετηθούν συστήματα κάδων για την απόθεση απορριμμάτων, προϊόντων για ανακύκλωση και οργανικών υλικών προς κομποστοποίηση (βλ. εικόνα 76). Το κομπόστ που παράγεται από τα οργανικά υλικά θα χρησιμοποιείται για την λίπανση της γραμμικής φύτευσης των οδικών αρτηριών και της βλάστησης στους αρχαιολογικούς χώρους. Για την επιτυχή λειτουργία του προγράμματος διαχείρισης απορριμμάτων θα υλοποιηθούν προγράμματα ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης των κατοίκων και των επισκεπτών.

Εικόνα 76 Σύστημα κάδων απορριμμάτων, ανακύκλωσης και κομποστοποίησης
Πηγή: Urbaniere (<https://www.urbaniere.com>)

Ο εξοπλισμός θα συμπληρωθεί με σταθμούς κοινόχρηστων ποδηλάτων (βλ. εικόνα 77) που θα εγκατασταθούν στους κύριους αρχαιολογικούς χώρους, στον σταθμό προαστιακού σιδηροδρόμου και στο κέντρο της Κορίνθου. Οι σταθμοί θα περιλαμβάνουν τον χώρο στάθμευσης των ποδηλάτων και μηχανήματα ηλεκτρονικού συστήματος διαμοιρασμού. Στις εισόδους των υπόλοιπων αρχαιολογικών χώρων και σε επιλεγμένες θέσεις στις κύριες και τοπικές οδούς θα τοποθετηθούν μεταλλικές μπάρες στάθμευσης.

Εικόνα 77 Σταθμός κοινόχρηστων ποδηλάτων στον Δήμο Ακτίου - Βόνιτσας
Πηγή: Cyclopolis (<https://www.cyclopolis.gr>)

3.1.5 Φωτισμός

Ιδιαίτερη μέριμνα πρέπει να δοθεί στον σχεδιασμό του τεχνητού φωτισμού των αρχαιολογικών χώρων και των μνημείων. Ο τεχνητός φωτισμός συμβάλλει στην ανάδειξη των ιδιαίτερων δομικών και μορφολογικών στοιχείων κάθε μνημείου, στην αύξηση του αισθήματος ασφάλειας στον χώρο και στην προσέλκυση της προσοχής των επισκεπτών κατά τις νυχτερινές ώρες. Ο φωτισμός πρέπει να είναι διακριτικός ώστε να μην αλλοιώνει την μορφή των μνημείων, να μην προκαλεί προβλήματα θάμβωσης στον περιβάλλοντα χώρο και να μην αποτελεί κίνδυνο για την πανίδα της περιοχής. Τα φωτιστικά σώματα πρέπει να είναι αισθητικά συμβατά με τον χώρο και να τοποθετούνται με τρόπο που δεν προκαλεί φθορές στα μνημεία.

Ο φωτισμός των τοπικών οδών κατά τις νυχτερινές ώρες συντελεί στην ασφαλή κίνηση των πεζών και των ποδηλατών, στη διάκριση πιθανών εμποδίων και της σήμανσης, στη βελτίωση του προσανατολισμού μέσα το χώρο και στην αναγνώριση των τοπόσημων και των στοιχείων εξοπλισμού (International Commission on Illumination 2000).

Τα φωτιστικά σώματα που θα τοποθετηθούν θα είναι τεχνολογίας LED που παρουσιάζουν μεγάλη διάρκεια ζωής, υψηλή απόδοση, χαμηλή ενεργειακή κατανάλωση και απαιτούν ελάχιστη συντήρηση. Ταυτόχρονα, θα εγκατασταθεί πρόγραμμα αυτόματης ρύθμισης του τεχνητού φωτισμού που θα συμβάλλει στην αποδοτικότερη λειτουργία του συστήματος και στην μεγαλύτερη εξοικονόμηση ενέργειας.

3.1.6 Σήμανση και ενημερωτικό υλικό

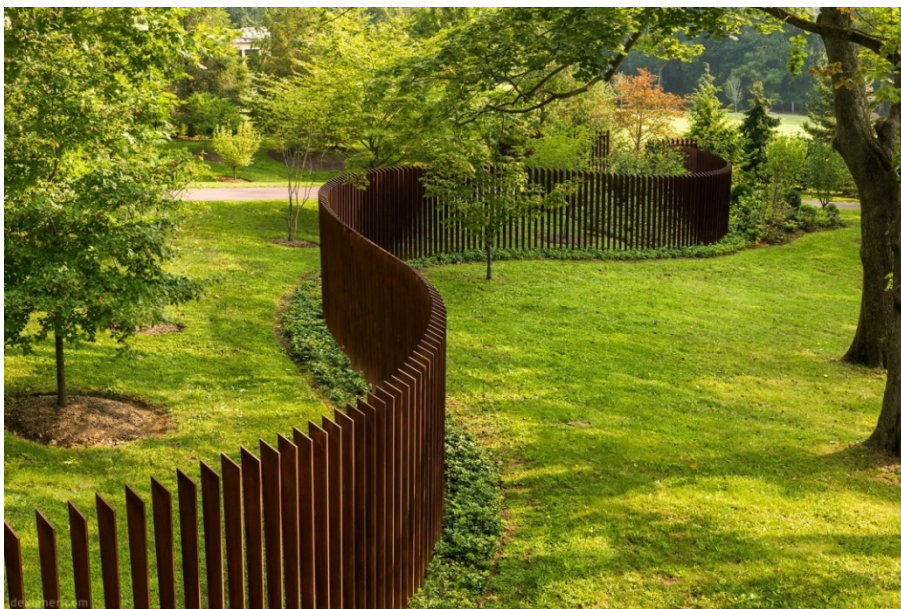
Η τοποθέτηση επιγραφών σήμανσης στις θέσεις όπου υπάρχουν αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία θα συμβάλλει στην αναγνωρισιμότητά τους και θα αυξήσει την επισκεψιμότητα των χώρων, τόσο από τους επισκέπτες όσο και από τους κατοίκους της περιοχής. Σε επιλεγμένα σημεία στο εσωτερικό των αρχαιολογικών χώρων θα τοποθετηθούν επιγραφές επισήμανσης πορείας και ενημερωτικές πινακίδες σχετικά με τα μνημεία. Οι ενημερωτικές πινακίδες θα κατασκευαστούν από υλικό ανθεκτικό στις καιρικές συνθήκες, όπως η πυρολάβα, και θα διαθέτουν τοπογραφικό του χώρου με σήμανση της θέσης, σχέδια ή αναπαραστάσεις των μνημείων και δίγλωσσο κείμενο. Στον λόφο του Ακροκορίνθου και στο αρχαίο λιμάνι Λεχαίου, όπου εντοπίζονται αξιόλογα και προστατευόμενα οικοσυστήματα, θα τοποθετηθούν πινακίδες που θα ενημερώνουν τους επισκέπτες σχετικά με την χλωρίδα και πανίδα της περιοχής.

Σε όλους τους αρχαιολογικούς χώρους και σε κεντρικά σημεία της Αρχαίας Κορίνθου, της Κορίνθου και του προαστιακού σιδηρόδρομου θα διατίθεται ενημερωτικός οδηγός του πάρκου και χάρτης με τα σημεία ενδιαφέροντος και τους τρόπους πρόσβασης σε αυτούς.

3.1.7 Περίφραξη

Η περίφραξη αποτελεί στοιχείο απαραίτητο για την οριοθέτηση των αρχαιολογικών χώρων, την προστασία τους από καταπατητές τις ώρες που βρίσκονται εκτός λειτουργίας και τη διευθέτηση της πρόσβασης των επισκεπτών. Η προτεινόμενη περίφραξη αποτελείται από κατακόρυφες μεταλλικές δοκούς τοποθετημένες σε μικρή απόσταση και πακτωμένες σε μη ορατή βάση (βλ. εικόνα 78). Με τον τρόπο αυτό αποτρέπεται η μη

επιθυμητή είσοδος στους χώρους και επιτυγχάνεται η οπτική επαφή με τα μνημεία, τα όποια δεν αποξενώνονται από τον περιβάλλοντα χώρο.

Εικόνα 78 Προτεινόμενη μορφή περίφραξης
Πηγή: Dexigner (<https://www.dexigner.com>)

3.1.8 Φορέας διαχείρισης του αρχαιολογικού και οικολογικού πάρκου

Για την εύρυθμη λειτουργία του εγχειρήματος θα πρέπει να συσταθεί ένας φορέας διαχείρισης, ο οποίος θα ασκεί την απαραίτητη πολιτική για την λειτουργία, συντήρηση και ανάδειξη του πάρκου. Ο φορέας θα εποπτεύεται από το Υπουργείο Πολιτισμού και θα συνεργάζεται με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, όπως η τοπική αυτοδιοίκηση, η Εφορεία Αρχαιοτήτων και το Δασαρχείο. Οι κύριες αρμοδιότητες του φορέα διαχείρισης θα είναι η προστασία και ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων και των αξιόλογων οικοσυστημάτων, η επιτήρηση και φύλαξη του πάρκου, η εφαρμογή προγραμμάτων παρακολούθησης των προστατευόμενων περιοχών και η πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση του κοινού. Η ενημέρωση του κοινού μπορεί να πραγματοποιηθεί με την εφαρμογή μιας σειράς δράσεων, όπως εκστρατείες προώθησης του πάρκου μέσω των ΜΜΕ, η διενέργεια πολιτιστικών εκδηλώσεων και επιστημονικών συναντήσεων, η έκδοση ενημερωτικού υλικού, η δημιουργία ιστοσελίδας για την προβολή του πάρκου και

των υλοποιούμενων δράσεων και η ανάπτυξη εφαρμογής για κινητές συσκευές, όπου με τη χρήση QR Code θα διευκολύνεται η περιήγηση στους χώρους του πάρκου.

3.2 Αύξηση επισκεψιμότητας και ενίσχυση βιώσιμης κινητικότητας

3.2.1 Συνδέσεις στο εσωτερικό του πάρκου

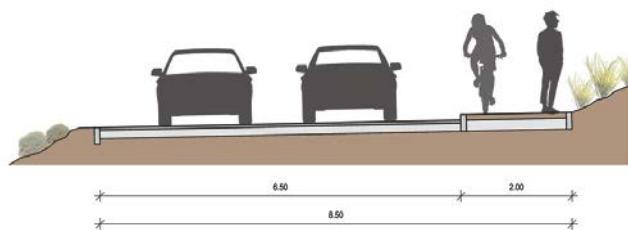
Η σύνδεση των αρχαιολογικών χώρων, μνημείων και αξιόλογων οικοσυστημάτων θα γίνει με τη δημιουργία ενός εκτεταμένου δικτύου πεζοδρόμων – ποδηλατόδρομων, οδών ήπιας κυκλοφορίας και γραμμικής φύτευσης. Η γραμμική φύτευση των οδών, σε συνδυασμό με τη βλάστηση των αρχαιολογικών χώρων και τα αξιόλογα οικοσυστήματα της περιοχής θα λειτουργήσει ως ενιαίο δίκτυο πρασίνου με σημαντικά περιβαλλοντικά, οικονομικά και κοινωνικά οφέλη για την περιοχή.

Περιμετρικά του αρχαιολογικού πάρκου προτείνεται η διαμόρφωση χώρου κίνησης πεζών και ποδηλατών, που θα ακολουθεί τα ίχνη των Μακρών Τειχών της αρχαιότητας. Ο διάδρομος θα έχει συνολικό πλάτος 6 μ. και θα κατασκευαστεί από σταθεροποιημένο χώμα. Με τη φύτευση ενδημικών ειδών δέντρων στα σημεία όπου δεν εντοπίζονται λείψανα της αρχαίας οχύρωσης, επιτυγχάνεται η σαφής οριοθέτηση του αρχαιολογικού πάρκου και η ενίσχυση του πρασίνου της περιοχής.

Οι οδικοί άξονες που εξυπηρετούν σήμερα την επικοινωνία του αρχαιολογικού χώρου της Αρχαίας Κορίνθου και του αρχαίου λιμανιού είναι κύριες αρτηρίες, με αυξημένη κυκλοφορία οχημάτων και με διασταυρώσεις με την Ε.Ο. Κορίνθου – Πατρών, καθιστώντας δύσκολη την πεζή μετακίνηση. Προτείνεται η δημιουργία μια νέας διαδρομής, που θα απευθύνεται αποκλειστικά στους πεζούς και στους ποδηλάτες, η οποία θα διέρχεται από την πεδιάδα της Βόχας. Η διαδρομή εκκινώντας από το αρχαίο λιμάνι θα ακολουθεί την νοητή πορεία της Οδού Λεχαιού, μέσω γέφυρας θα διέρχεται πάνω από την Ε.Ο. Κορίνθου – Πατρών και μέσω των υπάρχουσών τοπικών οδών θα καταλήγει στο κέντρο της Αρχαίας Κορίνθου και στον οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο. Κατά μήκος της πορείας οι επισκέπτες θα έχουν τη δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με τους ελαιώνες, αμπελώνες και οπωρώνες που ευδοκιμούν στην περιοχή. Σε επιλεγμένα σημεία της

διαδρομής μπορεί να αναπτυχθεί αγροτουρισμός, όπου οι επισκέπτες του πάρκου θα έχουν τη δυνατότητα να συμμετάσχουν σε αγροτικές δραστηριότητες και μαθήματα γευσιγνωσίας και γαστρονομίας.

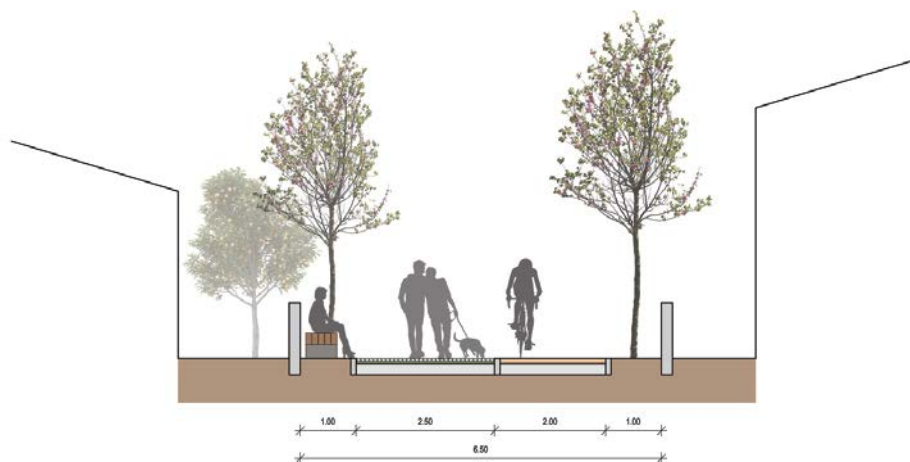
Η οδός που συνδέει την Αρχαία Κόρινθο με τον Ακροκόρινθο δεν συνίσταται για την κίνηση των πεζών και των ποδηλατών, καθώς χαρακτηρίζεται από κλίσεις που προσεγγίζουν το 10%. Προτείνεται η διατήρηση του πλάτους της οδού, καθώς ο λόφος αποτελεί προστατευόμενη περιοχή, και η δημιουργία ενός διαδρόμου πλάτους 2 μ. για την κίνηση όσων επισκεπτών θέλουν να περιηγηθούν στον Ακροκόρινθο πεζή ή με ποδήλατο (βλ. εικόνα 79). Ο διάδρομος θα κατασκευαστεί από σταθεροποιημένο χώμα και το οδόστρωμα θα επιστρωθεί με ψυχρό φωτοκαταλυτικό ασφαλτοτάπητα.

Εικόνα 79 Προτεινόμενη ανάπλαση της οδού που συνδέει την Αρχαία Κόρινθο με τον Ακροκόρινθο
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Οι τοπικές οδοί που συνδέουν τους αρχαιολογικούς χώρους στον οικισμό της Αρχαίας Κορίνθου παρουσιάζουν χαμηλό κυκλοφοριακό φόρτο και οι αποστάσεις ευνοούν σε μεγάλο βαθμό την μετακίνηση πεζή και με ποδήλατο. Οι οδοί θα μετατραπούν σε πεζόδρομους – ποδηλατόδρομους, στους οποίους θα επιτρέπεται η διέλευση μόνο των οχημάτων ανεφοδιασμού και έκτακτης ανάγκης (βλ. εικόνα 80). Ο χώρος κίνησης των πεζών θα έχει πλάτος 2,5 μ. και θα είναι επιστρωμένος με κυβόλιθους με διάκενο, που επιτρέπει την ανάπτυξη ποώδους βλάστησης. Ο ποδηλατόδρομος, πλάτους 2μ., θα είναι διπλής κατεύθυνσης και θα κατασκευαστεί από σταθεροποιημένο κεραμικό δάπεδο. Εκατέρωθεν των διαδρόμων όδευσης θα φυτευτούν καλλωπιστικά δέντρα και θα τοποθετηθούν καθιστικά για την ανάπαυση των επισκεπτών. Οι υπόλοιπες οδοί που εξυπηρετούν την πρόσβαση στις παρόδιες ιδιοκτησίες και στον υπαίθριο χώρο στάθμευσης θα διαμορφωθούν σε οδούς ήπιας κυκλοφορίας, με προτεραιότητα στην

κίνηση των πεζών και των ποδηλατών και τη διέλευση οχημάτων με χαμηλή ταχύτητα. Οι οδοί ήπιας κυκλοφορίας θα επιστρωθούν σε όλο το πλάτος τους με κυβόλιθους, διαφορετικής μορφής από τους πεζόδρομους – ποδηλατόδρομους.

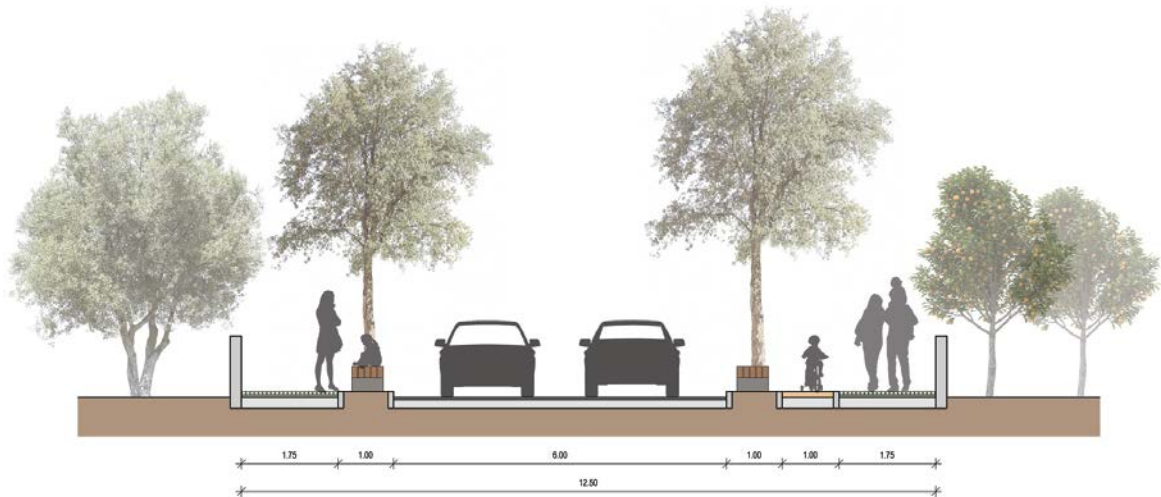

Εικόνα 80 Πεζόδρομος – ποδηλατόδρομος στο εσωτερικό του αρχαιολογικού πάρκου
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

3.2.2 Διασύνδεση με την πόλη της Κορίνθου και τον προαστιακό σιδηρόδρομο

Η Παλαιά Ε.Ο. Αθηνών – Πατρών, που συνδέει την Κόρινθο με τους παράλιους οικισμούς του Κορινθιακού Κόλπου και διέρχεται από το λιμάνι του Λεχαιού, καθώς και οι οδικοί άξονες που συνδέουν τον σταθμό του προαστιακού σιδηροδρόμου με την Αρχαία Κόρινθο χαρακτηρίζονται ως κύριες αρτηρίες με μεγάλη κυκλοφορία οχημάτων. Προτείνεται η ανάπλαση των οδών με σκοπό την εξασφάλιση της ασφαλούς μετακίνησης πεζή και με ποδήλατο και τη βελτίωση των συνθηκών θερμικής άνεσης (βλ. εικόνα 81). Εκατέρωθεν του οδοστρώματος θα κατασκευαστούν ζώνες ικανού πλάτους για την ελεύθερη όδευση των πεζών και των ποδηλατών. Ο ποδηλατόδρομος θα κατασκευαστεί από σταθεροποιημένο κεραμικό δάπεδο, τα πεζοδρόμια με ψυχρούς κεραμικούς κυβόλιθους και το οδόστρωμα θα επικαλυφθεί με ψυχρό φωτοκαταλυτικό ασφαλτοτάπητα. Η ζώνη κίνησης των πεζών και ποδηλατών θα διαχωριστεί από τον χώρο διέλευσης των μηχανοκίνητων οχημάτων με γραμμική φύτευση που θα περιλαμβάνει είδη που μπορούν να ρυθμίσουν τα επίπεδα θορύβου και ατμοσφαιρικής ρύπανσης και θα

προσφέρουν την απαραίτητη σκίαση στα υπαίθρια καθιστικά κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού.

Εικόνα 81 Προτεινόμενη ανάπλαση οδών
Πηγή: *Ιδία επεξεργασία*

3.2.3 Διαμόρφωση χώρων στάθμευσης

Ο υπαίθριος χώρος στάθμευσης του κάστρου Ακροκορίνθου θα διατηρηθεί στην υφιστάμενη θέση, ενώ στο λιμάνι του Λεχαιού θα δημιουργηθεί παρόδιος χώρος στάθμευσης επί της Παλαιάς Ε.Ο. Κορίνθου – Πατρών. Με την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων της Αρχαίας Κορίνθου, προτείνεται να παραμείνει σε λειτουργία ο χώρος που διαμορφώνεται στα βόρεια και πλησίον των γραφείων της ΕΦΑΚΟΡ, ο οποίος επαρκεί για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών του πάρκου και των εργαζόμενων στην περιοχή. Οι χώροι στάθμευσης θα επιστρωθούν με ψυχρούς κυβόλιθους με μικρά διάκενα που επιτρέπουν την ανάπτυξη ποώδους βλάστησης. Στα όρια των χώρων και στις διαχωριστικές νησίδες θα φυτευτούν καλλωπιστικά δέντρα και θάμνοι.

3.2.4 Ενίσχυση βιώσιμης κινητικότητας

Η προσβασιμότητα του πάρκου μπορεί να βελτιωθεί μέσω της ενίσχυσης της βιώσιμης κινητικότητας στην περιοχή. Κύριος στόχος αποτελεί η μείωση της χρήσης των

ιδιωτικών μηχανοκίνητων οχημάτων, που μπορεί να επιτευχθεί με τη εξυπηρέτηση των μετακινήσεων με τα μέσα δημόσιας συγκοινωνίας και την προώθηση της χρήσης ποδηλάτων. Η μειωμένη κίνηση των αυτοκινήτων θα έχει σημαντικά περιβαλλοντικά και κοινωνικά οφέλη, όπως η μείωση της εκπομπής των αέριων ρύπων, της εκλυόμενης σκόνης και του θορύβου που προκαλείται από την κίνηση των οχημάτων, η εξοικονόμηση καυσίμων καθώς και η βελτίωση της υγείας και της ποιότητας ζωής των κατοίκων και των επισκεπτών.

Το πρώτο μέτρο για την ενίσχυση της βιώσιμης κινητικότητας αποτελεί η διασύνδεση του σταθμού προαστιακού σιδηροδρόμου, της πόλης της Κορίνθου και των τριών κεντρικών αρχαιολογικών χώρων, μέσω λεωφορειακών γραμμών. Τα λεωφορεία θα εξυπηρετήσουν τους επισκέπτες που έρχονται από την Αθήνα και την Πάτρα μέσω του σιδηροδρόμου, οι οποίοι σήμερα αναγκάζονται να χρησιμοποιήσουν ταξί για να μεταβούν τους αρχαιολογικούς χώρους. Στον σταθμό του προαστιακού θα τοποθετηθεί χάρτης αντίστοιχος με του μετρό της Αθήνας, όπου θα υποδεικνύονται η θέση των κύριων θέσεων ενδιαφέροντος σε σχέση με την πόλη της Κορίνθου και τον σταθμό.

Η περιοχή, εκτός του λόφου του Ακροκορίνθου, χαρακτηρίζεται από σχετικά επίπεδο ανάγλυφο εδάφους με ήπιες κλίσεις, που ευνοεί την αυξημένη χρήση του ποδηλάτου. Η μετακίνηση με ποδήλατο προωθείται με την κατασκευή εκτεταμένου δικτύου ποδηλατόδρομων στο εσωτερικό του πάρκου και στις κύριες οδικές αρτηρίες και με τη δημιουργία συστήματος κοινόχρηστων ποδηλάτων (Βλαστός & Μπιρμπίλη 2002). Στον σταθμό του προαστιακού σιδηροδρόμου και σε επιλεγμένες θέσεις στην πόλη της Κορίνθου και μέσα στο πάρκο θα διαμορφωθούν ειδικοί χώροι διάθεσης και στάθμευσης ποδηλάτων.

3.2.5 Προσβασιμότητα ΑμεΑ

Ιδιαίτερη μέριμνα δόθηκε στο δικαίωμα της ισότιμης πρόσβασης σε όλους τους πολίτες. Η βελτίωση της προσβασιμότητας των ατόμων με διαφόρων κατηγοριών αναπηρία στους αρχαιολογικούς χώρους είναι ένα εγχείρημα που αντιμετωπίζει πολλές προκλήσεις, λόγω της ιδιαιτερότητας των συγκεκριμένων χώρων.

Κύριος στόχος αποτέλεσε η διευκόλυνση της άνετης και ασφαλούς περιήγησης των επισκεπτών στους αρχαιολογικούς χώρους, ιδίως των ατόμων που αντιμετωπίζουν κινητικές δυσκολίες και προβλήματα όρασης. Προτείνεται η δημιουργία μονοπατιών με ήπιες κλίσεις που είναι επιστρωμένα με υλικά που επιτρέπουν την κίνηση αμαξιδίων ΑμεΑ και ατόμων με προβλήματα όρασης. Στους χώρους όπου αυτό δεν είναι εφικτό, όπως στην οδό Λεχαίου στον οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Κορίνθου, επιλέγεται η εγκατάσταση αναβατορίων (βλ. εικόνα 82).

Εικόνα 82 Αναβατήριο κλίμακας στην Ακρόπολη
Πηγή: Πολυχρονίου 2014

Οι κύριοι οδικοί άξονες και οι τοπικές οδοί που θα αναπλαστούν θα διαθέτουν χώρο ικανού πλάτους για την κίνηση αμαξιδίων ΑμεΑ, ράμπες για τη γεφύρωση υψομετρικών διαφορών και ενσωματωμένο οδηγό όδευσης ατόμων με προβλήματα όρασης. Στους χώρους στάθμευσης θα διαμορφωθούν οι απαιτούμενες θέσεις που είναι προορισμένες για τα ΑμεΑ, σε μικρή απόσταση από τις εισόδους των αρχαιολογικών χώρων και των μνημείων.

Η διευκόλυνση των ατόμων με προβλήματα όρασης θα επιτευχθεί με τη διάθεση έντυπου ενημερωτικού υλικού και την τοποθέτηση ειδικών ενημερωτικών πινακίδων με γραφή Braille και ανάγλυφα σχέδια (βλ. εικόνα 83). Επίσης, προτείνεται η κατασκευή

τρισδιάστατων απτικών μοντέλων που θα αποτελούν αντίγραφα των σημαντικότερων μνημείων και των εκθεμάτων του μουσείου, τα οποία θα είναι επιστρωμένα με υλικό κατάλληλο για τη διευκόλυνση της αφής (Prospelas 2011). Τρισδιάστατα μοντέλα προτείνεται να τοποθετηθούν στο πλάτωμα που διαμορφώνεται έξω από το κάστρο Ακροκορίνθου, όπου η πρόσβαση και η περιήγηση στο εσωτερικό είναι αδύνατη για τα άτομα με προβλήματα όρασης και κίνησης, λόγω των απότομων κλίσεων των ιστορικών μονοπατιών.

Εικόνα 83 Παράδειγμα ανάγλυφης ενημερωτικής πινακίδας
Πηγή: *The iris* (<http://blogs.getty.edu>)

3.3 Βελτίωση μικροκλίματος και εξοικονόμηση ενέργειας

3.3.1 Υλικά

Οι βατές επιφάνειες αποτελούν ένα καθοριστικό στοιχείο της παρέμβασης και θα πρέπει να εξυπηρετούν τις αρχές που προκύπτουν από τις διεθνείς συμβάσεις και τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό. Τα κριτήρια επιλογής των υλικών είναι:

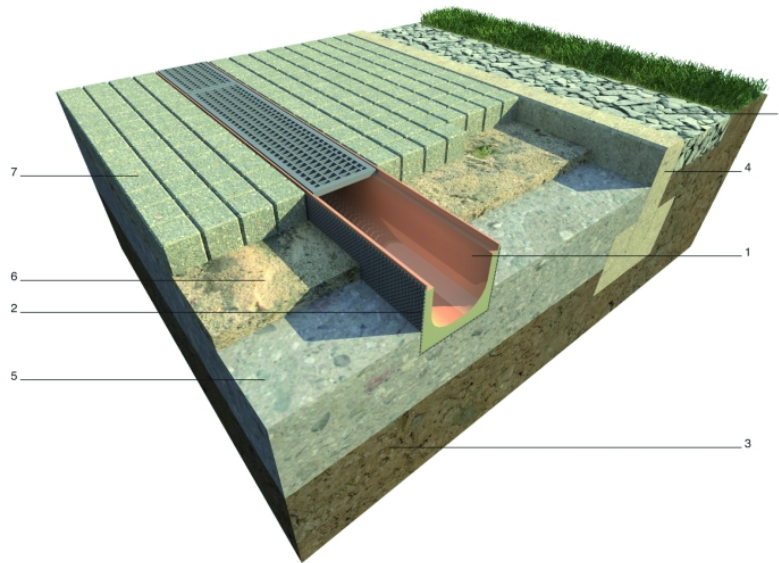
- Η γρήγορη απορροή των όμβριων υδάτων και ο εμπλουτισμός του υδροφόρου ορίζοντα,
- Η βελτίωση των συνθηκών θερμικής και οπτικής άνεσης, ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες,
- Η χρήση υλικών εύκολα ανακυκλώσιμων και με χαμηλή εμπεριεχόμενη ενέργεια,
- Η διευκόλυνση των μετακινήσεων,
- Η αναστρεψιμότητα, σε περίπτωση που οι επιστρώσεις πρέπει να αποξηλωθούν για την συνέχιση των ανασκαφών,
- Η προσαρμογή στο πολιτισμικό και φυσικό τοπίο.

Η επικράτηση των χωμάτινων επιφανειών στους αρχαιολογικούς χώρους παρουσιάζει σημαντικά περιβαλλοντικά οφέλη, όπως ο εμπλουτισμός του υδροφόρου ορίζοντα, η βελτίωση της θερμικής και οπτικής άνεσης και η δυνατότητα ανάπτυξης αυτοφυούς βλάστησης. Προτείνεται οι χώροι να παραμείνουν ως έχουν και μόνο οι χώροι κίνησης και στάσης να επιστρωθούν με σταθεροποιημένο κεραμικό δάπεδο, όμοιου χρωματισμού με το υπάρχον δάπεδο του οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου της Αρχαίας Κορίνθου (βλ. εικόνα 84). Το συγκεκριμένο υλικό δημιουργεί την αίσθηση ενός φυσικού δαπέδου που εναρμονίζεται οπτικά με το τοπίο, δεν εκλύει σκόνη από την κίνηση των επισκεπτών, είναι αντιολισθηρό, ευνοεί τον εμπλουτισμό του υδροφόρου ορίζοντα και διαθέτει υψηλή θερμοχωρητικότητα που συμβάλει στην εξισορρόπηση των θερμοκρασιακών μεταβολών.

Εικόνα 84 Εφαρμογή σταθεροποιημένου κεραμικού δαπέδου στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας
Πηγή: Προλάτ (<https://www.prolat.gr/>)

Στις κύριες οδικές αρτηρίες, η επίστρωση του οδοστρώματος και του χώρου κίνησης των πεζών και ποδηλατών με ψυχρά φωτοκαταλυτικά υλικά σε συνδυασμό με την κατάλληλη φύτευση, θα συνεισφέρει στη βελτίωση των συνθηκών θερμικής και οπτικής άνεσης και στην κατακράτηση των αέριων ρύπων και της σκόνης που εκλύονται από την κίνηση των οχημάτων. Για τους πεζόδρομους – ποδηλατόδρομους, τις οδούς ήπιας κυκλοφορίας και τους χώρους στάθμευσης επιλέγεται η χρήση ψυχρών κεραμικών κυβόλιθων, τοποθετημένων εν ξηρώ, με μικρά διάκενα που επιτρέπουν την ανάπτυξη ποώδους βλάστησης (βλ. εικόνα 85). Πρόκειται για υλικό εύκολα αναστρέψιμο και επαναχρησιμοποιήσιμο, που συμβάλλει στη γρήγορη απορροή των όμβριων υδάτων, στον καθαρισμό του νερού λόγω της διήθησης, στη βελτίωση των συνθηκών άνεσης τους καλοκαιρινούς μήνες και στη μείωση του φαινομένου της θάμβωσης (Πρεφτίτση 2010).

Εικόνα 85 Κυβόλιθοι τοποθετημένοι εν ξηρώ
Πηγή: Κτίριο (<http://www.ktirio.gr>)

Για τον υπολογισμό της μέγιστης θερμοκρασίας της επιφάνειας των οδών μετά τις προτεινόμενες επεμβάσεις χρησιμοποιείται η εξίσωση:

$$T_{s_{\max}} = T_{a_{\max}} + [(1 - r) \cdot I_o - T_{\text{sky}} \cdot h_r] / (h_c + h_r),$$

Ισχύει ότι:

$$T_{a_{\max}} = 31^\circ\text{C}$$

$$I_o = 1000 \text{ W/m}^2$$

$$T_{\text{sky}} = T_{a_{\max}} - 10^\circ\text{C} = 21^\circ\text{C}$$

$$h_r = e \cdot 6,1 \text{ W/m}^2 \text{ K} = 0,9 \cdot 6,1 \text{ W/m}^2 \text{ K} = 5,49 \text{ W/m}^2 \text{ K}$$

$$h_c = 12,4 \text{ W/m}^2 \text{ K}$$

Η ανακλαστικότητα των επιλεγμένων υλικών είναι η εξής (ΥΠΕΚΑ & ΚΑΠΕ 2011, Χατζηδημητρίου 2012):

Ψυχρή άσφαλτος: $r_1 = 0,35$

Ψυχροί κυβόλιθοι: $r_2 = 0,65$

Σταθεροποιημένο κεραμικό δάπεδο: $r_3 = 0,25$

Χώμα: $r_4 = 0,3$

Η μέγιστη θερμοκρασία των προτεινόμενων υλικών υπολογίζεται ως εξής:

$$\text{Ψυχρή άσφαλτος: } T_{s_{\max 1}} = T_{a_{\max}} + [(1 - r_1) \cdot I_o - T_{\text{sky}} \cdot h_r] / h_c + h_r = 31^\circ\text{C} + [(1 - 0,35) \cdot 1000 \text{ W/m}^2 - 21^\circ\text{C} \cdot 5,49 \text{ W/m}^2 \text{ K}] / (12,4 \text{ W/m}^2 \text{ K} + 5,49 \text{ W/m}^2 \text{ K}) = 60,89^\circ\text{C}$$

$$\text{Ψυχροί κυβόλιθοι: } T_{s_{\max 2}} = T_{a_{\max}} + [(1 - r_2) \cdot I_o - T_{\text{sky}} \cdot h_r] / h_c + h_r = 31^\circ\text{C} + [(1 - 0,65) \cdot 1000 \text{ W/m}^2 - 21^\circ\text{C} \cdot 5,49 \text{ W/m}^2 \text{ K}] / (12,4 \text{ W/m}^2 \text{ K} + 5,49 \text{ W/m}^2 \text{ K}) = 44,12^\circ\text{C}$$

$$\text{Σταθεροποιημένο κεραμικό δάπεδο: } T_{s_{\max 3}} = T_{a_{\max}} + [(1 - r_3) \cdot I_o - T_{\text{sky}} \cdot h_r] / h_c + h_r = 31^\circ\text{C} + [(1 - 0,25) \cdot 1000 \text{ W/m}^2 - 21^\circ\text{C} \cdot 5,49 \text{ W/m}^2 \text{ K}] / (12,4 \text{ W/m}^2 \text{ K} + 5,49 \text{ W/m}^2 \text{ K}) = 66,48^\circ\text{C}$$

$$\text{Χώμα: } T_{s_{\max 4}} = T_{a_{\max}} + [(1 - r_4) \cdot I_o - T_{\text{sky}} \cdot h_r] / h_c + h_r = 31^\circ\text{C} + [(1 - 0,3) \cdot 1000 \text{ W/m}^2 - 21^\circ\text{C} \cdot 5,49 \text{ W/m}^2 \text{ K}] / (12,4 \text{ W/m}^2 \text{ K} + 5,49 \text{ W/m}^2 \text{ K}) = 63,68^\circ\text{C}$$

Το ποσοστό της επιφάνειας υλικών επί της συνολικής επιφάνειας των οδών για κάθε τύπο οδού παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα:

Οδοί	Υλικό	Ποσοστό επί συνολικής επιφάνειας
Πεζόδρομοι - ποδηλατόδρομοι	Ψυχροί κυβόλιθοι	40,4%
	Σταθεροποιημένο κεραμικό δάπεδο	30,6%
	Χώμα	29%
Οδός Ακροκορίνθου	Ψυχρή άσφαλτος	78,3%
	Χώμα	21,7%
Οδικές αρτηρίες	Ψυχρή άσφαλτος	50%

	Ψυχροί κυβόλιθοι	29,1%
	Σταθεροποιημένο κεραμικό δάπεδο	7,5%
	Χώμα	13,4%

Πίνακας 3 Ποσοστό επιφάνειας υλικών επί συνολικής επιφάνειας οδών
Πηγή: *Ιδία επεξεργασία*

Η μέγιστη θερμοκρασία της επιφάνειας των διάφορων τύπων οδών υπολογίζεται ως ο σταθμισμένος μέσος όρος των μέγιστων θερμοκρασιών των επιλεγμένων υλικών:

$$\text{Πεζόδρομοι - ποδηλατόδρομοι: } T_{S_{\max}} = T_{S_{\max 2}} \cdot 40,4\% + T_{S_{\max 3}} \cdot 30,6\% + T_{S_{\max 4}} \cdot 29\% \\ = 44,12^{\circ}\text{C} \cdot 40,4\% + 66,48^{\circ}\text{C} \cdot 30,6\% + 63,68^{\circ}\text{C} \cdot 29\% = 56,63^{\circ}\text{C}$$

$$\text{Οδός Ακροκορίνθου: } T_{S_{\max}} = T_{S_{\max 1}} \cdot 78,3\% + T_{S_{\max 4}} \cdot 21,7\% = 60,89^{\circ}\text{C} \cdot 78,3\% + \\ 63,68^{\circ}\text{C} \cdot 21,7\% = 61,49^{\circ}\text{C}$$

$$\text{Οδικές αρτηρίες: } T_{S_{\max}} = T_{S_{\max 1}} \cdot 50\% + T_{S_{\max 2}} \cdot 29,1\% + T_{S_{\max 3}} \cdot 7,5\% + T_{S_{\max 4}} \cdot \\ 13,4\% = 60,89^{\circ}\text{C} \cdot 50\% + 44,12^{\circ}\text{C} \cdot 29,1\% + 66,48^{\circ}\text{C} \cdot 7,5\% + 63,68^{\circ}\text{C} \cdot 13,4\% = 56,80^{\circ}\text{C}$$

Λαμβάνοντας υπόψιν ότι η υφιστάμενη μέγιστη επιφανειακή θερμοκρασία των οδών είναι $74,86^{\circ}\text{C}$, οι προτεινόμενες επεμβάσεις επιφέρουν σημαντική μείωση της μέγιστης θερμοκρασίας που κυμαίνεται από $13,37$ έως $18,23^{\circ}\text{C}$. Η φύτευση, μέσω του ελέγχου της ηλιακής ακτινοβολίας και του μηχανισμού της εξαμισοδιαπνοής, συμβάλλει στην περαιτέρω μείωση της επιφανειακής θερμοκρασίας των οδών με συνεπαγόμενη βελτίωση των συνθηκών θερμικής άνεσης κατά τους θερινούς μήνες.

3.3.2 Φυτεύσεις

Μία από τις σημαντικότερες παραμέτρους της πρότασης αποτελεί η διατήρηση και ενίσχυση της βλάστησης και η δημιουργία ενός εκτεταμένου δικτύου πρασίνου, το οποίο θα περιλαμβάνει τα αξιόλογα οικοσυστήματα που εντοπίζονται στην περιοχή, τη βλάστηση των αρχαιολογικών χώρων και τη γραμμική φύτευση των οδών. Το δίκτυο

πρασίνου παρουσιάζει σημαντικά περιβαλλοντικά, οικονομικά και κοινωνικά οφέλη, καθώς συνεισφέρει (Αφεντούλη 2012, Σπανός 2014):

- Στη μείωση της θάμβωσης λόγω της χαμηλής ανακλαστικότητας της βλάστησης,
- Στη μείωση της επιφανειακής θερμοκρασίας και στη συνεπαγόμενη μείωση της θερμοκρασίας του αέρα μέσω του φαινομένου της εξατμισοδιαπνοής,
- Στη παροχή σκίασης και στην ηλιοπροστασία των κτιρίων κατά τους θερινούς μήνες,
- Στην προστασία από τους ψυχρούς ανέμους το χειμώνα,
- Στην προστασία του εδάφους από τη διάβρωση και στη μείωση των πλημμυρικών παροχών,
- Στη βελτίωση της ποιότητας του αέρα μέσω της συγκράτησης των αέριων ρύπων (όζον, διοξείδιο του άνθρακα, οξείδια αζώτου) και της σκόνης,
- Στη μείωση των θορύβων από τους δρόμους και τις οχλούσες χρήσεις,
- Στην ενίσχυση της βιοποικιλότητας με τη δημιουργία καταφυγίων και αξόνων κίνησης για την πανίδα και τη διασπορά γενετικού υλικού της χλωρίδας,
- Στην εξοικονόμηση ενέργειας για την ψύξη των κτιρίων,
- Στην ενίσχυση της τοπικής οικονομίας,
- Στην αισθητική αναβάθμιση του τοπίου και στην μείωση της οπτικής όχλησης,
- Στην προώθηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης των πολιτών,
- Στη βελτίωση της υγείας των κατοίκων,
- Στη δημιουργία συνθηκών για την αναψυχή, την εκπαίδευση και την κοινωνικοποίηση των χρηστών.

Ως προς το εδαφοκαλυπτικό πράσινο, επιλέγεται η διατήρηση και προστασία της αυτοφυούς βλάστησης που χαρακτηρίζει την περιοχή, ειδικότερα στους αρχαιολογικούς χώρους του Ακροκορίνθου και του αρχαίου λιμανιού Λεχαίου όπου εντοπίζονται σημαντικά οικοσυστήματα. Για την ασφαλέστερη περιήγηση των επισκεπτών και την αντιμετώπιση των πιθανών αρνητικών επιπτώσεων στα μνημεία, προτείνεται η

αποψίλωση της βλάστησης κατά τους θερινούς μήνες, μια μέθοδος που είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική και φιλική προς το περιβάλλον (Ζάχος 1998).

Η υφιστάμενη υψηλή φύτευση στους αρχαιολογικούς χώρους προτείνεται να διατηρηθεί και να ενισχυθεί με ενδημικά είδη φυλλοβόλων δέντρων, τα οποία το χειμώνα μεγιστοποιούν τα θερμικά ηλιακά κέρδη με την εξασφάλιση επαρκούς ηλιασμού, ενώ τους θερινούς μήνες αποτελούν μέσο σκίασης και δημιουργίας χαμηλότερων θερμοκρασιών μέσω του φαινομένου της εξατμισοδιαπνοής. Φυλλοβόλα δέντρα θα χρησιμοποιηθούν στα πλατώματα που διαμορφώνονται ως σημεία στάσης – θέασης στο εσωτερικό των αρχαιολογικών χώρων και ως γραμμική φύτευση στις αναπλασμένες οδούς. Στον Ακροκόρινθο και στο λιμάνι του Λεχαίου η υψηλή φύτευση θα περιοριστεί στην ήδη υπάρχουσα, καθώς η εισαγωγή δέντρων μπορεί να διαταράξει την ευαίσθητη οικολογική ισορροπία των οικοτόπων και του υφιστάμενου τοπίου. Για την αισθητική αναβάθμιση των σημείων υποδοχής του κοινού και των χώρων στάθμευσης των οχημάτων θα φυτευτούν σημειακά, ώστε να μην αποκρύπτουν τα μνημεία, μικρά καλλωπιστικά δέντρα και θάμνοι.

Για τη δημιουργία γραμμικής φύτευσης στις οδικές αρτηρίες επιλέγεται η εναλλαγή φυλλοβόλων και αειθαλών φυτών. Τα φυλλοβόλα δέντρα χρησιμοποιούνται για την παροχή σκίασης στα υπαίθρια καθιστικά κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και τον ηλιασμό του χώρου τη χειμερινή περίοδο. Συστάδες δέντρων και θάμνων, διαφορετικών ειδών και με πλατύ φύλλωμα, χρησιμοποιούνται ως μέσο ηχοπροστασίας και μείωσης της ατμοσφαιρικής ρύπανσης που προκαλείται από την κίνηση των μηχανοκίνητων οχημάτων (ΥΠΕΚΑ & ΚΑΠΕ 2011).

Η φύτευση γίνεται με τη χρήση ειδών της ενδημικής χλωρίδας, τα οποία παρουσιάζουν καλύτερη προσαρμογή τις επικρατούσες περιβαλλοντικές συνθήκες και έχουν μειωμένες απαιτήσεις συντήρησης και άρδευσης. Τα είδη που έχουν επιλεγεί και η θέση τους στο πάρκο παρουσιάζεται παρακάτω:

Αριά (*Quercus ilex*)

Η αριά είναι αειθαλές δέντρο μέτριας ανάπτυξης, με ύψος 12 – 15 μ., ή ψηλός θάμνος (βλ. εικόνα 86). Η κόμη της είναι στρογγυλή και πυκνή και τα φύλλα είναι λογχοειδή με ιδιαίτερο χρωματισμό. Η περίοδος ανθοφορίας της είναι κατά τους μήνες Απρίλιο και Μάιο, ενώ οι καρποί του φυτού ωριμάζουν τον Οκτώβρη. Φυτεύεται σε φτωχά, ασβεστώδη εδάφη και παρουσιάζει ιδιαίτερη προσαρμογή στις ιδιαίτερες οικολογικές συνθήκες της περιοχής. Είναι φυτό ανθεκτικό στην ατμοσφαιρική ρύπανση, επομένως προτείνεται να χρησιμοποιηθεί ως στοιχείο γραμμικής φύτευσης στις οδικές αρτηρίες.

Εικόνα 86 Αριά

Πηγή: Wikipedia (<http://wikipedia.org>)

Κουτσουπιά (*Cercis siliquastrum*)

Η κουτσουπιά είναι μικρό φυλλοβόλο δέντρο ή θάμνος, το οποίο σε πλήρη ανάπτυξη μπορεί να φτάσει σε ύψος τα 6 – 8 μ (βλ. εικόνα 87). Η κόμη της είναι ελαφρώς πεπλατυσμένη στρογγυλή και σχηματίζει άνθη σε έντονο ροζ χρώμα που καλύπτουν σχεδόν ολόκληρο το φυτό. Η περίοδος ανθοφορίας της είναι από το Μάρτιο έως το

Απρίλιο. Το καλλωπιστικό αυτό φυτό επιλέγεται να χρησιμοποιηθεί στους χώρους στάθμευσης των οχημάτων και στους πεζόδρομους – ποδηλατόδρομους.

Εικόνα 87 Κουτσουπιά
Πηγή: ό.π.

Κυπαρίσσι (*Cupressus sempervirens*)

Το κυπαρίσσι είναι κωνοφόρο αειθαλές δέντρο, που μπορεί να φτάσει σε ύψος τα 30 μ. (βλ. εικόνα 88). Κυπαρίσσια, ως σύμβολο πένθους, προτείνεται να φυτευτούν στην περιοχή ανατολικά του οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου της Αρχαίας Κορίνθου που ταυτίζεται με το Κράναιο. Η συγκεκριμένη περιοχή, σύμφωνα με ιστορικές πηγές και αρχαιολογικά ευρήματα, σχετιζόταν κατά τη ρωμαϊκή και βυζαντινή περίοδο με χθόνιες λατρείες θεοτήτων και χώρους ταφής.

Εικόνα 88 Κυπαρίσσια
Πηγή: ό.π.

Κίστος (*Cistus sp.*)

Ο κίστος είναι αειθαλής θάμνος που σε ύψος και διάμετρο δεν ξεπερνά το 1 – 1,5 μ. Σχηματίζει άνθη σε διάφορες παραλλαγές χρωμάτων (βλ. εικόνα 89) και τα φύλλα του έχουν κυματοειδή επιφάνεια, με γκριζοπράσινο χρωματισμό και είναι αρωματικά. Η περίοδος ανθοφορίας του είναι από τον Απρίλιο έως τον Μάιο. Πρόκειται για ένα καλλωπιστικό φυτό που αποτελεί χαρακτηριστικό φρύγανο της περιοχής και προτείνεται να χρησιμοποιηθεί για την αισθητική αναβάθμιση των χώρων υποδοχής στις εισόδους των αρχαιολογικών χώρων.

Εικόνα 89 Άνη κιστού
Πηγή: ό.π.

Λιγούστρο (Ligustrum vulgare)

Το λιγούστρο είναι αειθαλής καλλωπιστικός θάμνος, ο οποίος σε πλήρη ανάπτυξη μπορεί να φτάσει τα 3 – 4 μ. και σε διάμετρο τα 2 μ. Σχηματίζει μικρά λευκά άνθη την περίοδο ανθοφορίας του, δηλαδή την άνοιξη και το καλοκαίρι, και μικρούς μπλε καρπούς κατά τη διάρκεια του χειμώνα (βλ. εικόνα 90). Το λιγούστρο διαθέτει πυκνό φύλλωμα που απορροφά τους θορύβους και προτείνεται να χρησιμοποιηθεί στις οδικές αρτηρίες ως στοιχείο ηχοπροστασίας.

Εικόνα 90 Καρποί και φύλλωμα λιγούστρου
Πηγή: ό.π.

Ρείκι (*Erica arborea*)

Το ρείκι είναι μικρός αειθαλής καλλωπιστικός θάμνος, με ύψος που δεν ξεπερνά τα 80 εκ. Έχει μικρά, λογχοειδή και πυκνά φύλλα και σχηματίζει μικρά άνθη σε πορφυρούς και σπανιότερα λευκούς χρωματισμούς (βλ. εικόνα 91). Από τη γύρη του φυτού παράγεται μέλι με ισχυρό άρωμα που θεωρείται υψηλής διατροφικής αξίας. Η περίοδος ανθοφορίας είναι από τον Φεβρουάριο έως τον Απρίλιο. Το ρείκι προτείνεται να φυτευτεί στις εισόδους των αρχαιολογικών χώρων, σε συνδυασμό με άλλους καλλωπιστικούς θάμνους.

Εικόνα 91 Άνθη του φυτού ρείκι
Πηγή: ό.π.

Σπάρτο (*Spartium junceum*)

Το σπάρτο είναι φυλλοβόλος καλλωπιστικός θάμνος, που σε πλήρη ανάπτυξη μπορεί να προσεγγίσει σε ύψος τα 2 μ (βλ. εικόνα 92). Έχει μικρά και αραιά λογχοειδή φύλλα και σχηματίζει βοτρυές με αρωματικά άνθη σε κίτρινο χρώμα. Η περίοδος ανθοφορίας του φυτού είναι από τον Απρίλιο έως τον Ιούνιο. Το σπάρτο θα χρησιμοποιηθεί σε συνδυασμό με άλλα καλλωπιστικά φυτά για τη διαμόρφωση των χώρων εισόδου στους αρχαιολογικούς χώρους.

Εικόνα 92 Σπάρτο
Πηγή: ό.π.

Φλαμουριά (*Tilia platyphyllos*)

Η φλαμουριά είναι πλατύφυλλο φυλλοβόλο δέντρο που σε πλήρη ανάπτυξη φτάνει τα 15 – 20 μ (βλ. εικόνα 93). Χαρακτηρίζεται από μικρά αρωματικά κίτρινα άνθη και η περίοδος ανθοφορίας της είναι από τον Μάιο έως τον Ιούλιο. Είναι ιδιαίτερα ανθεκτικό φυτό που παρέχει πλούσια σκιά, για το λόγο αυτό επιλέγεται να φυτευτεί στους χώρους στάσης – θέασης των αρχαιολογικών χώρων, ως μέσο προστασίας των καθιστικών από τον ήλιο κατά τους θερινούς μήνες.

Εικόνα 93 Φλαμουριά
Πηγή: ό.π.

Φράξος (*Fraxinus ornus*)

Ο φράξος ή μελιά είναι ένα φυλλοβόλο δέντρο μεσαίας ανάπτυξης, το οποίο μπορεί σε ύψος να φτάσει τα 15 μ (βλ. εικόνα 94). Η κόμη του είναι ελαφρώς πεπλατυσμένη στρογγυλή, με διάμετρο που προσεγγίζει τα 5 μ. Τα φύλλα είναι ωσειδή και σχηματίζει μικρά αρωματικά άνθη με λευκό χρώμα. Η περίοδος ανθοφορίας του είναι από τον Απρίλιο έως τον Μάιο. Είναι ιδιαίτερα καλλωπιστικό φυτό που προτείνεται να χρησιμοποιηθεί ως στοιχείο γραμμικής φύτευσης στους πεζόδρομους – ποδηλατόδρομους και στους χώρους στάθμευσης των οχημάτων.

Εικόνα 94 Φράξος
Πηγή: ό.π.

3.3.3 Βιοκλιματική αναβάθμιση κτιρίων

Η εφαρμογή επεμβάσεων στο κέλυφος των κτιρίων και η βελτίωση των ηλεκτρομηχανολογικών συστημάτων θα συμβάλλει στην εξοικονόμηση ενέργειας και στη βελτίωση των συνθηκών θερμικής άνεσης. Οι προτεινόμενες επεμβάσεις θα υλοποιηθούν στα υφιστάμενα κτίρια που εξυπηρετούν τους αρχαιολογικούς χώρους, δηλαδή στο μουσείο που βρίσκεται στον αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Κορίνθου, στα φυλάκια και στους βοηθητικούς χώρους της Εφορείας, και στο τουριστικό περίπτερο Ξενία που προτείνεται να επαναχρησιμοποιηθεί.

Τα κτίρια παραμένουν σε λειτουργία αρκετές ώρες, ενώ στο μουσείο και στις αποθήκες της Εφορείας η θερμοκρασία πρέπει να παραμένει σταθερή για την προστασία των ευρημάτων. Επομένως, επιλέγεται η τοποθέτηση εξωτερικής θερμομόνωσης που συμβάλλει στην αύξηση της θερμοχωρητικότητας των κατασκευών και στη διατήρηση της σταθερής θερμοκρασίας ακόμα και μετά τη διακοπή της θέρμανσης.

Τα παλαιά κουφώματα θα αντικατασταθούν από νέα κουφώματα αλουμινίου με θερμοδιακοπή και διπλό υαλοστάσιο χαμηλής εκπομπής που ενισχύουν την αεροστεγανότητα του κελύφους και βελτιώνουν το θερμικό ισοζύγιο της κατασκευής. Τα υαλοστάσια θα καλυφθούν με κάθετες κινητές περσίδες που λειτουργούν ως στοιχείο νυχτερινής μόνωσης το χειμώνα και προσφέρουν τη δυνατότητα προσαρμογής των εσωτερικών συνθηκών από τους χρήστες. Για τον έλεγχο του φυσικού φωτισμού στους εκθεσιακούς χώρους του μουσείου προτείνεται η τοποθέτηση roller μερικής σκίασης (Dim-out), τα οποία θα ελέγχονται με ηλεκτροκίνητο τρόπο.

Για τον ενεργητικό έλεγχο των περιβαλλοντικών συνθηκών στους χώρους του μουσείου επιλέγεται η εγκατάσταση μηχανικού συστήματος HVAC (Heating Ventilating Air-Conditioning Control). Με τη χρήση αισθητήρων ελέγχου το σύστημα έχει τη δυνατότητα να λειτουργεί σε ζώνες και να ρυθμίζει τα επίπεδα θερμοκρασίας, υγρασίας και αερισμού ανάλογα με τις ανάγκες κάθε χώρου (Σταματοπούλου 2010). Η χρήση λαμπτήρων χαμηλής ενεργειακής κατανάλωσης και αισθητήρων φωτεινότητας και η εγκατάσταση συστήματος αυτόματης ροής στους χώρους υγιεινής συμβάλλουν στην εξοικονόμηση ενέργειας και νερού.

4. Συμπεράσματα

Ο ευρύτερος αρχαιολογικός χώρος της Αρχαίας Κορίνθου παρουσιάζει συνεχή κατοίκηση από τους προϊστορικούς χρόνους ως σήμερα, ενώ κατά το παρελθόν αποτέλεσε ένα ενιαίο και λειτουργικό σύνολο που συνέβαλε στην σημαντική εμπορική και οικονομική ακμή της πόλης. Ανάμνηση της συνεχούς οικοδομικής δραστηριότητας που σημειώθηκε στην περιοχή αποτελεί η ύπαρξη μνημείων διαφορετικών περιόδων, που σήμερα εμφανίζονται κατακεραματισμένα και ασύνδετα στον σύγχρονο ιστό, ενώ αρκετοί αρχαιολογικοί χώροι παραμένουν σχεδόν άγνωστοι στους κατοίκους και τους επισκέπτες. Τα οικοσυστήματα της περιοχής φιλοξενούν σημαντικές κοινότητες με είδη ενδημικά και σπάνια που αποτελούν ενδιαίτημα αξιόλογης πανίδας. Το μοναδικό τοπίο της περιοχής δέχεται ισχυρές πιέσεις και υποβαθμίζεται συνεχώς από τις ανθρώπινες δραστηριότητες που αναπτύσσονται στην περιοχή. Η αυξημένη χρήση των μηχανοκίνητων οχημάτων, η ελλιπής διασύνδεση των αρχαιολογικών χώρων με τα μέσα μαζικής μεταφοράς και η

έλλειψη των απαραίτητων χώρων για την ασφαλή κίνηση των πεζών και των ποδηλατών οδηγούν στη μειωμένη προσέλευση των επισκεπτών και στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος της περιοχής.

Η δημιουργία αρχαιολογικού και περιβαλλοντικού πάρκου στην Αρχαία Κόρινθο έχει ως στόχο την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων, μνημείων και αξιόλογων οικοσυστημάτων, την αύξηση της επισκεψιμότητας, την ενίσχυση της βιώσιμης κινητικότητας, τη βελτίωση των μικροκλιματικών συνθηκών και την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

Η προστασία των αρχαιολογικών χώρων και των οικοσυστημάτων από τις περιβαλλοντικές πιέσεις που προκαλούνται από τις ασύμβατες χρήσεις επιτυγχάνεται με τη διευθέτηση των χρήσεων γης και τη χωροθέτηση ειδικών ζωνών. Οι εργασίες στο εσωτερικό των αρχαιολογικών χώρων είναι ήπιες, με συμβατά υλικά και εύκολα αναστρέψιμες, και έχουν ως στόχο την ανάδειξη των μνημείων και τη βελτίωση της προσβασιμότητάς τους. Ο οργανωμένος αρχαιολογικός χώρος της Αρχαίας Κορίνθου προτείνεται να ενοποιηθεί με τις όμορες εκτάσεις που περιλαμβάνουν το ρωμαϊκό Ωδείο, το αρχαίο Θέατρο, το τουριστικό περίπτερο Ξενία και το Ασκληπιείο ώστε να εξασφαλιστεί η ιστορική συνέχεια της περιοχής και να αυξηθεί η προσέλευση των επισκεπτών στα απομονωμένα, σήμερα, μνημεία. Η ανάδειξη των οικοσυστημάτων και η ένταξή τους στην καθημερινή ζωή των κατοίκων επιτυγχάνεται με τη δημιουργία δύο σημαντικών χώρων πρασίνου και αναψυχής, του πάρκου που θα δημιουργηθεί στη θέση των βιομηχανικών μονάδων που σήμερα χωροθετούνται στο αρχαίο λιμάνι Λεχαιού και της παραρεμάτιας ζώνης του ρέματος Ξηριά.

Η δημιουργία εκτεταμένου δικτύου πεζόδρομων – ποδηλατόδρομων και οδών ήπιας κυκλοφορίας, καθώς και η διασύνδεση του πάρκου με την πόλη της Κορίνθου και τον σταθμό του προαστιακού σιδηροδρόμου θα οδηγήσει στην προσέλκυση των κατοίκων της περιοχής και μεγαλύτερου αριθμού επισκεπτών. Η μειωμένη χρήση των μηχανοκίνητων οχημάτων, που θα επιφέρει σημαντικά περιβαλλοντικά και κοινωνικά οφέλη, επιτυγχάνεται με την εξυπηρέτηση των μετακινήσεων με τα μέσα δημόσιας συγκοινωνίας και την ενίσχυση της μετακίνησης πεζή ή με ποδήλατο. Οι προτεινόμενες επεμβάσεις για τη διευκόλυνση της πρόσβασης και της περιήγησης των ατόμων που αντιμετωπίζουν

κινητικές δυσκολίες και προβλήματα όρασης συμβάλλουν στην ισότιμη πρόσβαση όλων των πολιτών στο αρχαιολογικό και περιβαλλοντικό πάρκο.

Τα υλικά που επιλέχθηκαν είναι εύκολα ανακυκλώσιμα και αναστρέψιμα, προσαρμόζονται στο ιδιαίτερο τοπίο της περιοχής, διευκολύνουν την μετακίνηση των ατόμων με αναπηρία και συμβάλλουν στην γρήγορη απορροή των όμβριων υδάτων, στον εμπλουτισμό του υδροφόρου ορίζοντα και στη βελτίωση των συνθηκών θερμικής και οπτικής άνεσης, ιδίως κατά τη θερινή περίοδο. Η δημιουργία ενός εκτεταμένου δικτύου πρασίνου, το οποίο θα περιλαμβάνει τα οικοσυστήματα του Λεχαίου, του λόφου του Ακροκορίνθου και του ρέματος Ξηριά, τη βλάστηση που αναπτύσσεται στους αρχαιολογικούς χώρους και τη γραμμική φύτευση των οδών, παρουσιάζει σημαντικά περιβαλλοντικά, οικονομικά και κοινωνικά οφέλη. Τα είδη που επιλέγονται είναι ενδημικά, καθώς εμφανίζουν καλύτερη προσαρμογή στις ιδιαίτερες περιβαλλοντικές συνθήκες της περιοχής και έχουν μειωμένες απαιτήσεις συντήρησης. Τέλος, η εφαρμογή επεμβάσεων στο κέλυφος των υφιστάμενων κτιρίων και ο εκσυγχρονισμός των ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων θα συμβάλλει στη δημιουργία ευνοϊκότερων συνθηκών θερμικής και οπτικής άνεσης στο εσωτερικό των κτιρίων και στην εξοικονόμηση ενέργειας και νερού.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Αθανασούλης, Δ. (2009). *Το κάστρο Ακροκορίνθου και η ανάδειξή του (2006 – 2009)*. Αρχαία Κόρινθος: 25^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

Αντωνάκος, Α. (2012). *Χρήση γεωγραφικών συστημάτων πληροφοριών (GIS) για επίλυση προβλημάτων περιβαλλοντικής υδρογεωλογίας στο νομό Κορινθίας* (Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.

Αφεντούλη, Α. (2012). Ο ρόλος του πρασίνου στη βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων. 6^ο Συνέδριο ΠΕΕΚΠΕ, 30 Νοεμβρίου – 02 Δεκεμβρίου 2012.

Βαβουρανάκης, Γ. (2012). Τοπίο και αρχαιολογία στην Ελλάδα: Σημειώσεις για μια παρεξηγημένη σχέση. *Διαχρονία, Περίοδος Γ (Παράρτημα 2)*, σσ. 29 – 52.

Βαλαβάνης, Π. (1985). Προτάσεις για αρχαιολογικό πάρκο. *Αρχαιολογία & Τέχνες, Τ. 16*, σσ. 78 – 82.

Βλαστός, Θ. & Μπιρμπίλη, Τ. (2002). Τα πρώτα συμπεράσματα από έρευνα για τη βιώσιμη κινητικότητα σε 17 ελληνικές πόλεις - προς μια μεθοδολογία σχεδιασμού. *Διεθνές Συνέδριο για την Έρευνα στις Μεταφορές στην Ελλάδα, 21 – 22 Φεβρουαρίου 2002*.

Γαλάνη, Ν. (1999). Έργο: Πεζοδρόμηση Δ. Αρεοπαγίτου - Απ. Παύλου. *Αρχαιολογία & Τέχνες, Τ. 70*, σσ. 75 – 81.

Γιαννάκης, Ξ., Νικηφορίδης, Π., Πετρίδου, Κ. & Ταράνη, Π. (2004). *Θεσσαλονίκη πάνω – κάτω: Ένταξη κεντρικών αρχαιολογικών χώρων*. Θεσσαλονίκη: ΤΕΕ/ΤΚΜ.

Γκανιάτσας, Β. (2007). Ανάδειξη αρχαιοτήτων στον αστικό χώρο: Στοιχεία για ένα γενικό πλαίσιο θεώρησης και πράξης. *Monumenta, 01*. Ανακτήθηκε 18/01/2018, από <https://www.monumenta.org>

Γριτσόπουλος, Τ. (1973). *Εκκλησιαστική ιστορία και χριστιανικά μνημεία Κορινθίας, Τ. 1*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον ο “Παν”.

Ελευθεριάδης, Α. & Ματζίρης Ε. (2013). Αστικό πράσινο: Οφέλη, προβλήματα, σχεδιασμός, διαχείριση. *Citybranding*. Ανακτήθηκε 18/04/2018, από <https://www.citybranding.gr>

Ζάχος, Κ. (1998). Αυτοφυής βλάστηση στους αρχαιολογικούς χώρους: Η ελληνική εμπειρία. *Αυτοφυής βλάστηση στους αρχαιολογικούς χώρους, 22 – 23 Μαΐου 1998* (σσ. 9 – 17). Αθήνα: Έκδοση της Ενώσεως Φύλων Ακροπόλεως.

Θεοδούλου, Θ. (χ.χ.). Κόρινθος – Λέχαιον. *Λιμενοσκόπιον*. Ανακτήθηκε 10/06/2018, από <http://limenoscope.ntua.gr>

Καζανάς, Τ. (2010). *Η ποινική προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς: Το προστατευόμενο έννομο αγαθό και η επίδρασή του στο αξιόποινο των εγκλημάτων του ν. 3028/2002* (Διδακτορική Διατριβή). ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.

Καρποδίνη – Δημητριάδη, Ε. (1990). *Κάστρα της Πελοποννήσου*. Αθήνα: Εκδόσεις Αδάμ.

Κασσιός, Κ. & Περπερίδου, Δ.Γ. (2005). Η απορρυπαντική συμβολή του αστικού πράσινου στην ατμόσφαιρα της πόλης. *Ημερίδα Ποιότητα της ατμόσφαιρας στις αστικές περιοχές - νέα δεδομένα και προοπτικές, 18 Μαρτίου 2005*.

Κατσογιάννη, Σ. (2011). Αρχαιολογικοί χώροι – πράσινοι τόποι. *Greekarchitects*. Ανακτήθηκε 21/01/2018, από <http://www.greekarchitects.gr>

Κοζυράκη, Μ. (2006). *Ολοκληρωμένη διαχείριση και ανάδειξη πολιτισμικών – αρχαιολογικών τοπίων: Η περίπτωση της Κεντρικής Κρήτης* (Διδακτορική Διατριβή). ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.

Κορδώσης, Μ. (1981). *Συμβολή στη ιστορία και τοπογραφία της περιοχής Κορίνθου στους Μέσους Χρόνους*. Αθήνα: Καραβίας.

Λάββας, Γ. (1998). Ο σχεδιασμός των αρχαιολογικών χώρων. *Αρχιτέκτονες, Τ. 11 (Περίοδος Β)*, σσ. 29 – 34.

Λυριτζής, Γ., Βικάτου, Ο. & Καρέτσος, Γ. (2010). Ιστορικότητα των επιλεγθέντων φυτών στην αποκατάσταση του αρχαιολογικού τοπίου της Ολυμπίας. *ΕΘΙΑΓΕ, Τ. 40*, σσ. 6 – 11.

Μαριά, Ε. Α. (2010). Νομικά εργαλεία για την προστασία του τοπίου: Ζητήματα από την επικείμενη κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο. Στο: Θ. Παπαγιάννης & Α.

- Σορώτου (Επιμ.), *Σε αναζήτηση του ελληνικού τοπίου* (σσ. 65 – 86). Αθήνα: Μεσογειακό Ινστιτούτο για τη Φύση και τον Άνθρωπο.
- Μητούλα, Ρ., Παταργιάς Π. & Πουλούδης Α. (2001). Η φυσιογνωμία των πόλεων αναδεικνύεται με την ένταξη των αρχαιολογικών μνημείων στο περιβάλλον τους: Η περίπτωση της Αθήνας. *Τόπος, Τ. 17*, σσ. 209 – 220.
- Μπεριάτος, Η. (2002). Νέες προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και την πολιτική προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. *Τόπος, Τ. 18*, σσ. 181 – 196.
- Μητούλα, Ρ. (1999). Η προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. *Αρχαιολογία & Τέχνες, Τ. 72*, σσ. 67 – 71.
- Μπακιρτζή, Ο.Μ. (2007). *Η συμβολή της αρχιτεκτονικής τοπίου στη διαχείριση της βλάστησης σε αρχαιολογικούς χώρους και περιβάλλοντες χώρους μνημείων* (Διδακτορική Διατριβή). ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.
- Μπαλούτος, Γ., Κουτσογιάννης, Δ., Οικονόμου, Α. & Καλλίρης, Π. (2000). Διερεύνηση της απόκρισης της λεκάνης απορροής Ξηριά Κορίνθου στην καταιγίδα της 11 – 13 Ιανουαρίου 1997 με τη μέθοδο SCS. *Γεωτεχνικά Επιστημονικά Θέματα, Τ.1, τ. 11*, σσ. 77 – 90.
- Ντάφης, Σ., Παπαστεργιάδου, Ε., Λαζαρίδου, Ε. & Τσιαφούλη, Μ. (2001). *Τεχνικός οδηγός αναγνώρισης, περιγραφής και χαρτογράφησης τύπων οικοτόπων της Ελλάδας*. Αθήνα: Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων (ΕΚΒΥ).
- Ξεπαπαδάκου, Μ. (2012). Σύγχρονη πόλη και άνθρωπος. Μια σχέση συνειδητή; Ο ρόλος των αρχαιολογικών χώρων στη σχέση αυτή. *Monumenta, 06*. Ανακτήθηκε 21/01/2018, από <https://www.monumenta.org>
- Πάλλας, Δ. (1961). Ανασκαφαί Λεχαίου (1956-1960). *Αρχαιολογικόν Δελτίον, 17* (1961/Β' Χρονικά), σσ. 69 – 90.
- Παπαγιάννης, Θ. (2014). Τοπίο: Η σύγχρονη προσέγγιση. *Οικοτριβές, Τ. 13*, σσ. 22.
- Πικιώνης Δ. (2000). *Κείμενα (δ' έκδοση)*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

- Πολυχρονίου, Γ. (2014). Η πρόσβαση και εξυπηρέτηση των ΑμεΑ σε μουσεία, πολιτιστικούς χώρους και μνημεία της Ελλάδας. *Αρχιτέκτονες, Τ. 09 (περίοδος Γ)*, σσ. 6 – 7.
- Πρεφτίτση, Φ. (2010). Υδατοδιαπερατοί τάπητες & δάπεδα: Τύποι και εφαρμογές. *Κτίριο, Τ. 10*, σσ. 101 -106.
- Ροδόπουλος, Α. & Ισπικούδης Ι. (2006). Χρησιμοποίηση των φρυγάνων ως εδαφοκαλυπτικών και αξιοποίηση της αισθητικής τους αξίας στην αρχιτεκτονική του τοπίου. *Λιβαδοπονία ξηροθερμικών περιοχών – Πρακτικά 5^{ου} Πανελληνίου Λιβαδοπονικού Συνεδρίου Ηράκλειο Κρήτης, 1-3 Νοεμβρίου 2006* (σσ. 365 – 370).
- Σπανός, Κ. (2014). Ο σχεδιασμός ενός ολοκληρωμένου δικτύου αστικού και περιαστικού πρασίνου. *Δήμητρα, Τ. 7*, σσ. 23 – 25.
- Σταματοπούλου, Ε. (2010). Βιοκλιματικός σχεδιασμός πολιτιστικών – εκθεσιακών χώρων, μουσείων και ιστορικών κτηρίων (β' μέρος). *Αρχαιολογία & Τέχνες, Τ. 115*, σσ. 53 – 58.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. (2010). Σχεδιασμός και οργάνωση αρχαιολογικού – οικολογικού πάρκου στη Ρόδο: Μία πρόκληση για την τοπική ανάπτυξη. Στο: Η. Μπεριάτος & Μ. Παπαγεωργίου (Επιμ.), *Χωροταξία – Πολεοδομία – Περιβάλλον στον 21^ο αι.: Ελλάδα - Μεσόγειος* (σσ. 685 – 702). Βόλος: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Τρατσέλα, Μ. (2013). Ιστορικότητα και τοπίο: Σύγχρονοι προβληματισμοί για τον σχεδιασμό αρχαιολογικών χώρων. *Ανάσκαμμα, Τ. 6*, σσ.63 – 78.
- ΥΠΕΚΑ & ΚΑΠΕ (2011). Πρόγραμμα βιοκλιματικών αναβαθμίσεων δημόσιων ανοικτών χώρων: Οδηγός μελετών.
- Χαίρη – Παπαγιαννάκου, Ε. (1995). Τουρισμός και φθορές μνημείων. *Τεχνικά Χρονικά, 1η έκτακτη έκδοση 1995*, σσ. 48 – 50.
- Χατζηδημητρίου, Α. (2012). Υλικά επίστρωσης εξωτερικών δαπέδων και μικροκλίμα αστικών χώρων. *Κτίριο, Τ. 07*, σσ. 79 - 84.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Bon, A. (1936). The medieval fortifications of Acrocorinth and vicinity. In R. Carpenter & A. Bon (eds.), *Corinth: The defenses of Acrocorinth and the lower town*, Vol.3 (No 2), (pp. 128 – 281). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Bon, A. (1969). *La Morée franque: Recherches historiques, topographiques et archéologiques sur la principauté d'Achaïe (1205 – 1430)*. Paris: Éditions E. de Boccard.

Blegen, C.W. (1920). Corinth in prehistoric times. *American Journal of Archaeology*, Vol. 24 (No1), pp. 1 – 13.

Carpenter, W. (1936). The classical fortifications of Acrocorinth. In R. Carpenter & A. Bon (eds.), *Corinth: The defenses of Acrocorinth and the lower town*, Vol.3 (No 2), (pp. 1 – 43). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Finley, J.H. (1932). Corinth in the middle ages. *Speculum*, Vol. 7 (No4), pp. 447 – 499.

Fowler, H.N. (1932). Corinth and the Corinthia. In H.N. Fowler & R. Stillwell (eds.), *Corinth: Introduction, topography, architecture*, Vol. 1 (No 1), (pp. 18 – 114). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Hill, B.H. (1964). *Corinth: The Springs Peirene, Sacred Spring, Glauke*, Vol. 1, (No 6). Princeton, New Jersey: ASCSA.

International Commission on Illumination (2000). CIE 136 – 2000: Guide to the lightening of urban areas.

MacKay, P. (1968). Acrocorinth in 1668, a Turkish account. *Hesperia*, Vol. 37 (No 4), pp. 386 – 397.

McManus, P.M. (1999). Archaeological parks: What are they?. *Archaeology International*. Vol. 3, pp.57–59.

Miller, N. (2012). Gordion: Managing an Open-Air Archaeological Site as a Garden. Retrieved from <https://repository.upenn.edu>

Mosler, A.S. (2005). *Landscape architecture on archaeological sites: Establishing landscape design principles for archaeological sites by means of examples from West*

Anatolia, Turkey (Dissertation). Technischen Universität München, Fakultät für Architektur.

Prospelasis (2011). Handbook of basic principles for the realization of accessibility improvement in monumental spaces.

Parsons, W. (1936). The long walls to the Gulf. In R. Carpenter & A. Bon (eds.), *Corinth: The defenses of Acrocorinth and the lower town*, Vol.3 (No 2), (pp. 84 – 127). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Powell, B. (1905). The Temple of Apollo at Corinth. *American Journal of Archaeology*, Vol. 9 (No 1), pp. 43 – 63.

Rothaus, R. (1995). Lechaion, western port of Corinth: A preliminary archaeology and history. *Oxford Journal of Archaeology*, 15, pp. 293-306.

Sanders, G.D.R. (2002). Corinth. In A. Laiou (ed.), *Economic history of Byzantium: From the seventh through the fifteenth century*, Vol. 2, (pp. 647 – 654). Washington, D.C.: Dumbarton Oaks.

Sauer, C. (1925). The morphology of landscape. In: C. Sauer (Ed.), *University of California Publications in Geography*, Vol. 2, (pp. 19 – 53). Berkley: University of California Press.

Sinclair, C. (2012). An exploration of stream daylighting and urban attitudes towards the environment. *Trail Six: An Undergraduate Journal of Geography*, Vol. 6, pp. 68 – 79.

Stillwell, R. (1930). Upper Peirene. In C.W. Blegen, O. Broneer, R. Stillwell & A.R. Bellinger (eds.), *Acrocorinth: Excavations in 1926*, Vol. 3 (No 1), (pp. 31 – 49). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Stillwell, R. (1932). The Lechaem road. In H.N. Fowler & R. Stillwell (eds.), *Corinth: Introduction, topography, architecture*, Vol. 1 (No 1), (pp. 135 – 141). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Tuan, Y.F. (1979). Thought and landscape: The eye and the mind's eye. In: D.W. Meinig (Ed.), *The interpretation of ordinary landscapes: Geographic essays* (pp. 89 – 102). New York: Oxford University Press.

Διαδικτυακές πηγές

Δομές. <http://domesindex.com>

Κάστρα Αργολίδας, Αρκαδίας, Κορινθίας. <http://ecastles.culture.gr>

Μετεωρολογικός Σταθμός ΕΜΥ Βέλο Κορινθίας. <http://www.hnms.gr>

Οδυσσεύς. <http://odysseus.culture.gr>

Φιλότης. <https://filotis.itia.ntua.gr>

ASCSA. <http://www3.ascsa.edu.gr>

LVR-Archaeological Park Xanten. <http://www.apx.lvr.de/en>

The Corinth Computer Project. <http://corinth.sas.upenn.edu>

Θεσμικό πλαίσιο

Β.Δ. 25-2-1922 “Περί κηρύξεως προεχόντων Βυζαντινών μνημείων” (ΦΕΚ 28/Α/26.02.1922).

Ν. 1650/1986 “Για την προστασία του περιβάλλοντος” (ΦΕΚ 160/Α/16.10.1986).

Ν. 3028/2002 “Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς” (ΦΕΚ 153/Α/28.06.2002).

Σύνταγμα της Ελλάδας.

Υ.Α. 55455/2178/12-8-1957 “Περί κηρύξεως ως αρχαιολογικού χώρου εν Παλαιά Κορίνθω” (ΦΕΚ 242/Β/06.09.1957).

ΥΑ 15794/19-12-1961 “Περί χαρακτηρισμού ως ιστορικών διατηρητέων μνημείων και αρχαιολογικών χώρων” (ΦΕΚ 35/Β/02.02.1962).

Υ.Α. ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Β1/Φ31/42301/2538π.ε. “Αναοριοθέτηση του αρχαιολογικού χώρου της Αρχαίας Κορίνθου” (ΦΕΚ 756/Β/06.06.2005).

Council of Europe (1975). The Declaration of Amsterdam.

Council of Europe (1985). Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe. European Treaty Series, *No 121*.

Council of Europe (1992). Council Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora.

Council of Europe (2000). European Landscape Convention. European Treaty Series, *No 176*.

Council of Europe (2010). Council Directive 2009/147/EC on the conservation of wild birds.

ICOMOS (1964). International Charter for the conservation and restoration of monuments and sites.

IMO (1931). The Athens Charter for the restoration of historic monuments.

UNESCO (1972). Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage.

Παράρτημα Α: Σχέδια

Κατάλογος Σχεδίων

Σχέδιο 1 Σχέδιο υφιστάμενης γενικής διάταξης περιοχής μελέτης

Σχέδιο 2 Υφιστάμενες χρήσεις γης

Σχέδιο 3 Τοπογραφικό υφιστάμενης κατάστασης αρχαιολογικού χώρου Αρχαίας Κορίνθου

Σχέδιο 4 Τοπογραφικό υφιστάμενης κατάστασης κάστρου Ακροκορίνθου

Σχέδιο 5 Τοπογραφικό υφιστάμενης κατάστασης αρχαίου λιμανιού Λεχαίου

Σχέδιο 6 Σχέδιο προτεινόμενης γενικής διάταξης περιοχής μελέτης

Σχέδιο 7 Προτεινόμενες χρήσεις γης

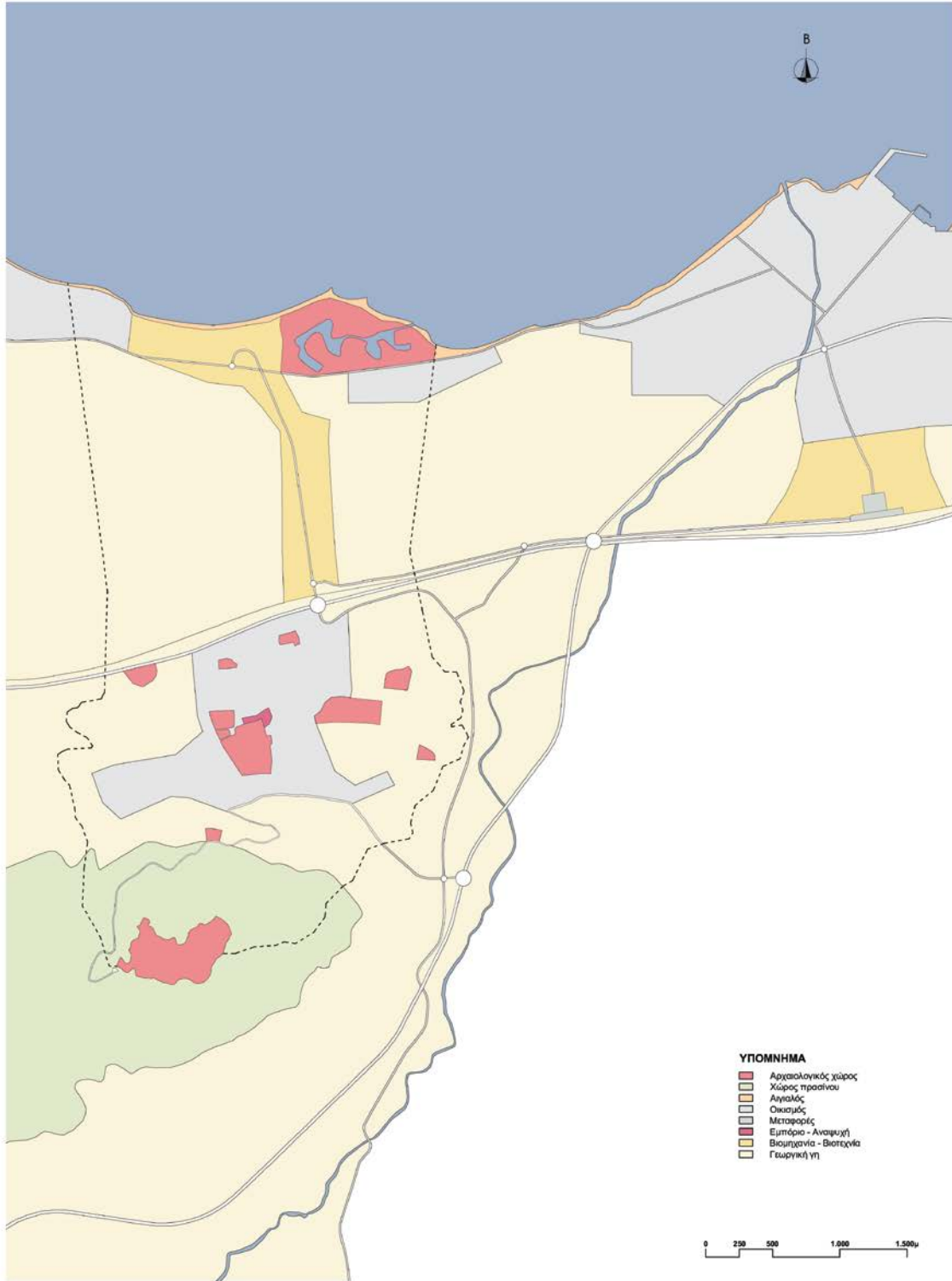
Σχέδιο 8 Τοπογραφικό προτεινόμενης διαμόρφωσης αρχαιολογικού χώρου Αρχαίας Κορίνθου

Σχέδιο 9 Τοπογραφικό προτεινόμενης διαμόρφωσης κάστρου Ακροκορίνθου

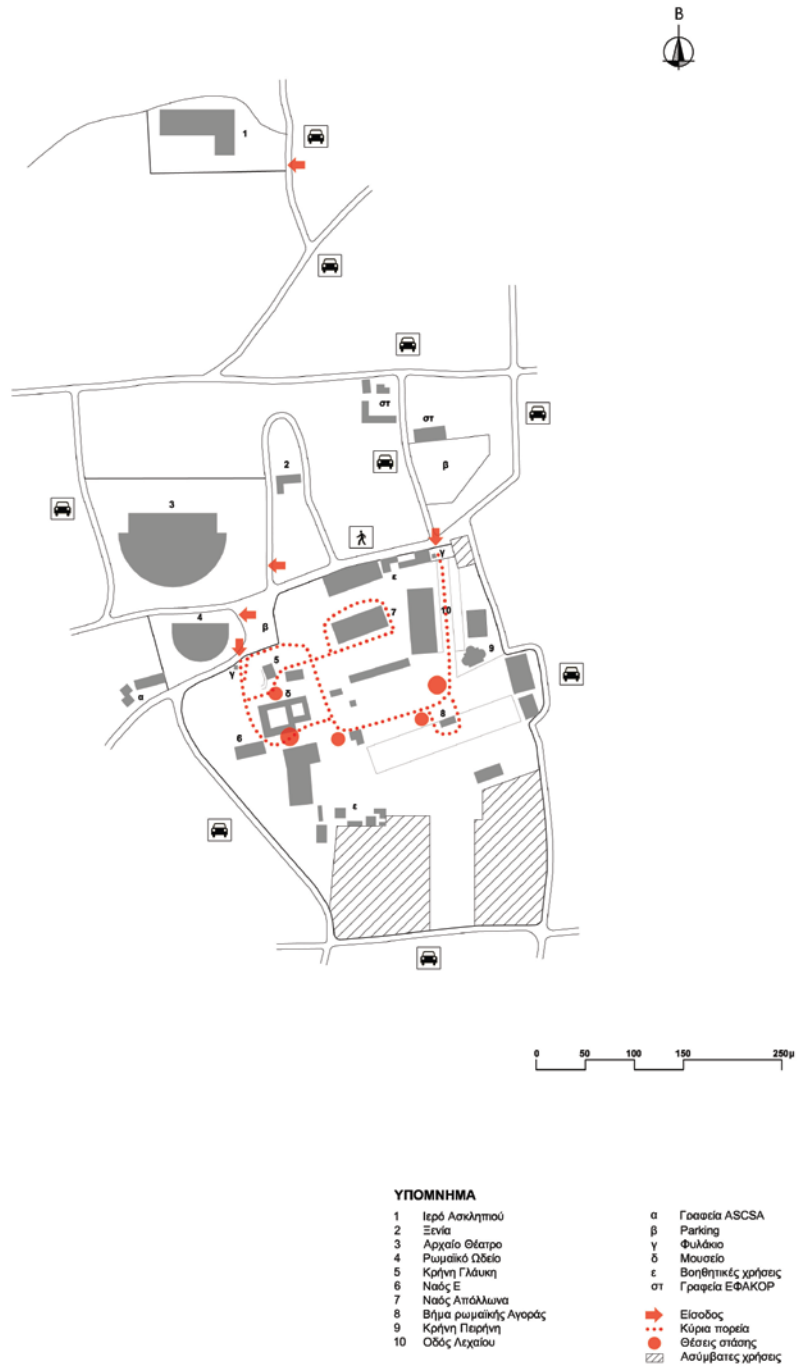
Σχέδιο 10 Τοπογραφικό προτεινόμενης διαμόρφωσης αρχαίου λιμανιού Λεχαίου

Σχέδιο 1 Σχέδιο υφιστάμενης γενικής διάταξης περιοχής μελέτης
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

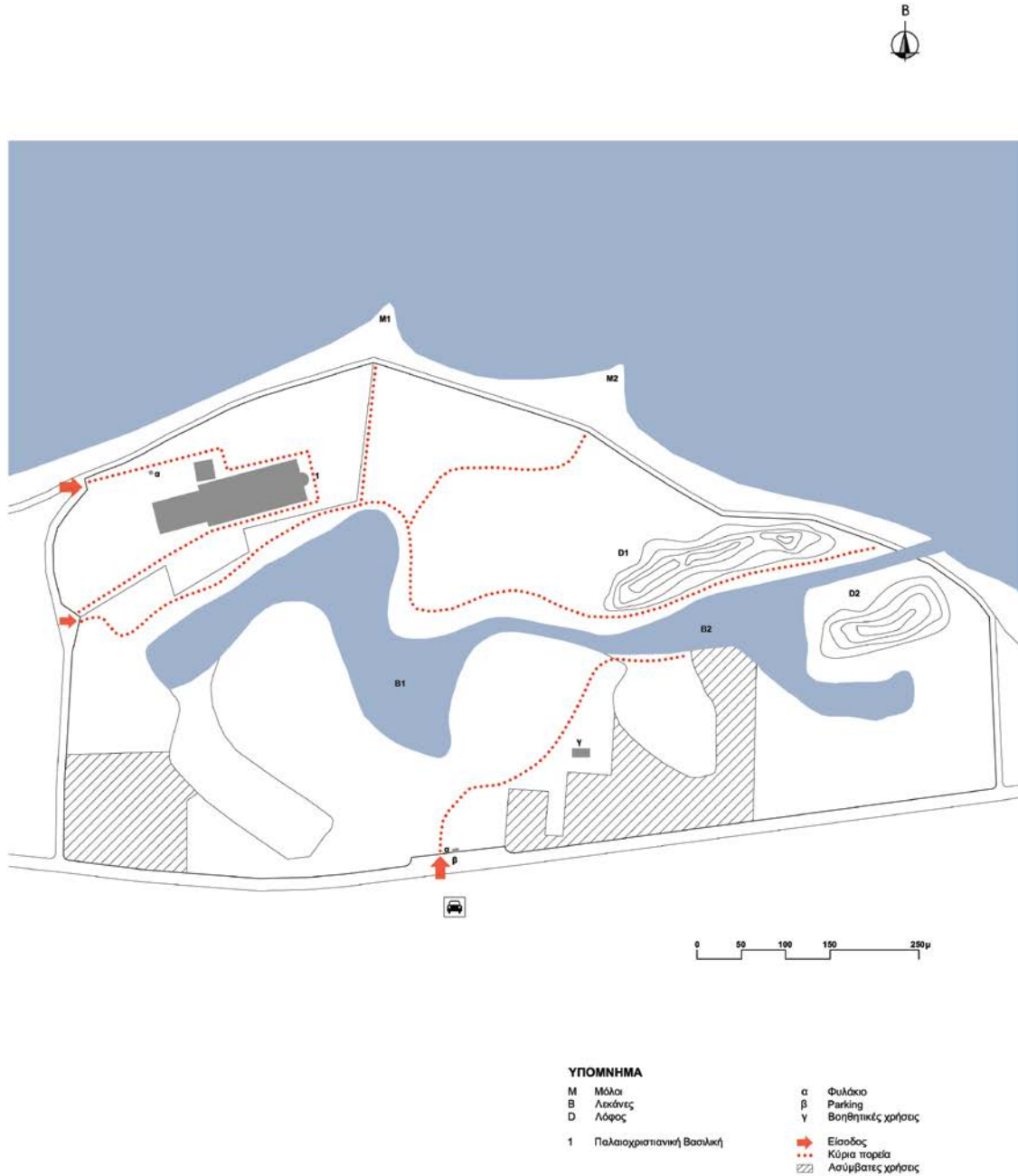
Σχέδιο 2 Υφιστάμενες χρήσεις γης
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Σχέδιο 3 Τοπογραφικό υφιστάμενης κατάστασης αρχαιολογικού χώρου Αρχαίας Κορίνθου
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

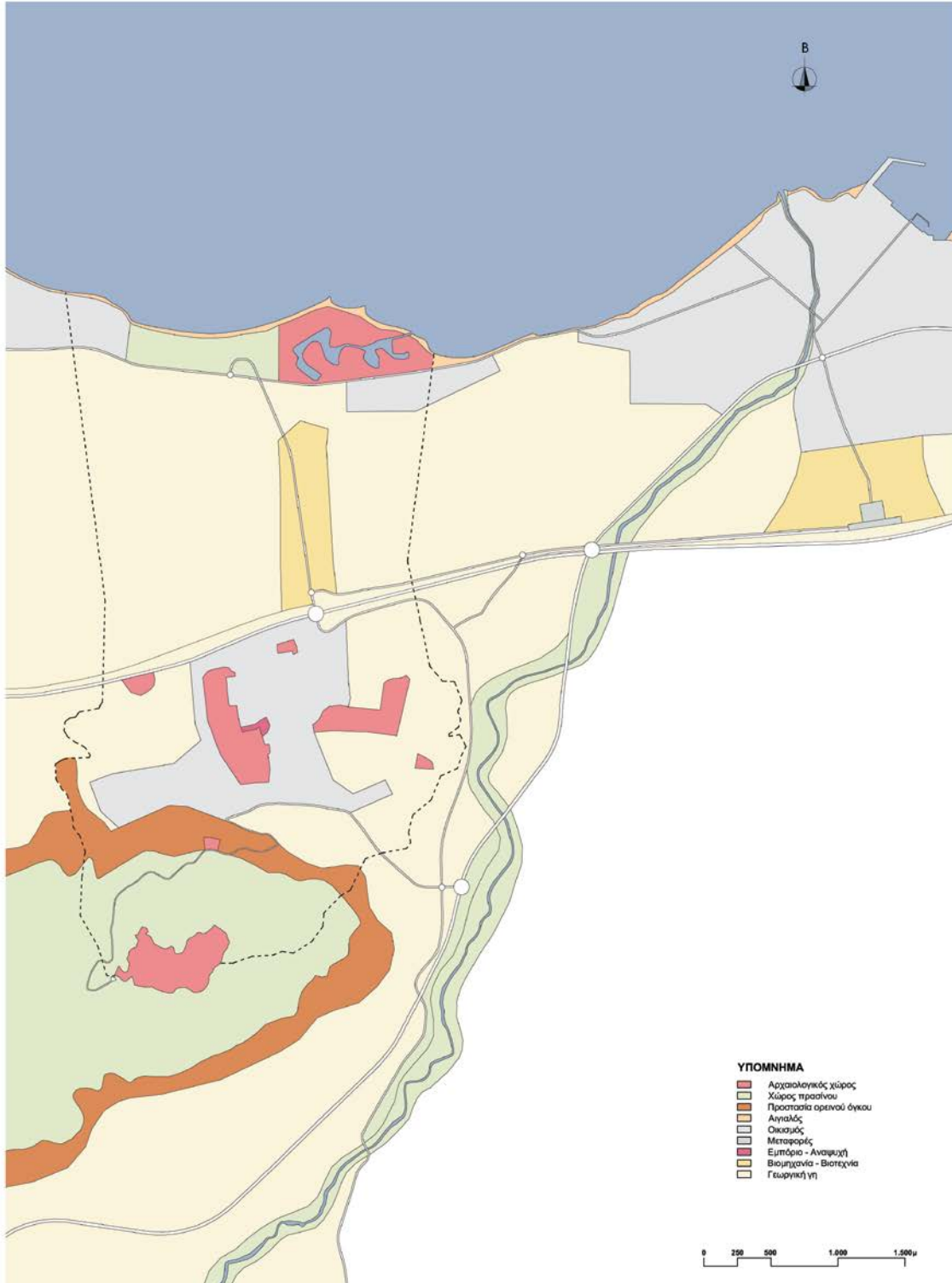
Σχέδιο 4 Τοπογραφικό υφιστάμενης κατάστασης κάστρου Ακροκόρινθου
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

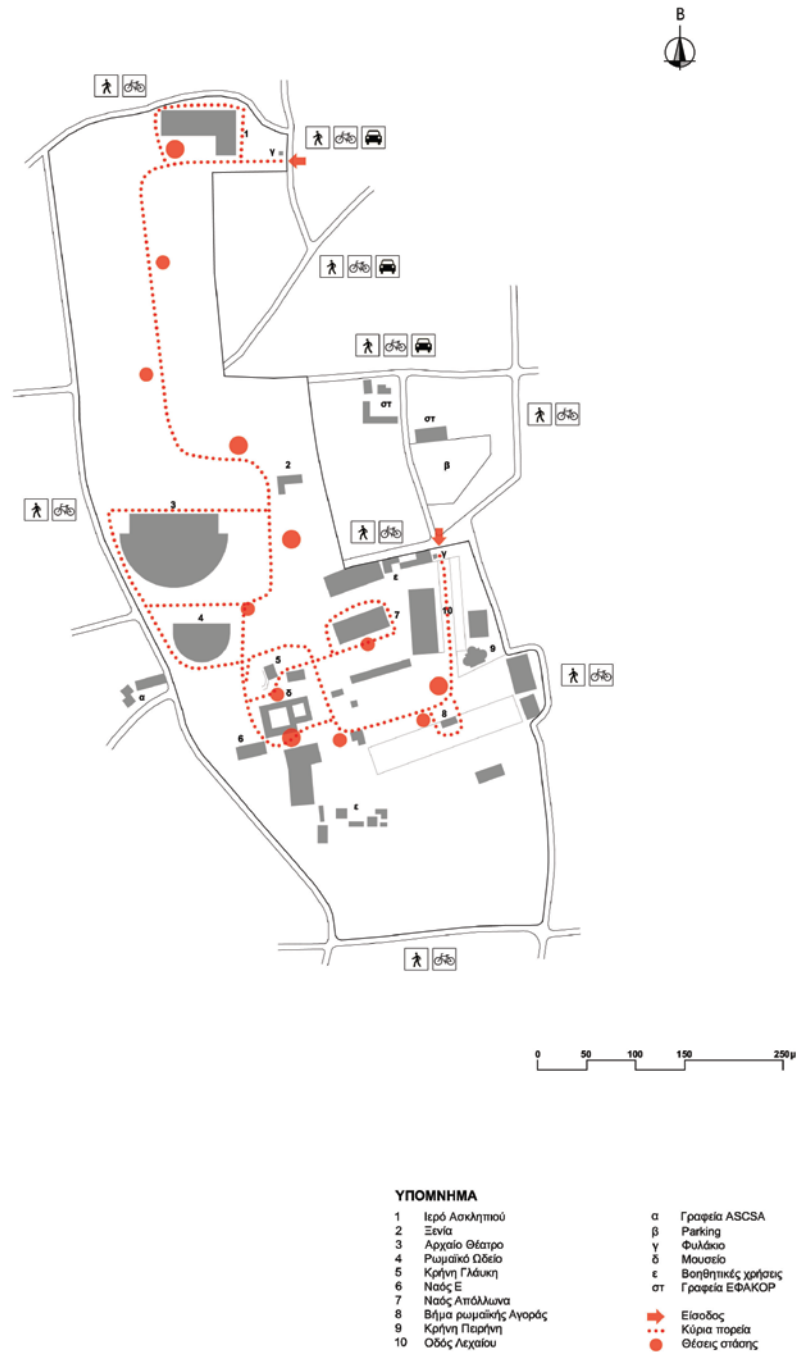
Σχέδιο 5 Τοπογραφικό υφιστάμενης κατάστασης αρχαίου λιμανιού Λεχαίου
Πηγή: *Ιδία επεξεργασία*

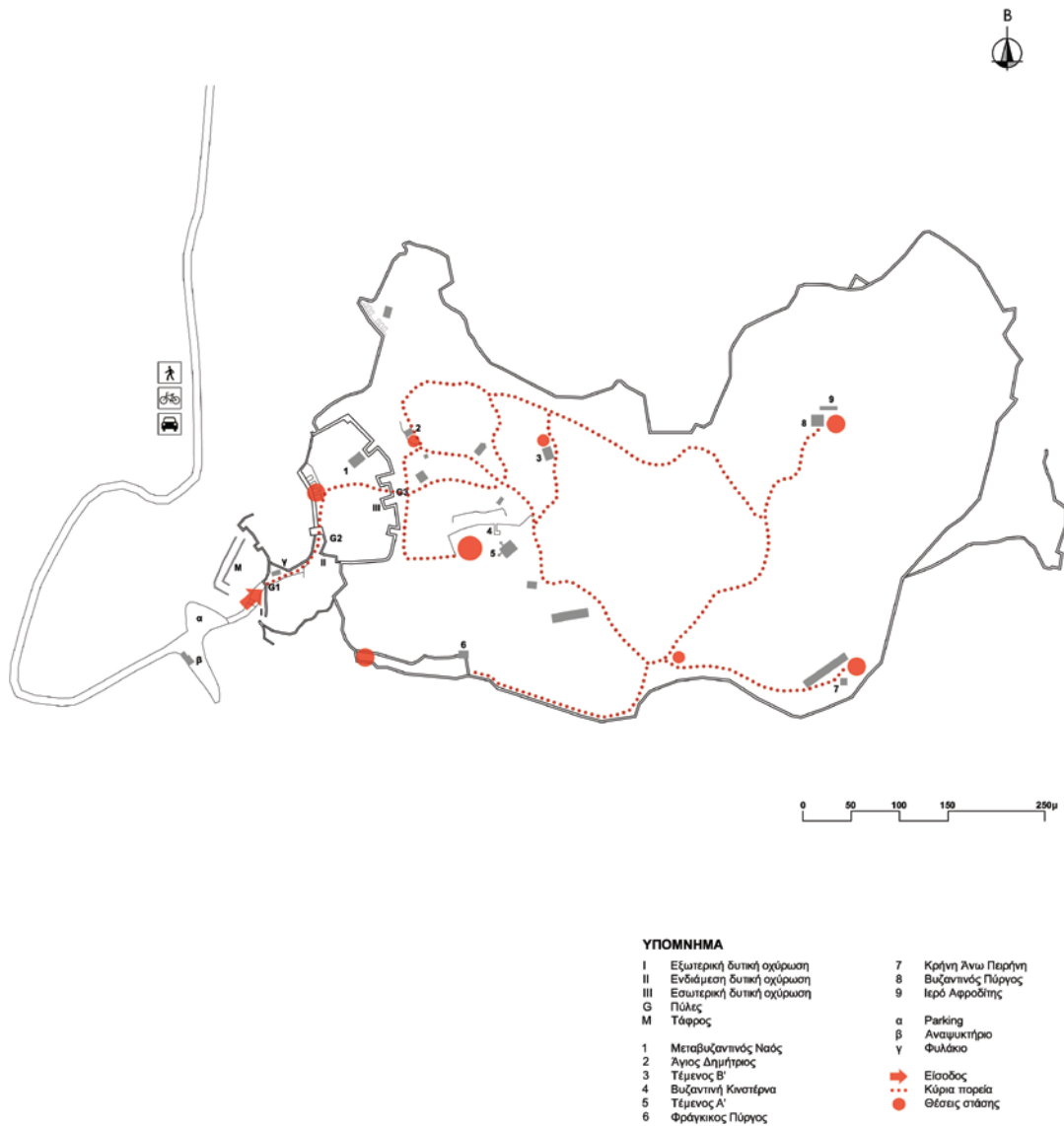
Σχέδιο 6 Σχέδιο προτεινόμενης γενικής διάταξης περιοχής μελέτης
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

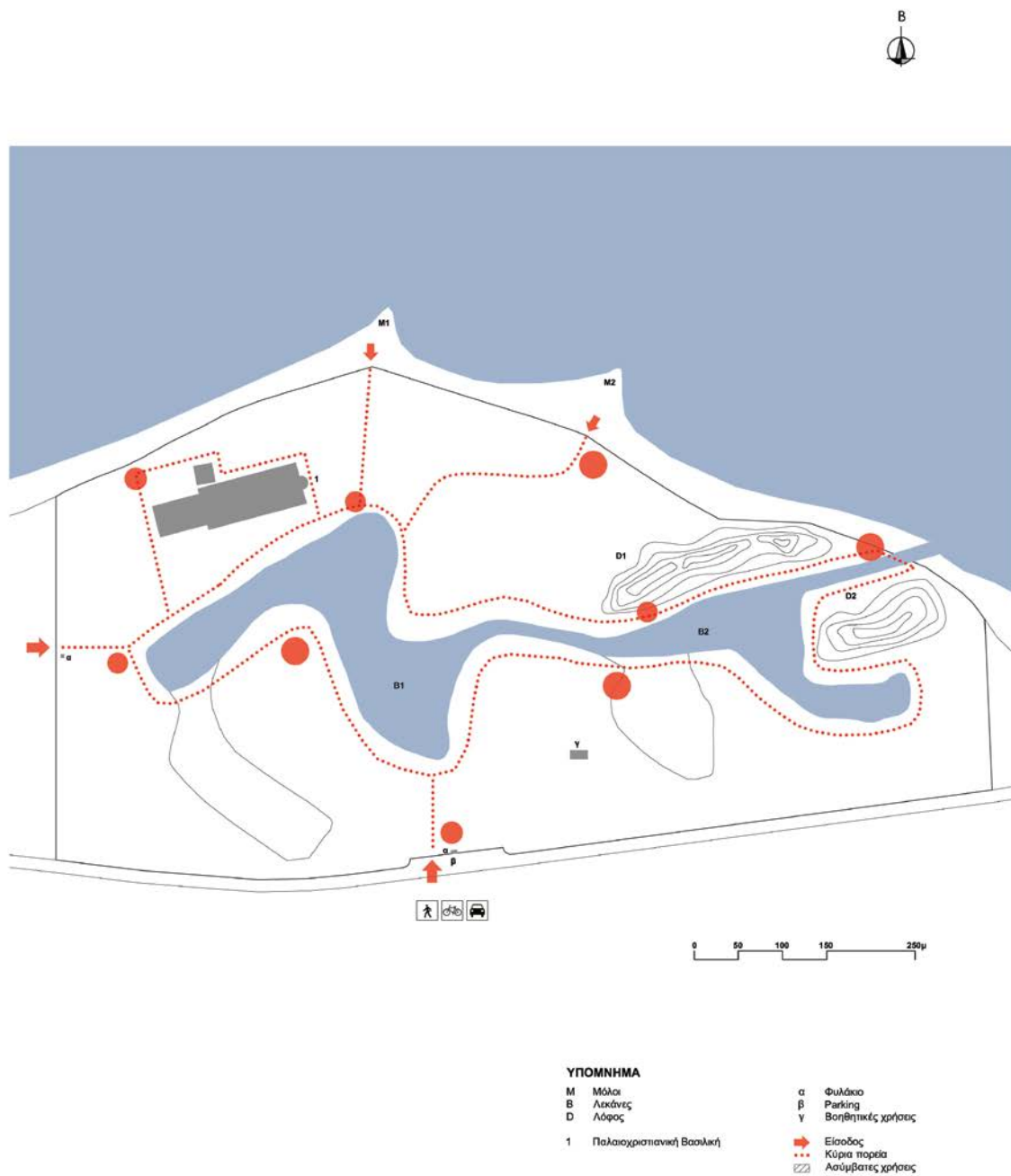
Σχέδιο 7 Προτεινόμενες χρήσεις γης
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Σχέδιο 8 Τοπογραφικό προτεινόμενης διαμόρφωσης αρχαιολογικού χώρου Αρχαίας Κορίνθου
Πηγή: *Ιδία επεξεργασία*

Σχέδιο 9 Τοπογραφικό προτεινόμενης διαμόρφωσης κάστρου Ακροκορίνθου
Πηγή: *Ιδία επεξεργασία*

Σχέδιο 10 Τοπογραφικό προτεινόμενης διαμόρφωσης αρχαίου λιμανιού Λεχαίου
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον.